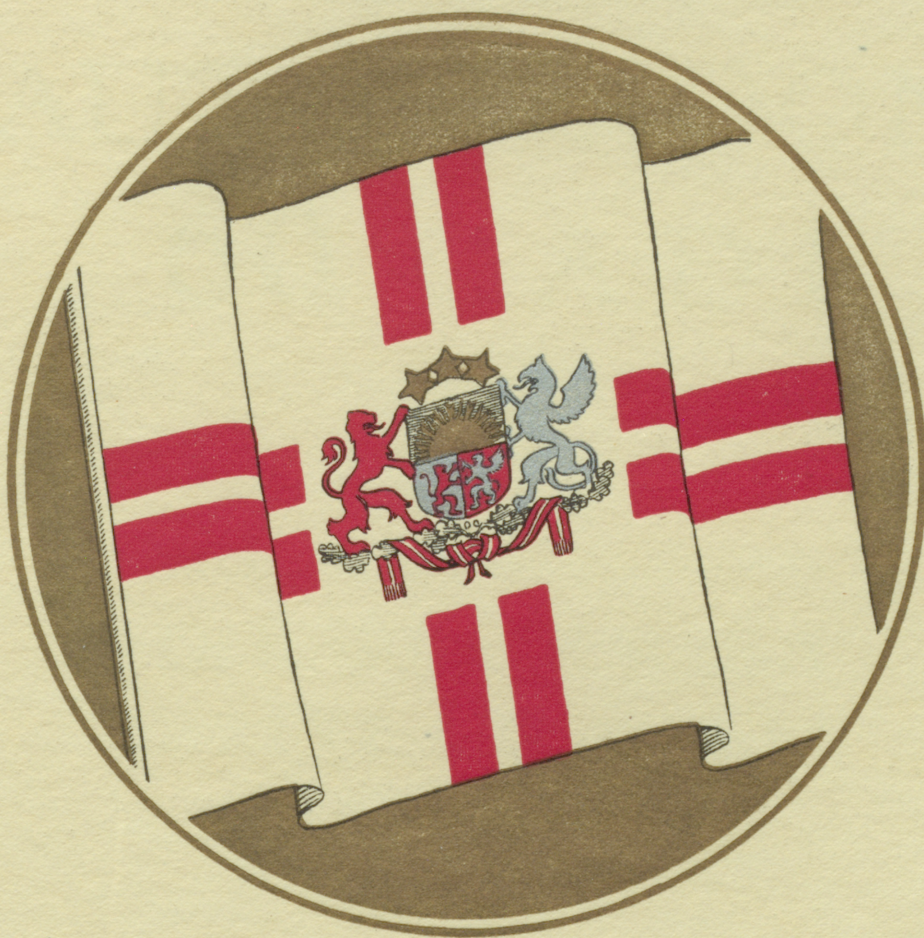
15. GADA GĀJUMS

AIZSARGS

1937. GADS

9. BURTNĪCA

sept

LATVIEŠU TAUTAS VADOŅA 60 GADI

VALSTS UN MINISTRU PREZIDENTA

Dr. KĀRĻA ULMAŅA

DZĪVE UN DARBI

1937. GADS — AIZSARGS — 9. BURTNĪCA

Atbildīgais redaktors: Kapteinis J. Ķikulis ～ Izdevējs: Aizsargu štābs, «Žurnāls Aizsargs»
Grāmatspiestuves akciju sabiedrība «Rota» Rīgā, Blaumaņa ielā 38-40 — 7882

Prof. J. R. Tillberga glezna

Valsts prezidents Dr. K. Ulmanis

Alfonss Francis

LATVIEŠU TAUTAS VADOŅA 60 GADI

Laimīgā tauta

Lai tā būtu atsevišķa cilvēka vai ģimenes dzīve, vai arī visas tautas attīstības gājiens — arvienu to pavada neatvairāma dziņa pēc laimes. Var gaŗi rakstīt par to, kas ir laime, pēc kuŗas dzenas ļaužu miljoni, neizskaidrots paliks šis īsais vārds. Un tomēr arī bez gaŗiem paskaidrojumiem mēs viņu saprotam. Gan laimes jēdziens katram atsevišķam cilvēkam ir savs, taču atradīsim arī visiem kapējas alkas un vēlēšanās, kas cilvēkus dara laimīgus. Galvenās no tām ir prasības pēc miera, labklājības un darba atzīšanas, un savas, ģimenes un pēcnācēju dzīves nodrošināšanas. Mūsu zeme un valsts visas tautas vēlēšanās pabalsta un piepilda, mūsu tauta patiesi ir laimīga tauta.

Mūsu zemē valda miers, kārtība un drošība, mūsu tiesības un taisnību sargā likumi. Nevienam nav atļauts nodarīt pāri, nevienam nedrīkst atraut to, kas viņam pienākas. Mūsu zeme ir arī pietiekoši auglīga, lai, ar čaklām rokām to kopdami, saņemtu visu, kas mūsu dienišķai maizei un iztikai vajadzīgs. Bez tam viņa dod arī atlikumu, kuŗu varam izlietot savu garīgo centienu apmierināšanai. Laimīgi atrisinātās tiesību un dzīves iztikas prasības atļauj tautai dzīvot savstarpējā uzticībā un draudzībā un vienotiem spēkiem celt un veidot savu nākamību pēc pašas vēlēšanās.

Taču mēs zinām arī, ka nav visai sens tas laiks, kad vēl visa kā trūka. Nebija latviešiem ne tiesību, ne taisnības, ne brīvības, nebija visai biezs tad arī dienišķās iztikas rieciens, bet garīgie centieni bija svešs un nepazīstams vārds. Tad mūsos mostas ļoti liela alka uzzināt, kas tas bija par laikmetu, kas tie bija par ļaudīm un kādā veidā viņi mūsu zemei atsauca to labklājības laikmetu, kuŗā mēs tagad dzīvojam.

Daudzi, ļoti daudzi piedalījušies šā laikmeta sagatavošanā un izveidošanā, varbūt desmit, varbūt arī vēl vairākās paaudzēs. Viņu paveiktais bija celmlaužu darbs līdumā. Taču te jāpiezīmē, ka šis darbs bija bieži vien katrā pusē darīts uz savu roku, bez saimnieka visu vienojošā skata un saskaņojošās rīcības. Nebija vēl nācis līdumā pats saimnieks ar arklu rokās un novilcis tās lielās robežas, kuŗās jānoris visam turpmākam darbam, lai tas sekmētos panākumiem. Un tikai tad, kad pēdīgi šis saimnieks atnāca un apdzina lielam laukam un mežam vagu un teica — šeit būs mūsu mājas vieta, celsim namu — tikai tad sākās daudzo līdumnieku saskanīga rīcība un viņu darbs acīm redzot auga augumā un plašumā. Bet saimnieks bez darba deva vēl arī citu, kas agrāk bija trūcis — deva tiem kārtību, taisnīgu atmaksu ikvienam pēc viņa darba, stiprināja nogurušos un iepriecināja noskumušos. Viņš mācīja arī redzēt pāri meža svītrai pie apvāršņa un saredzēt aiz debesīm ziluma paslēptos mūžības vārtus. Viņa druvā agrāk savrupu bijušie svešie ļaudis iepazinās cits ar citu un kļuva draudzīga saime.

Viņa darba laikā viņa tauta vareni uzzēla, un uzkopa savu mājas vietu, ko par Latviju sauc, pieņemdamās gan mantiskā, gan garīgā turībā, līdz no nevienam nepazīstamas zemnieku kārtas kļuva par slavenu arāju tautu, kuŗas vārdu visā pasaulē godam piemin ikreizi, kad runā par pēdējo gadu desmitu izciliem notikumiem un sasniegumiem. Tikai pateicoties šā saimnieka izcilām spējām mūsu valsts ir apkopta un gaiša, ka aicināt aicina katru piestāt un paraudzīties tanī, ko dara šis mājas saime, kā viņa jūtas, un, beidzot, kāds ir pats šās mājas saimnieks, kam viss tik labi padodas. Šīs laimīgās zemes un tautas saimnieka darbīgā mūža gadu un panākumu aplūkošanai īsumā būs arī veltītas tālākās lappuses.

Bērnība

Ikvienam, kas pazīst Zemgali, lai viņš ar to iepazinies tanī dzīvodams, ceļodams pa to vai arī pēc Virzas Zemgales mājas apraksta, saprotams, kālab mūsu pirmais valsts saimnieks nācis tieši no turienes. Zemgales un Kurzemes saimnieki nekad nav tikuši tā apspiesti kā Vidzemes vai Latgales zemnieki. Bez tam zemgalieši jau Kurzemes hercogistes laikos, it sevišķi pēdējo hercogu Bironu valdīšanas gados, kas paši cīnījās ar muižniecību, pieraduši domāt un spriest nevien par savām, bet arī par valsts lietām un darīšanām. Visbeidzot, pēc pievienošanās varmācīgajai un tumšajai krievu caristei, Zemgalei palika itkā daļa autonomijas, un viņas samērā liberālā muižniecība tā neapspieda savus zemniekus, kā Vidzemē. Drīzi pēc Zemgales neatkarības zaudēšanas, tai atspīdēja arī pirmie kaut iedomātie brīvības stari. Uz Zemgales un Kurzemes labākajiem dzīves apstākļiem norāda arī miers šajos novados tajā laikā, kad Vidzemē ik pāris gadus notika kārtējās sacelšanās, un kas izskaidrojams vienīgi ar viena Daugavas krasta samērā ciešamiem un otra pilnīgi neizturamiem dzīves apstākļiem. Visbeidzot, vecie zemgaļu tēvi un mātes vēl varēja jaunatnei stāstīt par bijušiem brīvības laikiem, kad krievi nebija zemes kungi, un tā iedvest lielāku ticību un pārliecību saviem spēkiem. Lielāku redzam arī zemgaļu turību, ko vairoja viņu visumā plašākās kā vidzemniekiem mājas un labākā zemes auglība, un zemgaļu lepnumu, kas auga turības un reālākas dzīves aizvēnī. Tāpat Zemgales saimniekiem bija lielākas saimes un tās rīkojot viņi iemanījās labāki valdīt pār cilvēkiem, kā citu novadu ļaudis, kas visu padarīja paši savām un savu ģimenes locekļu rokām. Sengadiem pārdodot savas mājas ražojumus, viņi iemācījās apsvērt visus apstākļus, lai ražošana iznāktu lietderīgāka un taupīgāka. Īsi sakot, Zemgales saimniekos bija visas tās īpašības iedzimušas un ieaugušas, kādas nepieciešamas nevien savas mājas, bet arī visas valsts saimniecības un kultūras dzīves vadīšanai.

Zemgales līdzenuma ziemeļvakaru malā, uz rietumiem no Lielupes, kur druvu plašo un vienmērīgo kā ūdeni viļņošanu sāk pārtraukt pirmie Dobeles pusē esošie pakalni, atrodas Bērzmuižas pagasts. Gan te vēl visgaŗām lido Zemgales lauku un pļavu elpa, bet zeme te vairs nav viscauri vienādi auglīga, un dažā labā vietā blakus reti auglīgiem māla laukiem, atrodami arī smilšaini tīrumi, kādi vairumā sastopami Kurzemes pussalā un otrpus Daugavas ziemeļos. Pagastam cauri tek Lielupes skaistā pieteka Bērze, kas savus ūdeņus uz leju veļ daudz straujākā plūdumā, kā pati Lielupe. Skatoties uz dienvidvakariem un vakariem, saskatāms gleznaini kāpjošais Sīpeles paaugstinājums un Džūkstes novads, uz ziemeļiem velkas Lielupes lejtekas purvainais zemums, tikai uz rītiem paliek Zemgales līdzenums visā savā plašumā un krāšņumā. Un tad vēl redzams, ka Bērze ir robeža starp pagasta labo un vieglo zemi — kamēr viņas kreisā krastā bijušās muižas pusē ir auglīgs māls, labajā krastā ir dažādas zemes un tur blakus auglīgiem māla tīrumiem atrodami arī pavisam neauglīgas un cauras smilts gabali. Šeit Bērzmuižas draudzē, agrākā Udzes pagasta robežās, kas tagad jau pirms 50 gadiem pievienots Bērzmuižas pagastam, atrodas Ulmaņu mājas Pikšas. Te viņu dzimta dzīvojusi vairākas paaudzes, cik vien ilgi to atceras vecu ļaužu nostāsti, un no viņām nācis arī mūsu pirmais ministru, tagadējais valsts un ministru prezidents Dr. Kārlis Ulmanis, pirmais īstais savas tautas saimnieks.

Prezidenta tēva tēvu visvecākie pagasta vīri atceras kā rāmu, klusu, neliela auguma vīru, kas vislabprātāk piemitis mājā un uzraudzījis savu saimniecību. Arī Prezidenta tēvs Indriķis, kas dzimis 1836. gadā, augumā nav bijis visai gaŗš, bet padrukns. Viņš apprecējis Dzeņu saimnieka Līnberģa meitu Lizeti, kas bijusi nevien skaista, ļoti čakla un labsirdīga saimniece, bet blakus tam arī liela dziedātāja. Pikšu mājas platība ir tikai 110 pūrvietu nevisai auglīgas zemes, kuŗu Indriķis Ulmanis iepircis par dzimtu, tālab, lai ātrāki samaksātu izpirkšanas maksu, tas nodarbojies arī ar tirdzniecību. Visi ļaudis viņu pazinuši kā goda vīru, ar kuŗu tirgojoties nekādas zīmes vai liecinieki nav bijuši vajadzīgi, tālab veduši savu pārdodamo uz Pikšām, zinādami, ka tur arvien saņems taisnīgāko maksu.

Bet par to laiku, kamēr saimnieks pats bieži atradies tirgoņa gaitās, visas saimniecības uzraudzība piekritusi Prezidenta mātei, kas pārzinājusi māju, ļaudis un darbus, visur iedama pirmā un pēdējā. Pateicoties abu čaklumam, Pikšu saimnieki arī savā vājā zemē tikuši pie pārticības, viņu mājā trūkumu neviens nav redzējis un Pikšas visai apkārtnei bijušas par priekšzīmi.

Šajā mājā, kad Pikšu saimniekam un saimniecei jau bija divi dēli — Jānis un Indriķis, 1877. gadā 23. augustā, pēc jaunā stila 4. septembrī, piedzimis trešais dēls, kuŗu mācītājs Boks nokristījis par Kārli-Augustu. Vēl šobrīd uzglabājusies vecā Pikšu koka dzīvojamā ēka ar maz izņēmumiem tādā pat veidā, kāda tā bijusi Prezidenta tēva un tēva tēva laikā, iekštelpas tanī pārveidotas mazliet citādi un ap viņu augošie koki pieņēmušies augstumā un kuplumā. Te pagājušas Kārļa Ulmaņa jaunības dienas gan rotaļās, gan arī piegriežoties gadiem piemērotam darbam, no kuŗa šajā mājā neviens nav vairījies. Tā kā tēvs darīšanās dzīvojis pa lauku, bērnu audzināšana piekritusi mātei, kuŗa tos, bet it sevišķi jaunāko, Kārli, ļoti mīlējusi. Turpretim tēva gaitas arī dēliem atļauj redzēt pasauli, jo viņš tos savos braucienos ņem līdz un iemāca iet bezbailīgi cauri dzīvei.

Kā tas šajā ģimenē iedzimts, visi Indriķa Ulmaņa dēli ir acīgi zēni, veikli un solī attapīgi. Bet ātri paiet bezrūpīgie bērnības gadi, kuŗos māte iemācījusi lasīt un rakstīt, un 10 gadus vecu Kārli nodod Bērzmuižas skolā, kur, nonākot plašākā sabiedrībā, sākās viņa iepazīšanās ar citiem zēniem, noteiktā rakstura izveidošanās un to zināšanu krāšana, par kuŗām visa tauta viņam arvien paliks pateicību parādā.

Bērzmuižas skolā

No visām ietekmēm visplašākās tomēr tās, ko uzņemam agrā bērnībā savā mājā un skolā. Šajā laikā, kad sāk veidoties cilvēka raksturs, ārkārtīgi nepieciešama uzmanīga vadība, lai augošā jaunieša ceļu nospraustu noteiktā virzienā, no kuŗa tālākā dzīvē to nekas vairs nevar novērst.

Kārlis Ulmanis sāk iet Bērzmuižas skolā, kuŗu Bērzmuižā 1860. gadā cēluši apkārtējie Bērzmuižas, Šķibes, Sīpeles, Udzes, Sprigauļu, Lustes un Mežinieku pagasti. Pēdējie četri pagasti jau sen kā pievienoti iepriekšējiem lielākajiem pagastiem. Tanī laikā skolas pārzinis bijis Kristaps Cīrulis, bet viņa palīgs Štolcers. Abi vecie skolotāji vēl dzīvi un atceŗas savu priekšzīmīgo skolnieku.

Saņēmis mājā labu audzināšanu, Kārlis skolā nonāk līdzīgos dzīves apstākļos, jo skolotājs Cīrulis ir pazīstams kā labs audzinātājs nevien ar savu stingrību, bet arī ar savu mīlestību pret audzēkņiem un zinībām. Skolotājs pats ar savu izturēšanos un dzīvi ir skolēniem paraugs, iedams klasē rūpīgi uzposies un sagatavojies.

Skolnieku skolā ir ļoti daudz, katrā klasē, kuŗu ir divas, mācās divas nodaļas, un skolnieki tajās sēž gaŗos solos, desmitiem paredzētās vietās pa četrpadsmit.

Kārļa Ulmaņa brāļa Indriķa sieva Vilhelmine, kas skolā gājusi dažus gadus agrāk par Kārli, Cīruli raksturo šādiem vārdiem: «Mēs visi jutām lielu cienību pret šo skolotāju, lai gan viņš nekad netika uz mums dusmās uzbļāvis, vai arī kādu bargi nosodījis. Viņa vārdi nekad nebija skarbi, bet pamācoši, glāstoši. Domāju, ka skolotājs Kristaps Cīrulis ir stipri ietekmējis Kārļa Ulmaņa raksturu un devis pirmo pamudinājumu uz zinībām. Pretstats viņam bija palīgskolotājs Štolcers, nervozs un dusmīgs. Bet viņu bērni nekad neklausījās un nemaz nebijās.» Cīrulis pārsniedzis 90 gadus, vēl dzīvs un dzīvo Rīgā pie saviem bērniem, bet Štolcers, kuŗam 75 gadi, Bērzmuižas Lielstrazdos. Klausoties arī citu Kārļa Ulmaņa skolas biedru nostāstos, liekas, ka neiecietība pret Štolceri cēlusies viņam skolniekus lauzījot par obligātorisko 1887. g. ievestā krievu valodā, kuŗu pat Cīrulis tad vēl nav lāgā zinājis.

Šajā laikā skolā latviski runāt skolniekiem pilnīgi noliegts, un kas pieķerts aizlieguma pārkāpumā,

tam par sodu bijis jāiemācās gaŗš krievu vai vācu dzejolis. Skolnieki, svešās valodas neieredzēdami, skolotājiem klātesot izlīdzējušies ar mēmo valodu, rādīdamies pirkstiem.

Štolceram Kārlis Ulmanis palicis atmiņā nevien tālab, ka tas bijis ļoti apdāvināts un dikti dzīvs puika ar arvien pastāvošu savādu smaidu uz vaiga, bet arī kā dikti labs rēķinātājs galvā. «Visu laiku nekad neredzēju, ka Pikšu zēns būtu neuzmanīgs vai miegains.» Nebijis arī mīksts un nekad nav gājis skolotājiem sūdzēties par saviem klases biedriem. Tā kā Kārlis skolā nav pastāvīgi uzturējies, bet Pikšas atradušās no skolas patālu, viņš dzīvojis pie tēva brālēna Udzes muižā un uz skolu gājis no šejienes, gaŗām Lielstrazdiem, kur jau toreiz mitis skolotājs Štolcers.

Skolas mācībās galveno vietu ieņēmusi ticības mācība, aritmētika un krievu valoda, lai gan mācītas arī citas zinības. Brīvlaikos skolnieki mīlējuši stāstīt dēku un spoku stāstus, līdz kamēr pašiem kļuvis baisi, kā arī spēlēt dažādas zēnu speles ar spalvām, oliņām vai žuburiem, bet vakaros un rītos klasē klusi sēdējuši mācāmās stundās un sagatavojuši uzdevumus.

Cik augstu Kārlis Ulmanis vērtē savu pirmo skolu, apliecina interese, kuŗu viņš tai izrādījis jau kā tautas Vadonis, ziedodams gan grāmatas, gan mācības līdzekļus, gan citus nepieciešamus priekšmetus, un vēlēdams it visiem piedalīties šajā draudzīgajā aicinājumā un, atceroties savas skolas, lai nebūtu nevienas, kas būtu palikusi neizdaiļota, neapgādāta un bez labām grāmatām.

Tā kā Kārlis Ulmanis gājis skolā kā ziemu, tā vasaru, tad arī ātri pabeidzis Bērzmuižas skolas mācības. Pēc tam tēvs Kārli atved Jelgavā un nodod toreiz pazīstamajā Jelgavas Aleksandra pilsētas skolā. Tai bija diezgan plašs kurss, bet tanī laikā tanī jau nesaudzīgi sāka iespiesties pārkrievotāju gars, kāds tad tika izplatīts it sevišķi valsts un pilsētu skolās.

Te sākas jauns Kārļa Ulmaņa mūža posms, kas vairs nenorit mierīgajos lauku dzīves apstākļos dzimtā pagastā, bet svešā pilsētā, kas bez tam arvienu bijusi garīgas rosības un jaunu domu izplatītāja latviešu tautā, un kas briedināja Kārļa Ulmaņa gara dzīvē jau aizmetušos rakstura graudus izturībā un spodrumā par zeltam līdzvērtīgiem.

Jelgavas skolās

Netikai ar mācībām krievu valodā, bet arī citādi trokšņainā pilsētas skola ļoti atšķirās no klusās Bērzmuižas skolas. Bija jāiedzīvojas jaunajā apkārtnē, jāpierod krieviskām mācībām, jāsamierinās ar krieviskajiem skolotājiem, kas visur gribēja ievest krievu kultūru un noniecināja pārējās tautības. Viscītīgākais skolas rusifikātors bijis tās inspektors Radčenko. Aleksandra skolā Kārlis Ulmanis pret biedriem bijis laipns un izpalīdzīgs, kāds viņš palicis visu mūžu, taču reizē arī atturīgs un noslēgts, bez tuvākiem draugiem. Jelgava jau pirms tam bijusi daudzu atmodas darbinieku šūpulis. Tur dzīvojis un rakstījis savus dedzīgos vārdus Māteru Juris, tālab arī skolnieki tik viegli nepakļaujas pārkrievotāju garam, kā inspektors to vēlas. Tie salasās vai nu vieni paši, vai dažreiz arī ar reālskolas skolniekiem un tad iet ārpus Jelgavas pastaigāties, kur runā par sava laika sabiedriskiem virzieniem, īpaši jaunstrāvnieku kustību, un to, kā panākt latviešu dzīves apstākļu uzlabošanu. Kaut Kārlis Ulmanis ir nemierā ar pārkrievotājiem, kas ar vācu palīdzību apspiež kultūrālo latviešu tautu, taču viņš nevar piekrist arī jaunstrāvniekiem, kas atsevišķu izcilu cilvēku un darbinieku vietā cenšas nostādīt pūli bez Tēvzemes un tautības, tā nostājoties pret latviešu tautas centieniem, līdzīgi viņu apspiedējiem krieviem un vāciešiem. Tālab viņš arī pats sev nevienu nepieskaita par sevišķi tuvu draugu un biedru, atzīdams, ka arvienu starp viņiem jāpaliek tādam pat attālumam, kāds pastāv starp viņa un pārējo uzskatiem.

Ulmanis dzīvoja pansijā pie skolotāja Bohonko, un mācījies sekmīgi, galveno vērību piegriezdams grāmatām, kuŗās atklājās daudz plašāka pasaule un reizē arī skats uz paša tautu. Visvairāk viņu sajūsmina Māteru Juŗa raksti, par kuŗa vētraino dzīvi vēl uzglabājušies daži nostāsti mājnieku mutēs, kas arī pašu Māteru Juri parāda lepnuma un lielmanības vaiņagā. Kā Māteru Juŗa dzīve, tā viņa darbs ir nepārtraukta cīņa ar toposās latviešu izglītotās sabiedrības ienaidniekiem svešțautiešiem, kā arī cīņa par savas tautas labklājību un tiesībām.

Kad Kārlis Ulmanis nobeidz pilsētas Aleksandra skolu, viņš iestājas Jelgavas reālskolas 6. klasē. Tagad viņa dzīves uzskats par darbu savā tautā ir jau nobriedis un viņš mācās tā, lai pēc skolas beigšanas varētu studēt agronomiju, zinātni, kas visvieglāki pielietojama praktiskā darbā, un pēc kuŗas mācībām latvieši sajuta vislielāko vajadzību. Jau šeit redzam vadīšanos ne tikai no personīgas patikas vai nepatikas, bet dziļu pārdomāšanu par to, vai izvēlētais ceļš būs īstais un vai pa viņu ejot tautai varēs sniegt to, kas tai visnepieciešamākais, un ka šis nepieciešamākais vispirms ir tautas saimnieciskā neatkarība, kas dod iespēju uzkrāt spēkus arī cīņai par sabiedrisku, polītisku un garīgu brīvību. Jo dziļi atmiņā ierakstīti vēl palikuši viņa pirmā skolotāja vārdi par sabiedrības labumu, kas arvien un visur nostādāms pirmā vietā pāri paša tieksmēm un nodomiem un, kuŗa piepildīšanā atrodams īstais dzīves mērķis un attaisnojums.

Ar tādām domām 1896. gadā, reizē ar vairākiem citiem latviešiem, Kārlis Ulmanis beidz Jelgavas reālskolu un dodas dzīvē, domādams, kā īsteni piepildīt to, ko bija sasapņojis gaŗos ziemas vakaros, vērdamies zvaigznēs augstajās Zemgales debesīs.

Pirmais darbs

Kārļa Ulmaņa mērķis, reālskolu beidzot, studēt lauksaimniecību, bet ne tūdaļ iespējams piepildīt visus nodomus. Studijas, kas ārzemēs maksā lielu naudu, jāatliek, jo Krievijas ūniversitātes viņu nevaldzina. Vasaru nostrādājis tēva mājās, iedams pie visiem lauku darbiem, 1896. gada rudenī viņš dodas uz Rītprūsiju papildināties lauksaimnieciskās, īpaši

piensaimnieka zināšanās, kurās nu jau paguvis saskatīt ievērojamu, pagaidām vēl novārtā atstātu, latviešu turības avotu. Pēc gada, beidzis kursus, viņš atgriežas dzimtenē un strādā brāļa Indriķa uz viņa ierosinājumu Rīgā, Krāsotāju ielā ierīkotā pienotavā kā vadītājs. Praktiskais darbs dod daudz vērojumu un piedzīvojumu, un Ulmanis nepārtraukti papildinās un speciālizējas kā piensaimniecības, tā lopkopības jautājumos. Pēc tam viņš pārceļas uz lielāko Liepājas piensaimniecības uzņēmumu, kur darbojas par šā uzņēmuma atbildīgu vadītāju, iegūdams ar savu darbu tādu pazīšanu un atzinību, ka to 1899. gadā aicina Rīgā, piedalīties par referentu vispārējā lauksaimnieku kongresā.

Ar 1899. gadu arī skaitāms Kārļa Ulmaņa sabiedriskās darbības sākums. Šā gada jūnijā Rīgā notika Baltijas lauksaimniecības centrālizstāde un viņas laikā Rīgas latviešu biedrība gribēja sarīkot plašākā mērogā lauksaimnieku kongresu, kurā par ievērojamākām jaunākām atziņām lauksaimniecībā runātu izcilākie savu nozaru speciālisti. Bet cariskās Krievijas birokratiskās iestādes novilcināja atļauju izsniegšanu, tā kā kongresu pēdīgi izdevās sasaukt tikai 1899. gada 17. un 18. decembrī. Kongresa sasaukšanai Rīgas latviešu biedrība iecēla rīcības komiteju, kurā iegāja Baltijas Vēstneša redaktors Juris Kalniņš - Prātkopis, Balss redaktors Aleksandrs Vēbers un Zemkopja redaktors agr. Jānis Bisenieks.

Šī rīcības komiteja pieaicināja kongresā organizēšanās sēdēs līdzdarboties arī Kārli Ulmani, reizē uzdodot viņam sanāksmē referēt par piensaimniecību. Tik plašs lauksaimnieku kongress Rīgā sanāca pirmo reizi un viņā piedalījās 753 Vidzemes, 331 Kurzemes un Zemgales, 3 Latgales (Vitebskas gub.), 2 Lietuvas (Kauņas gub.) un 10 Iekškrievijas latviešu koloniju pārstāvji. Kongresā ieradās tā laika ievērojamākie latviešu lauksaimnieciskie un kultūras darbinieki, bez jau rīcības komitejas minētiem redaktoriem agr. J. Mazvērsītis, Brazda, Svillis, Šērs, Zēmelis, mācītāji Dr. K. Kundziņš no Smiltenes, kas pats bija ievērojams lauksaimnieku biedrību dibinātājs Ziemeļvidzemē, K. Avots no Ļaudonas, advokāts Stērstu Andrejs, ārsti Dzintars, Frišmanis un vēl daudzi citi sabiedriski darbinieki. Sanāksmē galvenā tomēr bija plašā praktisko lauksaimnieku saime, kas zināmā mērā sastādīja latviešu saimnieciskās cīņas izkarotāju priekšpulku. Šiem, pāri par tūkstoš cilvēku, daudzajiem klausītājiem bija veltīts Kārļa Ulmaņa priekšlasījums Piena ražojumi un viņu izlietošana. Pats temats mūsu dienās, kad mums tik plaši attīstīts koppienotavu tīkls un puse mūsu lauksaimniecības balstās uz piensaimniecību, izliekas pārlieku neinteresants, bet savā laikā tas sacēlis nevien dzīvu piekrišanu kongresā, bet pēc tam jo gaŗi atstāstīts latviešu un pat sveštautiešu avīzēs. Priekšlasījumā Ulmanis noraida vecos piena mājas pārstrādāšanas paņēmienus un aicina lauksaimniekus apvienoties kopdarbībā, koppienotavu dibināšanai un ganāmpulku pārraudzības izveidošanai, lai piensaimniecību nostādītu tiešām lietderīgi un tā sniegtu vajadzīgo atmaksu zemniekam par viņa grūtām pūlēm. Ulmanis arī paredz, ka drīzumā zemē nevarēs patērēt visu ražoto sviestu, tālab nokārtojama piena ražojumu izvešana uz ārzemēm, kas atkal iespējama tikai kopdarbības ceļā. Un tā kā šīs viņa rūpes vadījušas visā tālākā saimnieciskā darbā, līdz tagad gandrīz bez izņēmuma pārvērstas tiešamībā, tad pamācoši dzirdēt vārdus, kas uzskatāmi par mūsu lauksaimniecības ražojumu eksporta un viņa tagadējās kārtības pamatakmeni: «Bet ko mēs darīsim tad, kad mūsu vietējie tirgi nespēs vairs patērēt no mums ražoto sviesta daudzumu? Nu, atbilde vienkārša: sūtīsim uz ārzemēm, kā to jau dara daudzas moderniecības. Bet taisni tāpēc, ka mums, lauksaimniekiem, nav moderniecību, lieta nebūt nav tik vienkārša, jo viens saimnieks sūtīt sviestu nekādā ziņā nevar, tad viņam sviests būtu ilgāku laiku jākrāj vai jāuzpērk no citiem, bet tad iznāktu nevienāda prece, kuŗa nekādā ziņā neapmierinātu ārzemnieku prasījumus. Ka tas patiesi tā, to pierāda daži neizdevušies mēģinājumi. Tāpēc mums pie laika jāsāk domāt par moderniecību dibināšanu, bet vienam to izdarīt būtu pārāk grūti, jo lielais kavēklis, lūk, ceļā, mūsu nepietiekošie satiksmes līdzekļi. Tomēr, kas nav iespējams vienam, tas iespējams vairākiem kopā, tādēļ sāksim domāt par kopmoderniecībām, kādas jau sen pastāv Vācijā un citur.»

Šajos vārdos paslēpta kā mūsu lauksaimniecības ražojumu iegūšanas, tā arī viņu izvērtēšanas pamatmācība.

Lai nebūtu tā, ka pienotavas gan būtu iekārtotas, bet tām pietrūktu darba, Ulmanis ierosina panākt ganāmpulku uzlabošanu, izlasot ražīgākās, izveidot vietējo lopu sugu, jo ārzemju sugas govis neizturības dēļ daudz biežāk ciešot no dažādām kaitēm. Cik augstus sasniegumus devis šis ierosinājums, zināms katram zemkopim un par to velti vairāk rakstīt. Šo domu pamatā latviešu zemniecības spēcināšana, lai tā varētu stāties muižniecībai pretī kā pietiekoši spēcīgs pretinieks. Pie uzskatiem, ka latviešiem jāiegūst vispirms saimnieciskais spēks, stiprums un vara, lai pēc tam varētu uzsākt cīņu arī pēc kultūrālās neatkarības, Kārlis Ulmanis, pazīdams savas tautas raksturu, pieturējies vienmēr. Tā kā pirms uzstāšanās zemnieku sanāksmē viņš šo lietu bija jau kādu laiku labi pārdomājis, tad varam droši teikt, ka mūsu pašu izkārtotā lauksaimnieciskā ražošana vismaz piensaimniecības nozarē ir kopš tās iecerēšanas tikai 40 gadus veca, bet pateicoties, kā ierosinātājam un rosīgajiem darbiniekiem, tā pašu lauksaimnieku raženajam darbam, jau sen sasniegusi ļoti augstu stāvokli un ir tuvu pilnībai. Ikreiz, par to runājot, der atcerēties šo pirmo plašāko lauksaimnieku sanāksmi 1899. gada decembrī. Ka jau toreiz viņas jaunākajam runātājam paredzēta panākumiem bagāta nākotne, apliecina Baltijas Vēstneša redaktora Juŗa Kalniņa vārdi: «Tas ir jauns daudzsološs spēks latviešu tautai.» Juris Kalniņš, kas mira 1919. gada 14. jūnijā, vēl redzēja savus vārdus piepildāmies daudz plašākā nozīmē.

Pēc šā panākumiem bagātā saimnieciskā darba iesākšanas, Kārlis Ulmanis vairs to nepārtrauca arī uz priekšu. Strādādams pienotavā par vadītāju, viņš neaizmirsa pētīt savas nodarbības nozares ražīguma pacelšanu un savus novērojumus uzrakstīja mēnešrakstam Zemkopis. Pirmais raksts parādījās 1900. gadā 2. burtnīcā Piena govju ienesīguma izmēģinājuma panākumi no K. U. Tam 5. burtnīcā seko sanāksmes priekšlasījums Piena ražojumi un viņu iz-

lietošana, kas parakstīts ar autora pilnu vārdu. Tālākos rakstos viņš noskaidro, ka arī bez pienotavām iespējams, seno paņēmienu vietā lietojot centrifugas un paceļot govju ražīgumu, pavairot ienākumus piensaimniecībā.

1901. gadā Kārlis Ulmanis ieiet ar daudziem jauniem nodomiem. Kamēr citi latviešu sabiedriskie darbinieki šajā laikā nododas jau toreiz neauglīgajiem politiskajiem strīdiem, viņš, sekodams tūdaļ pēc sanāksmes Baltijas Vēstneša 1899. gada 290. numurā ievietotai Juŗa Kalniņa atzinībai par viņa priekšlasījumu, kuŗā teikts «Par piensaimniecību un viņas ražojumu izlietošanu dzirdējām no krietna lietpratēja ļoti lietderīgus un izbaudītus aizrādījumus. Visādas labākas mašīnas atmaksājoties gan, ja ar viņām pareizi prot rīkoties. Tāpēc liekas būt ļoti derīgi, ja vietvietām uz laukiem sarīko piensaimniecības kursus, kuŗos pamatīgāk iepazīstas ar šā aroda uzdevumiem, — praktiski iemāca ar pienācīgām mašīnām rīkoties un saņem aizrādījumus uz kļūdām un uz nepareizībām, no kuŗām jāizsargās,» sāk gatavoties šādu lietderīgu kursu sarīkošanai, bet reizē arī mācīties, lai pie pirmās izdevības varētu piepildīt skolu beidzot iecerēto vēlēšanos studēt lauksaimniecību, kādām studijām praktiskā darbā nu jau bija sakrājies bagātīgs novērojumu un piedzīvojumu pūrs.

Kursi arī notika pirms aizbraukšanas, 1902. gada 22. jūnijā Bērzmuižā, kur atradās Zemkopja redaktora agronoma, vēlākā Latvijas ūniversitātes profesora Jāņa Berga vadītā paraugsaimniecība. Tos pēc Ulmaņa un Berga ierosinājuma, rīkoja Bērzmuižas 1892. gadā dibinātā lauksaimniecības biedrība Druva un tie bijuši pirmie sava veida kursi Latvijā. Šie kursi ievērojami ne tikai ar to, ka te mācīja, kā apieties ar mašīnām un kā pacelt darba ražīgumu savā mājā, bet blakus tam runāja arī par kopdarbību daudz plašākā nozīmē, kas «noderētu lielā mērā kopības gara stiprināšanai, par kuŗa trūkumu žēlojas pie mums pa malu malām». Un tālāk, brīdinājis nepārsteigties un neķerties pie darba bez apdoma Kārlis Ulmanis sacījis vārdus, kuŗi zelta svarā vēl šodien, un kuŗus piepildāmies sākam redzēt tikai nesen, proti: «Pirmā lieta, kas priekš šī mērķa sasniegšanas vajadzīga, ir vienprātība, B e z v i e n p r ā t ī b a s n e k a d n e k a s l a b s n e b ū s s a s n i e d z a m s!» Ar šiem vārdiem, priekš 35 gadiem, toreiz 25 gadus vecais Kārlis Ulmanis jau nobeidz savus priekšlasījumus par lopkopības izveidošanu, kas nav nekas cits, kā pirmā svarīgā posma iesākums latviešu tautsaimniecības plānveidīgā un mērķtiecīgā izkārtošanā. Šā priekšlasījuma, kas iezīmēts Zemkopī 1902. gadā no 36.—41. numuram, spēcīgie noslēguma vārdi jo gaiši liecina, ka doma par vienību nebija domāta tikai piensaimniecību dibināšanai vien. To apliecina ieraksts arī kādas šos kursus klausījušās mācītāja kundzes dienas grāmatā, kas jau tad, varbūt, kā pirmā domājusi, ka no šā vīra dienās iznākšot savas tautas vadonis.

Tā savā pirmā saimnieciskā un sabiedriskā darbinieka posmā no 1896.—1902. gadam Kārlis Ulmanis ir jau nospraudis savu ceļu, no kuŗa viņš nekad vairs nav atkāpies uz priekšu ejot un šo ceļu arvienu izcērtot platumā, līdz atklājušies tie plašie apvāršņi, kuŗos mēs raugāmies šodien.

Studiju gadi

Jaunais darbinieks ir iemantojis zemkopju piekrišanu, viņa rakstus labprāt gaida Zemkopja un citas redakcijas, jo interese par lauksaimniecības pacelšanu visā tautā pamodusies un ir visai liela, bet viņš pats vēl nejūtas pietiekoši bruņojies, lai varētu tai dot vislabāko no labākā. Tālab tagad, kad dzīves apstākļi iekārtojušies labvēlīgi, viņš domā par studijām, kuŗām jādod vēl trūkstošās zināšanas. 1896. g. tēvs vecākajam dēlam Jānim ir iepircis Šķibes Ezerkleišu mājas, vēlāk Indriķim nodevis Līvbērzes Brašķu mājas, kuŗas tas pats apsaimnieko, reizē rūpēdamies par Rīgas pienotavu. Arī Kārlis var drošāki raudzīties nākamībā, jo strādādams tas iekrājis zināšanas un ceļa naudu. Viss krieviskais tam jau no skolas gadiem pretīgs viņa uzmācīguma un kārtības trūkuma dēļ, tālab viņš dodas studēt uz Cīrichi, kur iestājas politechniskās augstskolas lauksaimniecības fakultātē. Bet svešā zemē aizbraucis, viņš ar dzimteni nesarauj savas saites, jo pēc aizbraukšanas Zemkopja 1902. gada 45. burtnīcā parādās šāds sludinājums :

«Bezmaksas padomi piensaimniecības un lopkopības jautājumos (kopmoderniecību ierīkošanā). K. Ulmanis, lauk- un piensaimniecības students. Adrese: Zürich, Bürglichstrasse 25, Schweiz.»

Šveicē Ulmanis iepazīstas nevien ar lauksaimniecību, bet arī ar viņas brīvības centieniem un vispārējo augsto kultūras stāvokli, un še rodas ierosinājumi piegriezties citām sabiedrīskās dzīves nozarēm. Te viņš iepazīstas ar humānitāro zinātņu studentu Miķeli Valteru, Liepājas strādnieka dēlu, kuŗa aicināts saraksta apcerējumu, Piezīmes par Baltijas laukstrādnieku jautājumu, Cīrichē iznākošam latviešu žurnālam Proletāriets. Raksts iespiests 1903. gada 9. burtnīcā un apliecina, ka izjuzdams strādnieku un laukstrādnieku dzīves vajadzības, pats nebūdams nevienas partijas biedrs, Kārlis Ulmanis jau tad ir bijis visas tautas tiesību un labklājības cīnītājs, kāds viņš palicis līdz mūsu dienām, kad radusies iespēja sākt piepildīt kā vispirmajā zemē pasaulē vismaz daļu no iecerētā, apgādājot strādniekus ar ģimenes mājiņām, ģimenes piemaksām un rūpējoties, lai gādība ilgtu par ikvienu darba cilvēku arī tad, kad viņa darba spējas izsmeltas, līdz pašam mūža vakaram. Rakstā arī aprādīts, cik nepareizs to zemkopju ieskats, kas strādnieku stāvokli visiem spēkiem cenšas padarīt smagāku. Tāpat pēc daudziem gadiem viņam nācās aprādīt vieglas dzīves dzīvotājiem pilsētniekiem, ka arī zemnieki paši nav padodami to izmantošanai, kas priekš tā atraduši izdevīgus apstākļus.

Bet raksta iespiedējs, žurnāla redaktors M. Valters par Kārli Ulmani saka šādus vārdus, kas Ulmaņa nozīmi labi raksturos mūsu dienu vidējai un jaunākai paaudzei, kas pati nav līdzi pārdzīvojusi laikmetu pirms 1905. gada: «Apcerējums mums piesūtīts no kāda lauksaimnieka, kas latviešu lauksaimnieku kustībā ieņem vienu no vadošām vietām.» Šī Kārļa Ulmaņa sabiedrisko uzskatu izveidošanās ir svarīgākā un nozīmīgākā viņa studiju daļa, kas vislabāk bija iespējama kultūrālajā Šveicē. Lauksaimniecības fakultātes zinību lielā daļa jau izrādās no grāmatām un piedzīvojumiem zināma, jaunums ir tikai pati

Vakareiropas lauksaimniecības iekārta un tās darba metodes. Pēc lekciju beigšanās, 1903. g. pavasarī viņš atgriežas mājās un vēl jo rosīgāki turpina iepriekšējā gadā uzsākto darbu. Kārļa Ulmaņa vārds visiem jau kļuvis pazīstams, visi, kas lasījuši viņa rakstus, vēlas dzirdēt viņu runājam. Rīgas latviešu biedrība nodibina lauksaimniecības nodaļu, kuŗā Ulmanim ļoti daudz darba, apkalpojot ar priekšlasījumiem tagad jaunam darbam ierosinātās lauksaimniecības biedrības. Visraženākā no tām izrādās Hermaņa Endzeliņa vadītā Kauguru, vēlāk Baltijas lauksaimniecības biedrība, pie kuŗas 1903. g. Valmierā notiek pirmie Vidzemes piensaimniecības kursi, bet pēc tam tie atkārtojas Allažos (un citās vietās). Ar Ulmaņa līdzdalību biedrība nodibina žurnālu Valmieras Lauksaimnieks, ko rediģē Endzeliņš un kuŗš ar Latvijas Lauksaimnieka vārdu pastāv vēl šo baltu dienu. Kā arvienu, lauksaimniecības students Kārlis Ulmanis ir arī rosīgs rakstītājs, un cits pēc cita žurnālā parādās viņa raksti par speciāliem jautājumiem. Ar tiem viņš it sevišķi sekmējis daudzu jaunu lauksaimniecības un pirmo lopkopības pārraudzības biedrību dibināšanu un izveidošanos, kuŗām mūsu saimniecības attīstības vēsturē piekrīt sava liela un nenoliedzama loma. Bet tā kā blakus domām un spriedumiem par tīri saimnieciskām lietām, visiem Ulmaņa rakstiem spīd cauri nolūks — savas tautas vēl izkaisīto un nevarīgo spēku vienošana, tad pat uz lauksaimniecības biedrībām kā vācu muižnieki, tā krievu administrācija sāk lūkoties ļoti nelabvēlīgi un kā vieni, tā otri sāk noģist savu tuvo galu.

1903. g. rudenī Kārlis Ulmanis dodas turpināt mācīties, bet šoreiz uz kultūras pilsētu Leipcigu, un iestājas tās lauksaimniecības institūtā. Arī šo studiju laikā viņš nepārtrauc sakarus ar dzimteni, jo tikko aizbraucis un iekārtojies, Ulmanis neaizmirst visiem saviem draugiem paziņot jauno adresi, kas ievietota Valmieras Lauksaimniekā. Šinī pat žurnālā arī cits pēc cita parādās tālākie raksti par lauksaimniecību, bet 1904. gada februārī viņš pārbrauc uz mēnesi Valmierā nodibināt pirmās pārraudzības biedrības. Tāpat arī Vācijā viņš nolasa vairākus priekšlasījumus un raksta vācu speciālajos lauksaimniecības izdevumos par izdarītiem patstāvīgajiem pētījumiem piensaimniecības jautājumos. Bet šī kopdarbība nenozīmē neko citu, kā gribu parādīt, ka latvietis var pārspēt nevien savus tuvākos kaimiņus, bet arī par nepārspējamiem izdaudzinātos vāciešus, ja tikai ir laba griba un apņemšanās. Studiju nolūkos šajā laikā viņš apceļo arī Holandi, Dāniju, Austriju un Ungāriju, lai vērotu turienes zemnieku dzīvi.

Leipcigas lauksaimniecības institūtu Kārlis Ulmanis pabeidz 1905. gada pavasarī, un atgriežas Latvijā kā agronomijas zinātņu kandidāts, bet patiesībā daudz plašākām zināšanām bruņojies, lai kā piedzīvojumos rūdījies vīrs stātos pie tās kustības izveidošanas, kuŗai tuvākā nākotnē jau vismaz saimnieciski bija jāizcīna uzvara, lai tad uz tās pamatiem varētu domāt par tālākiem uzbrukumiem svešo pārvaldītiem cietokšņiem. Bet šos savus tālos mērķus paturēdams sev, kā dara ikviens uzmanīgs kaŗa vadonis, viņš domāja pakāpeniski iekaŗot pretinieka aizsardzības līniju pēc līnijas, kas jau viņa neilgajā darbības laikā bija paguvusi ieplaisāt, un vairs nevajadzēja daudz, ka tā sāktu arī šķobīties.

Pārtrauktais darbs

Ar lielām cerībām un vislabākiem nodomiem strādāt savā tautā, pēc studiju beigšanas Kārlis Ulmanis atgriezās savā dzimtā zemē. Tūdaļ pēc atgriešanās, 1905. gada vasarā viņu Kauguru lauksaimniecības biedrībā pieņēma par savu agronomu, viņam bija jādarojas kā biedrības pastāvīgam piensaimniecības inspektoram. Blakus šiem pienākumiem Kārlim Ulmanim bija jāuzņemas arī Lauksaimnieka redaktora amats. Visi līdzekļi nu bija rokā, lai vadītu latviešu dzīvi pretim uzplaukumam, jo nu viņš varēja strādāt tajā darba laukā, kuŗā darboties viņš agrāk bija visvairāk kārojis.

Bet visā Krievzemē pa to laiku, kamēr Kārlis Ulmanis studēja Vācijā, bija notikušas lielas pārmaiņas, kas jo dzīvi sāka atbalsoties arī Rīgas jūŗas līča piekrastē — iegūstot še klāt vēl savu nokrāsu. Krievija bija ielaidusies kaŗā ar Japānu, kuŗu tā savas lielmanības un nemākulīgo ģenerāļu dēļ smagi zaudēja, bet zaudētais kaŗš savukārt bija paasinājis gan rūpniecības, gan agrāro krizi, kas iestājās daudzās pilsētās un nesaimnieciski apstrādātos zemkopības apgabalos. Blakus saimnieciskiem, draudošu lomu ieguva sabiedriskie motīvi, jo pati krievu intelliģence un muižniecība sevišķi skaļi sāka prasīt pēc tik ilgi liegtās līdzdalības valsts lietu kārtošanā. Krievija ar savu despotiju bija palikusi Eiropā par anachronismu un kā tādai tai reizi bija jāiet bojā. Bet valsts visās malās, kuŗas apdzīvoja mazākuma tautības, jau nedroši ieskanējās balsis, kas prasīja viņām nacionālas pašlemšanās tiesību piešķiršanu, vismaz federātīvas autonomijas veidā.

Baltijā šiem diviem revolūcionārās kustības uzkūrējiem iemesliem pievienojās vēl trešais: latviešu zemnieku, lauksaimnieku un laukstrādnieku prasības pēc viņiem nolaupītās zemes atgūšanas. Sākumā šī balss skanēja slepeni un visai nedroši, bet pamazām auga augumā, no pilsētām, kur tās izcēlās, pārnesdamās laukos, kur, kā to apliecina statistika, meklējami gandrīz 70% revolūcijas līdzdalībnieku. Tas arī liecina, ka šeit kustība izvērtās agrākā revolūcijā un viņā piedalījās ļoti liels iedzīvotāju skaits, cerot tādējādi labot vēstures nodarīto pārestību. Sākumā kustība ieturas stipri mierīgi, neizsaucot pēc 1905. g. janvārī notikušām asinainām demonstrācijām Rīgā un citās pilsētās jaunus asumus, toties visu vasaru nepārtraukti notiek slepenas sapulces, uzsaukumu kaisīšana un citāda ļaužu sagatavošana un uzmudināšana nākamajai cīņai. To sevišķi veicināja nevien jau pamodusies nacionālā apziņa, bet arī iegūtā izglītība un saimnieciskie panākumi, kas mudināja latviešus atgūt visu latviešu zemi. Arī Kārlis Ulmanis, kaut gan viņš sajūt, ka šī revolūcija vēl nebūs uzvarētāja, jo tā ir tikai pūļa dvēselē izjusta, bet ne vīru ar apdomīgām galvām sagatavota, nevar palikt malā par vienaldzīgu vērotāju. Savā darbā, tikdamies ar ļaudīm gan viņu mājās, gan arī sanāksmēs, blakus tiešām valodām par piensaimniecības jautājumiem, arvienu runā arī par politiskiem notikumiem un Kārlis Ulmanis dedzīgi prasa pēc latviešu tiesībām un asi uzbrūk Baltijas muižniecībai. Tikpat dedzīgi ir arī paša redaktora raksti Lauksaimniekā. Par to vācu muižniecība, kuŗai spiegi bija visās malās, viņā sa-

skatīja ļoti bīstamu pretinieku un panāca Kārļa Ulmaņa apcietināšanu, jau 1905. gada septembrī, par Lauksaimniekā 1905. gadā iespiestiem rakstiem. Pēc aresta Ulmani ievietoja Pleskavas cietumā, kas jau bija bāztin piebāzts ar latviešu nemierniekiem, kuŗi še mita sevišķi laimīgos apstākļos, jo režīms te nav tik bīstams, kā pašā Latvijā, kur ar apcietinātiem daudz nerēķinājās un tiem, bez liekas meklēšanas pa likumu pantiem, piesprieda visbargākos sodus.

Kārļa Ulmaņa arests septembrī viņu paglāba viņa tautai svarīgākām dienām un lielākiem notikumiem. Bez mazākās šaubīšanās mēs šobrīd varam apgalvot, ka 1905. gada revolūcija tās vājās organizēšanas, apgādāšanas, disciplīnas un sakaru dēļ bija nosodīta ar neizdošanos. Palikdams vēl ilgāk svabadībā, kamēr melnajās rudens naktīs sāka liesmot Vidzemes piļu jumti, kaut arī ar dedzināšanu un postīšanu viņš nekad nebūtu draudzējies, Kārlis Ulmanis būtu vēl vairāk nogrēkojies patvaldības acīs un, soda ekspedīcijām ierodoties, viņu būtu sagaidījis zināmais soda mērs. Tagad, turpretim, samērā mērenie Pleskavas tiesas izmeklētāji nespēja savākt pietiekošus pierādījumus, kālab Kārli Ulmani 1906. gada pavasarī atbrīvoja no apcietinājuma, un kaut arī Pleskavas cietumā ieslodzītie, ar kuŗiem Ulmanis sastapies, viņu atceras kā patīkamu kameras biedru, jāsaka, ka cietums nav īstā vieta, kas saistītu brīva un darbīga vīra domas un garu. Arī apcietinājumā esot, viņš nerimst domāt par savu iesākto darbu un tā turpināšanu. Kad 1906. g. pavasarī viņu atbrīvo no apcietinājuma, Ulmanis dodas pie brāļa uz Šķibes Ezerkleišiem, lai tur lauku darbā un dzīves apstākļos atgūtu cietumā pavārgušos spēkus, kā arī noskaidrotu, kas tālāk iesākams un paveicams. Kauguru lauksaimniecības biedrības priekšniekam, savam draugam un darba veicinātājam šinī laikā viņš raksta: «Es tagad dzīvoju pie sava brāļa kā īsts praktikants. Strādāju viscauri līdz. Lai metas rokās tulznas, gan vēlāk labi noderēs iepazīšanās ar praksi. Mans brālis ir prātīgs saimnieks un es domāju še šo to mācīties.» Taču garā viņš dzīvo līdzi savas biedrības darbībai, kuŗu revolūcijas notikumi arī jūtami traucējuši, un domā, cik iespējams ātri atjaunot Lauksaimnieku, kursus un visu pārējo darbu, kas palicis tikai aizsākts. Taču vēlēšanās ir pāragra, un vīram, kas neko nav mīlējis atstāt pusdarītu, taisni tad, kad cerības atjaunot darbu liekas vistuvākās, nākas pamest arī brāla sētu un, tuvinieku pierunātam, doties pāri robežām. Izrādījās, ka viņa pretinieki visu laiku tikai meklējuši pierādījumus un jau visu sagatavojuši otrreizējam arestam, no kuŗa glābusi tikai Enzeliņa uzmanība un laikā nosūtītais brīdinājums.

Ar grūtu sirdi Kārlim Ulmanim nācās šķirties nevien no savējiem, bet arī dzimtenes un viņas modināšanas darba, kad vilciens viņu ar dažiem desmitiem rubļu kabatā aizrāva projām, gaŗām Valmierai, Pēterburgai uz Helsinkiem, kur somiem bija, lai cik liela, taču kaut cik ciešamāka svabadība. No viņu ostām slepeni uz ārzemēm varēja izbraukt tie, kuŗiem policija jau dzinās pa pēdām. Kā jūtas tāds, kuŗam jāatstāj nevien ierastais darbs un jāpamet jaunības nodomi, bet arī jāzaudē dzimtā zeme, to izteic daudzās emigrantu dziesmas.

Tā pārtrūka darbs, kuŗam Kārlis Ulmanis bija veltījis tik daudz uzņēmības, laika un cerību. Nu pretim atvērās tumša neziņa par to, kas sagaidīs rīt.

Emigrants

No Helsingforsas cauri Stokholmai ved latviešu piektā gada emigrantu ceļš un šo pašu ceļu nākas mērot arī Kārlim Ulmanim. Viņš dodas uz Vāciju, lai, paliekot dzimtenes tuvumā, novērotu, kas turpmāk darāms. Viņš nevēlas doties plašajā Krievijā, lai kā vajājams noziedznieks klaiņātu no vienas malas uz otru, jo dzimis un uzaudzis mājā, kur vienmēr viss bijis vietā un laikā, arī pats nevar atrauties no šās ieaudzinātās kārtības. Vācijā viņam sākumā klājas ļoti grūti, kā redzams no turienes Enzeliņam uz Valmieru rakstītā vēstulē. «Vācijā es nonācu tikpat kā bez kapeikas. Labi, ka es varēju apmesties pie pazīstamiem, citādi man būtu bijis jāpaliek uz ielas. Tāda emigrantu būšana nav laba. Un tad ceļa galā lielais jautājums — ko nu iesākt? Frobergā es diezin cik ilgi nevarēšu palikt. Jārauga kāds darbs dabūt. Bet vai še gan cilvēku trūkst? Izredze nav nekāda priecīgā. Bet ko tad es tik daudzi gaužos? Vai tad Jums iet priecīgāki? Drīzāk vēl sliktāki. Es domāju, tagad, kur tie laiki tik nedroši — instruktoriem nav īstais darba lauks. Pāries vētras — gan tad varēs atkal strādāt. Varbūt tad varēšu iet uz mīļo Latviju. Jā! Mana dvēsele ir tā pati vecā!»

Grūti dzīvot svešumā nevien tāpēc, ka te no katra soļa uzglūn trūkums un posts, bet vēl vairāk tālab, ka te nav savas tautas, iemīlētā darba lauka, ka te nav tā vieta, kurai viņš sajūtas aicināts dzīvot.

Tomēr Kārlim Ulmanim sekmējas vismaz tanī ziņā, ka vēlāk, ziemas sākumā, izdodas dabūt skolotāja vietu kādā vācu lauksaimniecības ziemas skolā. Darbs vismaz uz brīdi novērš domas par postu, kas plosa dzimteni un dod arī iespēju dzīvot. Kad Ulmanis ierāvies darbā, tad viņš no tā vairs netiek valā — blakus kārtējiem darbiem skolā, svētdienās viņš lasa priekšlasījumus un bez tam vēl līdzdarbojas arī skolas direktora izdotajā lauksaimniecības žurnālā, protams, neaizmirsdams arī pats iepazīties ar jaunākām atziņām. Taču, kur cits būtu svešos apstākļos iedzīvojies itin labi, jo darbam šķēršļus te neviens neliek, Ulmanis ar šādu dzīvi nevar apmierināties un raksta uz Latviju: «Man trūkst pamata zem kājām. Es neredzu savam darbam nekādu mērki un tas mani nespēj apmierināt». Pēc skolas mācības gada beigšanās viņš, neraugoties uz sekām, kādas viņam, kā bijušam nemieru cēlējam varētu draudēt, atgriežas atpakaļ dzimtenē, lai rastu nevien darbu, bet arī dzīves prieku un mērķi, ko Vācijas svešajos apstākļos veltīgi meklēt.

1907. g. vasarā, atgriezies dzimtenē, viņš ar Enzeliņa starpniecību mēģina atkal klūt Valmierā par agronomu, bet krievu administrācija tam sīvi pretojas. Tuvojoties rudenim Kārlis Ulmanis saņem no draugiem vēstis, ka viņa brīvība un varbūt pat dzīvība no jauna apdraudēta, jo krievi turpina uzmeklēt visus tos, kas varētu kaitēt viņu valdīšanai un viņus nesaudzīgi iznīcina. Paklausīdams tagad radu padomam, ko tas agrāk nebija darījis, ai-

cināts atteikties no politiskās darbības, lai velti nezaudētu brīvību, nolemj braukt uz Ameriku un tur nevien sagaidīt darba turpināšanai labvēlīgus apstākļus, bet šajā progresa zemē papildināties arī zināšanās, lai atgriezies dzimtenē būtu vēl vispusīgāki sagatavots darbam. Atstādams dzimtenē atmiņai grāmatu Ienesīga piensaimniecība, ko apgādāt apņemas Kauguru lauksaimniecības biedrība, atkal caur Somiju viņš dodas uz Ameriku, kur sākumā domā apmesties Kanādā. Šinī laikā, kad viņš jau paguvis padarīt un piedzīvot tik daudz, Kārlis Ulmanis ir tikai 30 gadu vecs.

Ja uz Vāciju Ulmanis devās tikai uz īsu laiku, novērot apstākļu izveidošanos, tad ceļā uz Ameriku viņš nezina, kad varēs atkal atgriezties. Tā arī nav tik tuvu, lai no viņas varētu izbraukt pēc patikas, ceļš ir tāļš un arī dārgs, bet ceļa nauda braucienam atpakaļ jānopelna šajā svešajā zemē.

Izkāpis Amerikas krastā, viņš caur Ņujorku un Čikagu nonāk Nebraskas valstī, kas ievērojama kā izcils zemkopības apgabals, šeit cerēdams vislabāki iekārtoties gan darba ziņā, gan piemācīties vēl ko labu un jaunu klāt. Jo Nebraskas galvas pilsētā Linkolnā ir slavena lauksaimniecības augstskola un tās tuvumā var gūt derīgus ierosinājumus un norādījumus tam laikam, kad atkal varēs strādāt savas tautas vidū.

Še nobraukušam, Kārlim Ulmanim vispirms jāmeklē darbs un arī jāpapildinās angļu valodas zināšanās. Vispirms viņš strādā kādā fermā, pēc tam pienotavā par vienkāršu strādnieku, līdz tādu pat darbu dabū Omahas pilsētā. Tādas atbildes ienāk viņa laikrakstā ievietotam sludinājumam, ka Eiropā augstskolu beidzis agronoms meklē nodarbošanos. Ilgi nepārdomādams, Ulmanis pieņem arī šādu darbu, jo tas nodrošina vispirmās dzīves vajadzības. Amerikā nestrādā tik, cik var, bet cik vajag, kālab darbs ir necilvēciski smags, un viņš nu izbauda līdz galam visus fiziskā darba strādnieka dzīves grūtumus. Kādreiz Omahas pienotavā strādājot, mucas ceļot pārpūlējies, viņš sasirgst un trīs nedēļas svešumā, nevienam nezināmā vietā slimnīcā saguļ uz gultas. Tikai izveseļojies, viņš, rakstot uz dzimteni Enzeliņam vēstuli, saka «Ak, man ir gājis dažādi, kā jau Amerikā, bet aizvien galvu augšā! Es vēl tagad patiesi nezinu, ko liktenis man piešķirs. Es ceru nākošo gadu pietiekoši mācēt angliski, gan tad varēšu labāki grozīties. Katrā ziņā šeit ir labāki dzīvot, kā Vācijā, plašāka, lielāka, brīvāka pasaule». Lūk, nekādas sūdzēšanās. Pat smagu darbu strādājot viņš jūtas Amerikā apmierinātāks, nekā Vācijā, kuras apstākļi dažā ziņā nebija labāki par Krievijas.

Slimnīcā kāds ārsts viņu iepazīstina ar Linkolnas ūniversitātes profesoriem un pēc tās lauksaimniecības institūta direktora ierosinājuma, iegūt arī amerikāņu diplomu, kas atvieglošot piemērota darba atrašanu, Kārlis Ulmanis 1908. gadā iestājas Nebraskas valsts ūniversitātes Linkolnas lauksaimniecības institūtā. Tā kā Ulmanis bija ar ļoti ievērojamām priekšzināšanām, bet arvien darbību paplašinošā ūniversitātē spējīgu darbinieku trūkums, tad viņu drīz ieskaita par instruktoru laborātorijās. Tur Ulmanī kollēgas atraduši ne tikai patīkamu un milzīgām darba spējām apveltītu darba biedru, bet arī jaunu darba paņēmienu izmēģinātāju un darba rīku izgudrotāju viņam tik labi pazīstamajā piena pārstrādāšanas nozarē. Šajā laikā viņš atkal sāk interesēties par notikumiem Latvijā un sarakstās ar Kauguru lauksaimniecības biedrības priekšnieku Enzeliņu gan par sabiedriskiem, gan arī par speciāliem jautājumiem. Kad Baltijas lauksaimniecības biedrības darbībai paplašinoties, kā tagad pārdēvējusies Kauguru pazīstamā lauksaimniecības biedrība, Valmierā grib izdot jaunu žurnālu, tad Ulmanis tūdaļ apsolās kļūt tā līdzstrādnieks, un kā lai būtu citādi, kad jaunā zemē radušies tik daudzi jauni novērojumi, kas ļoti daudz pamācoša dod visiem latviešu zemniekiem.

Ik rudeņus Čikagā notiekošās lauksaimniecības izstādēs paredzētas arī dažādas sacensības lauksaimniecības augstskolu studentiem. Arī Linkolna 1909. gada rudenī uz šīm sacensībām sūtīja trīs savus labākos studentus — Kārli Ulmani, M. Kulveru un G. Gramlichu. Sacensībā lopkopības nozarē viņi savai ūniversitātei ieguva otro vietu, kas lielajā konkurencē uzskatāms par izcilus sasniegumu. Toreizējais Linkolnas students Gramlichs tagad ir šīs pat ūniversitātes profesors, bet Ulmanis kļuvis visas savas tautas un valsts dzīves vadītājs un saimnieks. 1909. gadā Ulmanis beidza Linkolnas ūniversitāti un turpināja tajā strādāt kā lektors. Šajā pat laikā viņš piedalījās Nebraskas lielajā zemnieku sanāksmē ar runām par lauksaimniecības organizēšanu un citiem priekšlasījumiem, gūstot lielu piekrišanu. Taču te negaidīti radās darba sarežģījumi, kad Nebraskas valsts dome neapstiprināja jauno amatu, un viņam bija jālūkojas atkal pēc citas darba vietas. Kādu laiku viņš nodarbojās tikai ar rakstīšanu, pārlabojot savu pirmo grāmatu otram izdevumam un sarakstot otru — Ienesīga cūkkopība, kurai, līdzīgi pirmajai, tāpat jāvairo savas tautas turība. Bet apnicis gaidīt uz apstiprināšanu amatā pie ūniversitātes, viņš iestājas darbā lielajā Linkolnas Robertsa piensaimniecības sabiedrībā, kurā drīzi kļuva par vicedirektoru. Taču arī tas viņu neapmierināja, jo ne jau tādēļ viņš dzīvoja Amerikā, lai tur pavadītu laiku, pelnīdams dolārus naudīgiem amerikāņiem. Viņam pašam radās vēlēšanās iepirkt savu pienotavu Teksas valstī, kad tur tāda bija pārdodama, lai ar tās palīdzību iegūtu līdzekļus latviešu lauksaimniecības tautas augstskolas nodibināšanai.

Jau pie Robertsa strādājot, atjaunojās Kārļa Ulmaņa rakstu plūdums uz Latvijas lauksaimniecības mēnešrakstiem, kur tie parādījās Zemkopī, Baltijas lauksaimniekā, kas stājies apturētā Lauksaimnieka vietā, bet it sevišķi Valmierā izdotajā Zemē. Tie vispirms bija pārskati par jaunākiem sasniegumiem lauksaimniecības darba nozarē, bet blakus tiem nu jau ļoti ievērojamu vietu un nozīmi ieguva raksti par sabiedriskiem jautājumiem, pie tam to īpašā plāksnē. Lasīdams no dzimtenes saņemtās grāmatas un žurnālus, viņš uzskatīja, ka dziļāka un dziļāka kļūst plaisa starp veco un jauno saimnieku paaudzi, ka zemnieku dēli vairs nepaliek mājās, turpināt tēvu darbus, bet vieglas dzīves kārodami aizplūst pilsētās vai plašā Krievijā, kur atlūzt savai tautai. Bet nevien bērni bija vainīgi šajā lietā, kas apdraudēja latviešu zemniecības pastāvēšanu. Novecojusies bija tā kārtība, pēc kuras bērniem, kamēr

vien tie dzīvo vecāku mājās, jāstrādā bez atalgojuma. Vienīgi vecākais dēls varēja cerēt mantot mājas, bet jaunākie tā dzīvoja gaidot, kamēr ceļš pašķirsies vienādi vai otrādi un tie kaut ko drošāku ārpus mājas atradīs. Šos jautājumus Kārlis Ulmanis neaizmirst arī turpmāk, un līdz pēdējam laikam rūpējas par šā zemniecībai bīstamā jautājuma atrisināšanu. Minētos rakstos uzsvērts, ka saimnieku dēliem jāsaņem pienācīga audzināšana, cieņa un arī atlīdzība par viņu darbu, lai tie pieaugtu zemei, sajustu savu māju kā drošāko patvērumu pret visām dzīves likstām un spētu to padarīt par piemīlīgāko vietu pasaulē. Tā rakstīts Zemkopī 1910. g. iespiestā rakstā Saimnieku dēli, tā runā arī 1912. g. Zemē iespiestais raksts Grūtie laiki. Šis raksts jau zināmā mērā ir programmas raksts lauksaimniecības vispārējo apstākļu uzlabošanas lietā, jo blakus praktiskiem norādījumiem satur arī prasības pēc zemnieku tiesiskā stāvokļa nostiprināšanās, piem. kā pirmo, «Mūsu skaitam un spēkam un vajadzībām piemērota līdzdalība vietējā pašvaldībā», tālāk izglītības veicināšanu, kopdarbības nostiprināšanu, lauku darba spēka jautājumu nokārtošanu, plašu mašīnu piegādāšanu un pielietošanu, ienesīgāko lauksaimniecības nozaru īpašu izkopšanu un vispāri apzinīgu saimniekošanu, atmetot paradumus un saimniekojot laikam piemēroti. «Nevis gaidīt uz labāku laiku nākšanu, bet ķerties pie darba un pārvērst sliktos laikus labajos — tas ir mūsu cienīgs uzdevums». Raksts nobeidzas ar kvēlu mudinājumu negrozāmiem un nelokāmiem strādāt ar apziņu «Mums pieder nākamajie labie laiki».

Laiks aiziet, dzimtenē nākuši jauni darbinieki, kas mēģina celt to, ko pirms desmit gadiem bija aizsācis Kārlis Ulmanis, bet viņš dzīvo un cīnās Teksas valstī, lai latviešiem būtu iespējams ierīkot savu lauksaimniecības augstskolu. Šim nolūkam viņš grib ziedot savu iegūto peļņu, sūdzēdamies par latviešu pilsoņiem, kas pretēji Amerikas parašām, kur bagātnieki bieži vien ziedo mācības iestādēm milzu summas, tāpat kā bagātākās naudas iestādes Rīgā lauksaimniecības skolai nenovēl ne sarkana graša, kaut arī pašas dzīvo no tās turības, kuŗu sakrāt palīdzējuši zemnieki. Sakrāt naudu lauksaimniecības skolas dibināšanai gan neizdodas, jo Teksas valstī ir pavisam citādi saimniekošanas apstākļi, nekā Nebraskā un uzņēmums strādā ar grūtībām, kamēr rodas jaunajos apstākļos vajadzīgie piedzīvojumi. Augu dienu strādājot un pētot stāvokļa uzlabošanai nepieciešamos paņēmienus, paiet viņa laiks, jo ir jādzīvo un jāstrādā, lai reizi kaut kas izdodas liels un varens, kad pēkšņi no centrālbiedrības draugiem pienāk vēsts, ka Krievija pasludinājusi, sakarā ar Romanovu 300 gadu valdīšanu, amnestiju 1905. gada revolūcionāriem, un ka šī amnestija attiecas arī uz viņu. Tagad tūdaļ Kārlim Ulmanim ir vairs tikai viena doma — atgriezties Tēvijā, kur gan atkal, cerams, būs darbs ar laikrakstiem, kursiem un visu to dzīvi, kuŗu pirms septiņiem gadiem bija nācies pamest. Viņš iespējami ātrā laikā, neraugoties uz jauno Amerikas paziņu aizrunām, pārdod savu uzņēmumu, nokārto darīšanas un dodas uz Latviju, un ja viņš ar ko ir nemierā, tad pats ar sevi, ka nav paspējis iekrāt pietiekoši naudas iecerētās lauksaimniecības augstskolas nodibināšanai. Bet šinī brīdī viņš pirmo reizi alojās, jo neparedzēja, ka jau pēc gadiem pieciem latviešu tautai viņš dos ne tikai kā lauksaimniecības augstskolu, bet brīvu valsti ar visām tām mācībām un citām iestādēm, kas ļaudīm palīdz nevien veikt darbus un labi un daiļi iekārtot dzīvi, bet arī piedod augstāko jēgu un nozīmību visai viņu latviešu mūža dzīvošanai. No tā vairs šķīra tikai nedaudzi cīņu, vēl nebijuši, neparedzēti sīvu cīņu gadi.

Vētrainais laiks

Tā ar milzumu Amerikā gūtiem jauniem piedzīvojumiem, kas ar daudz plašāku skatu atļauj vērot dzīves dažādās nianses, 1913. g. rudens pusē Kārlis Ulmanis atgriezās dzimtenē. Pirmais ceļš viņu ved uz Zemgali pie tuviniekiem, bet pēc īsas saredzēšanās ar tiem, jādodas uz Valmieru, kur Baltijas lauksaimniecības biedrība viņam palikusi atmiņā kā otras mājas. Tās apkārtnē dzīvo rosīgi ļaudis, kuŗu dziņa pēc jaunām mācībām ir apbrīnojama, kas katru lietderīgu padomu nevien uzklausa, bet arī izpilda dzīvē. Te viņu jau sagaida biedrības priekšnieks ar aicinājumu, atkal turpmāk piedalīties biedrības mērķu sekmēšanā un piedāvā tam rajona agronoma vietu, ko Ulmanis nevilcinādamies pieņem, jo to jau Amerikā bija kārojis atgūt. Sākumā Enzeliņam lielus iebildumus pret Kārļa Ulmaņa pieņemšanu darbā, pat piedraudot ar visas biedrības slēgšanu, izsaka gubernātors Svegincevs, kuŗš pārbraukušajā emigrantā saskata savai varai un kārtībai bīstamu pretinieku. Taču Enzeliņam beidzot izdodas gubernātoru pārliecināt, ka Kārļa Ulmaņa darbība ir nepieciešama. Kaut gan pa pagājušiem septiņiem gadiem, kuŗus Ulmanim nācies pavadīt svešumā, dzīve visnotaļ strauji attīstījusies, taču ne viss jau paveikts, ko toreiz viņš bija sācis mācīt, darba vēl bija atlicis ļoti daudz. Tūdaļ atjaunojās kursi, zemnieku sanāksmes, priekšlasījumi, radās jauni raksti par lauksaimniecību, jo viņam jāuzņemas arī žurnāla Zeme redaktora pienākumi. Darbs bija tieši tāds, kādu Ulmanis bija iedomājies svešumā. Bija no jauna radusies iespēja runāt ar latviešu zemniekiem, pie kam varēja runāt ne tikai uz viņu prātu, bet arī sirdīm, lai tajās iededzinātu ugunis, kuŗas prāts vēl neuzņēmās saprast. Blakus lietišķam zemkopja padomu devējam, viņā bija radies sengaidītais lauksaimniecības milzīgās nozīmības apliecinātājs un sludinātājs, lauksaimniecības kā cilvēces kultūras cēlējas apliecinātājs. Gadu maiņā, no 1913. gada uz 1914. gadu, dažos mēnešos viņš ar priekšlasījumiem apbraukāja daudzus pagastus un runāja vairākās desmitās vietās, iepazīdamies ar izcilākiem visas Ziemeļlatvijas zemniekiem, kas tam noderēja vēlāk, kad bija noskanējis lielās dienas zvans. Darbs turpinājās visu pavasari, pie kam netika aizmirsta arī Zeme, kuŗas katrā burtnīcā atrodams kāds Kārļa Ulmaņa raksts. Te nu tika tālāk iztirzāta un noskaidrota tēvu un dēlu problēma, pie kam šie raksti nav vis vienkārši mudināšanas vai pamācības raksti, bet izmeklētās literārās formās rakstīti sacerējumi, kas apliecina ne ar apgalvojumiem, bet jau ar lasītāju priekšā nostādītiem notikumu aprakstiem. Blakus minētai, lielu vietu šā laikmeta rakstos ieņem

darba problēmas risināšana, jo Ulmanis darbā saskata ne tik kā piespiedu līdzekli dzīves vajadzību apmainīšanai, bet cilvēka dzīvošanas augstākā uzdevuma piepildījumu. Bet tad nāca traģiskie 28. jūnija Sarājevas notikumi tālā Austrijas nomalē, kur kroātu tautas sazvērnieki, protestēdami pret viņu brīvības apspiešanu, nošāva Austrijas troņmantinieku. Šajā lietā aizturēja kādu serbu studentu, bet lielvalstīm iejaucoties jautājuma noskaidrošanā, neilgā laikā no šīs lietas izcēlās vispārējais Eiropas karš, kurā austrumos Krievijai nācās cīnīties pret Vāciju un Austriju. Dziedādami un cerēdami uz dižām uzvarām, Krievijas pulki devās uz vācu robežām, bet pēc pirmajām uzvarām no turienes sāka nākt arvien ļaunākas un bēdīgākas ziņas. Ulmanis vēl turpināja darboties Baltijas lauksaimniecības biedrībā, jo kaŗa apstākļos nedrīkst sagŗaut lauksaimniecības nozares, lai pašai tautai nebūtu jāizmirst badā. Bet drīzi pievienojās daudz lielākas rūpes — vācu iebrukums Krievijā guva sekmes, krievu pulki atkāpās, un vācieši, ātri izgājuši cauri Lietuvai, 1915. gada pavasarī ieņēma Jelgavu. Gan īsu brīdi divām latviešu Daugavgrīvas darba rotām laimējās vāciešus atsist, bet tad tie nāca ar jauniem spēkiem uzbrukumā, tā kā krievi tik tikko paguva aizķerties pie Daugavas un starp Rīgu un Jelgavu, plašajos Olaines un Smārdes tīreļos. Daļa patriotiski noskaņotu latviešu darbinieku sāka organizēt latviešu strēlnieku bataljonus, kas cerēja vāciešus izdzīt vismaz no Zemgales un Kurzemes, ar dažiem pulkiem veikt to neiedomājamo darbu, ko nespēja korpusiem lielās krievu armijas. Vāciešu ienākšanai Kurzemē, bez zemes zaudēšanas, bija cita, vēl draudošāka nelaime — gan krievu kaŗaspēki padzīti, gan arī naida un gaidāmā vācu jūga izbēgt gribēdami, Kurzemi un Zemgali atstāja tās iemītnieki, dodamies audekliem pārklātās kulbās bēgļu gaitās. Nelaime bija jo lielāka tālab, ka šī bija bagātākā Latvijas zeme, kas nu slīga dziļākā postā. To visu it labi redzēja un zināja Kārlis Ulmanis, kas pats bija kādreiz devies bēgļu gaitās projām no dzimtenes. Viņš bija aizbraucis viens, te nu devās ceļā trešā daļa tautas. Jā, par to, vai latviešiem pamest zemi, vai palikt uz vietas, jau valdīja nesaprašanās Rīgas darbinieku un laikrakstu starpā, no kuŗiem vieni aicināja atstāt mājas, bet citi ieteica palikt. Pirmās domas paudēji vēl cerēja uz drīzām krievu uzvarām, pēc kuŗām bēgļi varētu atgriezties atpakaļ, otrie, paredzēdami, ka okupācija ieilgs, lai bezsaimnieku zemi nepiesavinātos iekaŗotāji, un svešumā izklīdušie tautas locekļi neietu bojā, sīvi apkaŗoja šos ieskatus. Bet valodas bija liekas tad, kad bēgļu vilnis jau bija pārvēlies Vidzemei un grasījās doties pāri tās robežām plašajā Krievzemē. Agronomiskais darbs Vidzemē pārtrūka, jo bija radušās kārtojamas daudz svarīgākas lietas. Kārlis Ulmanis atstāja vietu Baltijas lauksaimniecības biedrībā, Zemes rediģēšanu un devās tajā darbā, kur visvairāk varēja palīdzēt izpostīto novadu iedzīvotājiem.

Pirmā bēgļu plūduma laikā Ulmanis bija valdības ierēdnis evakuācijas komisijā, kuŗai jāatpērk bēgļu lopi un jāgādā par pašu bēgļu novietošanu. Tie, atnākuši pāri Daugavai, apmetās aiz Rīgas, Suntažu apkaimē, par kurieni tiem bija teikts, ka valdība tur atpirks viņu lopus, lai pēc tam paši varētu doties pretim nezināmam liktenim. Te, kā rekvizīcijas komisijas priekšnieks strādādams, Kārlis Ulmanis redzēja, cik liels ir tautas posts un cik dziļas bēdas no tā draud izaugt, jo izbēgušie gatavojās braukt projām uz tālo Krieviju, kur tiem draud noslīkšana milzīgajā pilsētu, tīrumu un mežu plašumā, lielajā slavu jūŗā. Kādā sapulcē Priekuļos, kur spriests par bēgļu likteņiem, Ulmanis dedzīgi runāja par bēgļu plūdu apturēšanu Vidzemē. Šo pašu domu viņš pauda laikrakstos un tāpat runāja arī vēlāk, tā kā dažs labs, klausīdams viņa padomam, palika Vidzemē, līdz ar to arī tuvāk savai tēvu tēvu sētai. Šī doma pēdīgi uzvarēja, un nu vēl svabadajā latviešu zemē vajadzēja nometināt, apgādāt un uzturēt modrībai vairākus simtus tūkstošus bēgļu. Bēgļu apgādāšanas darbā Valmierā Kārlis Ulmanis bija ļoti aktīvs. Valmiera un Valka kļuva jaunie centri, kuŗos pulcējās latviešu saimnieciskās un sabiedriskās dzīves darbinieki, kas nepadevās kaŗa psīchozei, un kas aizmugurē veica visu neapgādāto glābšanas darbus, gādādami par tiem, kas neietilpa kaŗa pulkos, bēgļiem, sievietēm, bērniem un vecuma nespējīgiem. Darbi te bija tik daudzveidīgi, ka visu to, kas šajā laikā, sevišķi darbinieku trūkuma dēļ, jādara Kārlim Ulmanim, aprakstīt nemaz nav iespējams. Bet ne no viena viņš nebaidās un dara visu. lai atvieglotu to cilvēku likteni, kuŗu dzīvi bija sagŗāvis raženā darba laikā pēkšņi uzbrukušais kaŗa viesulis. Bēgļu apgādāšanas komiteja palīdzēja sazināties izšķirtiem ģimenes locekļiem. trūcīgos dziedināja, ēdināja un ģērba, sūtīja skolās bēgļu bērnus, bet galvenais, centās uzturēt mošu viņu garastāvokli. Valmierā tāpēc arī sarīkoja bēgļu ģimeņu vakarus, kuŗos Ulmanis bieži runāja, tēlodams dzimteni zaudējušiem cilvēkiem spožās krāsās laimīgu Latvijas nākotni. Un ja daudzi tajās dienās viņam neticēja, tad tie lai tagad atceras, ka runātājs visus tos, kas izturējuši, nav pievīlis. Tāpat komitejai bija jārūpējas par ziedojumu vākšanu, jo krievu valdības, kas gan bija rūpējusies par šo cilvēku padzīšanu no viņu mājām, pabalstiem atvēlētie līdzekļi bija trūcīgi. Šajā pat laikā Kārlis Ulmanis devās tālā ceļā uz Austrumsibiriju, iepirkt bēgļu vajadzībām labību, bet uzdevumu spēja veikt tikai pa daļai. Krievijā jau bija iesācies sabrukums, kas kavēja panākt visu vajadzīgo. Bieži darbs tā nesekmējās, kā to varēja vēlēties, vairāko bēgļu apgādes organizāciju dēļ, kuŗām trūka kopējas vadības, par ko Ulmanis rakstīja Līdumā, piebilzdams: «Vislabākais uzņēmums, kādu pasaule tikai pazīst, ar vienu vienīgu vīru priekšgalā, kuŗam ir visas pilnvaras, bet kuŗš arī ir īsts vīrs savā vietā.»

Šajā laikā Ulmanis pāriet dzīvot Valkā, kas ir visas latviešu kustības centrs, un kur jau sāka runāt brīvu valodu par latviešu tiesībām un vajadzībām, paužot noteiktas patriotiskas domas, kas atklātākā vai slēgtākā veidā, raugoties pēc tā, kur viņas izsacīja, latviešiem prasīja pēc latviešu valsts. Jaunajā kustībā ļoti dedzīgi piedalās arī Kārlis Ulmanis, par kuŗa darbu šajā laikā Ed. Virza savā grāmatā raksta sekošas rindas:

«Viņam ir notikumu paredzēšana. Kad apkārtējās mājās uz Lugažu laukuma naktī visi logi paliekas tumši, viens ir gaišs pāri pusnaktij. Tur Kārlis Ulmanis, noliecies pār galdu, sastāda projektus un

aprēķinus. Viņam nav vaļas nodoties sapņiem. Viņš grib rītdienu un parītdienu satvert stiprām rokām. Viņš to jau tura savā varā. Ik katrā pagastā strādā viņa agronomi un instruktori. Tiem jāsniedz ļaudīm agronomiskā palīdzība, bet patiesībā viņi dara kaut ko pavisam citu. Runādami tūkstošām balsīm, viņi ļaudīm stāsta par nākamo Latviju, par zemes pārvaldes saņemšanu latviešu rokās, par zemnieku lielo lomu nākamos laikos. Ap viņiem pulcējas vissparīgākie saimnieki, un kad viņi vakaros sanāk pie kāda un sēž lampas gaišumā, Ulmanis neredzams ir viņu vidū. Ulmaņa gars ir iesācis savu staigāšanu pa latviešu mājām.»

Tā Ziemeļlatvijas labākos ļaudis, ar kuŗiem Ulmanis bija iepazinies savā agronoma darba laikā, šie instruktori un avīžu raksti sagatavoja jaunam uzdevumam un pasākumam, kuŗa nākšana bija paredzama, jo apsolītā diena tuvojās acīmredzot. Šis bija vētrains laiks, un te bija jātur acis vaļā, lai pasākumi, kuŗus Ulmanis vadīja, neuzskrietu apslēptām zemūdens klintīm.

Brīvības priekšvakarā

Kā daži tuvākie Kārļa Ulmaņa domu biedri stāsta, tad 1916. gada rudenī, iebraukdams Rīgā un apmezdamies Centrālviesnīcā, Ulmanis ar viņiem pārrunājis par varbūtēja izdevīga stāvokļa radīšanu latviešu neatkarības iegūšanai. Taču šādas valodas laikā, kad vēl vismaz atklātībā visur jūsmoja līdzi Krievijas patriotismam, un latviešu strēlnieki vēl mira par «ticību, ķeizaru un tēviju», kur pat Tēvija nenozīmēja neko citu, kā visu plašo Krieviju, par šādām lietām bija jārunā visai uzmanīgi, lai jaunās domas domātājus pārāk ātri, nekā nepanākušus, neizrautu no cīnītāju ierindas. Bet Kārļa Ulmaņa nojautas par pārmaiņas tuvošanos bija pareizas, jo kaut ārēji vēl apstākļi izlikās mierīgi, lielās Krievijas valsts aparāts jau izrādījās pilnīgi sabrucis. Kad 1917. gada marta sākumā Krievijas valsts dome, kuŗai nebija nekādas varas, cēla visas nebūšanas gaismā, cars 10. martā pasludināja tās atlaišanu. Pēterpils garnizons un iedzīvotāji nostājās Valsts domes pusē un nodibināja Valsts izpildu komiteju, kas 15. marta vakarā caru Nikolaju II piespieda parakstīt atteikšanos no Krievijas troņa, savam brālim Michailam par labu. Bet 16. martā atteicās arī tas, līdz Satversmes sapulce pati izlems jaunās Krievijas un tās tautību turpmākos likteņus.

Tūdaļ visos apgabalos sasauca zemes sapulces, un Vidzemes latviešu daļā tāda sanāca Valmierā 25. un 26. martā. Šajā Vidzemes zemes sapulcē, starp 440 dalībniekiem, Kārlis Ulmanis pieder rosīgajiem darbiniekiem, jo puse Vidzemes viņam jau pazīstama. Viņu pirmajos Vidzemes zemes padomes locekļos ievēlēja kā bezzemnieku pārstāvi, jo Ulmanim nekādu zemes īpašumu nav. Sākumā jaunās iekārtas izveidošanas darbs veicas rosīgi, bet tad drīzi vien jau organizāciju starpā izceļas šķelšanās, un arvien biežāk, pāri saucieniem par Latviju un latviešu valsti, atskanēja prasības pēc proletāriāta un visas pasaules brālības. Redzēdams tikko iegūtai brīvībai draudam vislielāko postu, iekams kāds baudījis viņas atnesto labklājību, Kārlis Ulmanis kooperātoru sanāksmē 1917. g. 4. aprīlī aicināja ievērot vissvarīgāko, proti: «Katrs par sevi mēs nekas liels neesam, bet esam kaut kas tikai visi kopā: tikai visiem kā tautai mums ir nākotne.» Un tālāk: «Mums visdrīzākā laikā, blakus visam citam, būs jārada kopēja partiju padome, sauksim viņu par tautas vai nacionālpadomi. Šī tad būtu tā iestāde, kuŗa vadīs visas tautas gaitu polītiskā ceļā.» Šāda padome vēlāk arī nodibinājās, bet tad vācu neieņemta bija palikusi tikai Ziemeļvidzemes daļa. Līdz tam laikam bija notikušas daudzas citas ievērojamas lietas. Pēc marta revolūcijas, par Vidzemes apgabala pārvaldnieku bija iecelts A. Krastkalns, kuŗš, simpatizēdams vāciešiem, sacēla pret sevi visu latviski noskaņoto sabiedrību, kālab viņu strādnieku un zaldātu deputātu padomes 17. aprīlī arestēja un izsūtīja uz Pēterpili. Tūdaļ pēc tam, 19. aprīlī, Vidzemes zemes padome, kopā ar Rīgas pilsētas domi, par guberņas pagaidkomisāru ievēlēja Dr. A. Priedkalnu, bet par viņa vietnieku Kārli Ulmani. Visā šajā jaunveidošanas darbā viņam nācās stāvēt blakus ļaudīm ar tautas labākai daļai pilnīgi pretējiem uzskatiem. Redzēja, cik nepieciešama latviešu zemniecības, kas sevī visciešāk iemieso tautas latvisko garu, spēcīga idejiska organizācija, lai tā pārspētu svešos novirzienus, Kārlis Ulmanis apņēmās tādu radīt. Te nu noderēja viņa ar zemniekiem agrāk nodibinātie sakari, kuŗus izmantojot, jau 29. aprīlī varēja Valkā sasaukt Latviešu zemnieku savienības dibināšanas sapulci, kuŗā piedalījās no 17 vietām ap 200 dalībnieku, pārstāvēdami ap 1500 jaunās savienības biedru. Taču pēc šīs sanāksmes, braucot atpakaļ uz Rīgu, kur viņam tagad jāpilda jaunais amats, kongresā pārpūlējies un saaukstējies, Kārlis Ulmanis ļoti grūti sasirgst, tā kā kādu brīdi jau viņa biedrus māca šaubas, vai šoreiz nāve neatšķirs no tautas tās dedzīgāko svabadības cīnītāju, līdz pēdīgi spēcīgais vīrs, kas bija paradis valdīt nevien par savu garu, bet arī ķermeni, sāka atspirgt, un 17. jūnijā, kā ziņo Līdums, viņš «varēja pāris stundas nosēdēt krēslā». Ļaunā slimība, vairāk kā divus mēnešus atraujot Kārli Ulmani no viņa kārtojamā darba, it kā strādāja kopā ar Latvijas ienaidniekiem. Pa šo laiku, spējīgam pilsoņu vadītājam trūkstot, pār Vidzemes zemes padomi noteikšanu ieguvušas Strādnieku, Strēlnieku un Bezzemnieku padomes, kuŗām bija nevien labāka un vecāka organizācija, bet arī ieroču vara. Šādos apstākļos darboties bija ļoti grūti. Kaut cik vēl darbojās administrācijas iestādes, bet par kopēju viedokli Latvijas turpmāko likteņu nosacīšanai sarunāties nebija iespējams. Pēdīgi gan, 1917. g. 12. augustā Rīgas pilī sanāca lielāko latviešu sabiedrisko organizāciju un polītisko partiju konference, kas pieņēma un saskaņoja iepriekš atsevišķās iestādēs un organizācijās pārrunātos Latvijas autonomijas projektus, lai pēc tam gādātu par viņu izpildīšanu. Šajā kongresā piedalījās arī Kārlis Ulmanis. Kongress pieņēma šādas rezolūcijas:

1) Latvijai, tāpat kā citām tautām, ir tiesība uz pilnīgu pašnolemšanos.

2) Latvijai jābūt nedalītai, apvienojot Vidzemi, Kurzemi un Latgali.

3) Latvijai jābūt patstāvīgai, autonomai vienībai Krievijas republikā, dibinātai uz dēmokratiskiem pamatiem, taču šiem lēmumiem vairs bija tikai vēs-

turiska nozīme. Lielinieku aģitācijas samusinātie krievu pulki un pat latviešu strēlnieki «brāļojās» ar vāciešiem, uzturot it kā nerakstītu mieru, ko vācieši, lai lielākos spēkus varētu pulcināt rietumu frontē pret sabiedrotiem, labprāt atbalstīja. Bet tad pēkšņi, pēc tur gūtām uzvarām, vācieši 1. septembrī uzsāka uzbrukumu Rīgai, pārrāva Ikšķilē, pāri leģendārai Nāves salai, Daugavas fronti un sāka Rīgu apiet. Gan divi latviešu strēlnieku pulki še vēl mēģināja saglābt strēlnieku slavu, bet viņu bija par maz — 3. septembrī, kad viņu karaspēks jau pie Ropažiem priekšā nogriezis atejošiem krievu pulkiem ceļu, vācieši ieņēma Rīgu. Atkāpdamies krievi atkal gribēja latviešus padzīt no viņu mājām bēgļu gaitās, bet tie, gana vērojuši rūgtos kurzemnieku un zemgaliešu likteņus, palika savās sētās. Tāpat savā vietā Rīgā palika arī Kārlis Ulmanis, pārliecināties, vai šeit neradīsies jauna iespēja uzsākt latviešu valsts organizēšanas darbu, kad vācu rokās bija latviešu zemju lielākā daļa. Te nācās sīvi cīnīties ar vietējo vāciešu un kārkluvāciešu pārstāvjiem, kas ar lielu sajūsmu apsveica okupantus, lai parādītu, ka ir arī nacionāli noskaņoti latvieši, kuņu domas nesaistās ar vāciešu nodomiem. Gan ar lieliem ierobežojumiem, tomēr Rīgā vēl darbojās dažas latviešu organizācijas, kuras kopā sastādīja vispirms Latviešu palīdzības komiteju, it kā trūkumcietēju pabalstīšanai, bet patiesībā tā bija vāciešu uzraudzības acīm maskēta organizācija, Latvijas neatkarības domas sēšanai un piepildīšanai. Šim pašam nolūkam organizāciju un partiju pārstāvji sastādīja tā saukto Rīgas dēmokratisko bloku, kurā iegāja arī Ulmanis. Baltijas, tāpat kā Polijas atbrīvošanos no Krievijas visādi sekmēja paši vācieši, protams, domājot, ka šie apgabali pēc tam, kā federātīvas valstis, pievienosies Vācijai. Visos šos apgabalos radās vāciešiem pakalpīgi ļaudis, kas nekautrējās nodot savu Tēvzemi. Tādi ļaudis bija kā starp Latvijas vāciešiem, tā, diemžēl, pat starp latviešiem, un tie jau 1917. gada 21. septembrī Vācijas ķeizaram iesniedza Kurzemes «padošanās» rakstu, kurā «uzticības pilni savu likteni noliek Viņa Majestātes un viņa ieceltās vācu kaņa pārvaldes rokās». Rīgas dēmokratiskais bloks, kura aktīvs darbinieks bija Kārlis Ulmanis, lai līdzīgs «lūgums» pēkšņi Vācijas ķeizaram neienāktu arī no citiem latviešu apgabaliem, oktobra sākumā apsprieda Latvijas neatkarības jautājumu, un oktobra beigās galīgā veidā to izteica šādi:

«Latvija ir neatkarīga dēmokratiska republika Tautu Savienībā.

Latvijas valsts iekšējo iekārtu un viņas attiecības uz ārieni noteiks viņas Satversmes Sapulce.»

Savā tālākā darbā Kārlis Ulmanis vispirms centās lielo domu padarīt zināmu tautai, kas legāli nebija iespējams ne ar vienīgo Rīgas latviešu laikrakstu, ne citu līdzekļu palīdzību. Tagad viņš atcerējās, ka vēl pirms nedaudziem gadiem viņš bija bijis lopkopības pārraugs un inspektors, un zem lauksaimniecisku priekšlasījumu segas sāka sēt dārgāko sēklu, un šoreiz pašas latviešu tautas sirdī. Un kamēr vēl brīvajā latviešu zemes daļā, Ziemeļvidzemē, kā arī visur citur, kur tagad sapulcējās latvieši, savstarpējā neiecietība sasniedza kalngalus, šeit mierā un klusumā, neviena svešnieka neredzēta, zem okupācijas varas uzspiestās padošanās nāvējošā truluma attīstījās domas par latviešu vienības valsti un labākām tautas nākamām dienām. Dzejniece Anna Brigadere par to kādā atmiņu tēlojumā pastāsta: «Tur ir kāds, kas tic Latvijai un audzina viņai nākamos pilsoņus. — Aizgāju uz lekciju, kuņu nelielā pilnā zālē lasīja Kārlis Ulmanis. Par kaut kādu lauksaimniecības nozari, varbūt arī cūku kopšanu. Es to vairs neatminos, jo es klausījos pavisam kaut ko citu. Es klausījos lekciju par polītisko domāšanu un jauno Latviju. Un iekams neienāca vācu spiegs, kuņa ierašanos lektors, pēc zīmes no kaut kāda zāles kakta, ar tikko manāmu smīnu ņēma vērā un pārgāja uz programmātisko lekcijas daļu, es dzirdēju starp vārdiem: Mums ir tiesība uz savu zemi, uz savu valsti. Gribēsim tikai to iegūt, un mēs to iegūsim, un neviens velns mums vairs nespēs to atņemt. Ar gribu un drosmi mēs to iegūsim, ar savu darbu to uzcelsim. Tas tika izteikts ar tādu veiksmi, ne tieši, ne skaidros vārdos, bet ar tādu skaidrību, iedvesmes spēku un pārliecības siltumu, ka vajadzēja domāt, šim vīram, kas še lasīja lekciju par lauksaimniecību, ir zināmi noslēpumaini spēki, kas būs klāt vajadzīgā brīdī, kad tikai ar pirkstu pamās. Viņš pazina ceļu uz dziļiem nacionālā spēka avotiem, un prata arī citiem iedvest savu pārliecību un ticību.»

Blakus darbībai vāciešu okupētā Vidzemē, Kārlis Ulmanis sazinājās arī ar vēl neieņemto Ziemeļlatviju, kur Latvijai uzticīgie sabiedriskie darbinieki bija nodibinājuši Pagaidu nacionālo padomi, kas centās Latviju nevien atraisīt no Krievijas, bet popularizēja to Vakareiropā pie Sabiedrotiem, kā arī neitrālajās Skandinavijas valstīs. Protams, visi sakari notika ļoti slepeni, jo par katru sazināšanos ar nolūku traucēt vāciešiem lemt par iekaņotās latviešu zemes likteņiem, kā par valsts nodevību, sods bija tikai viens.

Tā tad arī vissmagākā brīdī, kad zeme un tauta bija saplosīta gabalos, vēl bija, kas ticēja viņas atveseļošanai, ne ar aklu ticību liktenim, bet ar paļāvību pašu vienotai gribai un spēkam. Ar Kārļa Ulmaņa parakstu pirmā vietā, 1917. g. 18. decembrī Rīgas dēmokratiskais bloks, vācu austrumu armijas virspavēlniekam, Bavārijas princim Leopoldam, kam te piederēja visa noteikšana, iesniedz lūgumu: «Latvju tauta, atrazdamās gadu simteņus ilgi zem vācu, ordeņa, poļu, zviedru un beidzot arī zem krievu valdības, ir pratusi uzturēt savu tautību un, neskatoties uz dažādām grūtībām, izveidot un attīstīt savu kultūru. Pēc tam, kad latvju tauta pasaules kaņā neizsakāmi daudz cietusi un nesusi smagus mantas un dzīvības upuņus, viņa atrod, ka pienācis laiks likt pamatus savas valsts dzīves izbūvei. Lai apspriestu nākošās latvju zemes, sastāvošas no Kurzemes, Vidzemes — Rīgas, Valmieras, Cēsu un Valkas apriņķiem, un no Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķiem Vitebskas guberņā, kultūrālo, saimniecisko un polītisko iekārtu, reizē garantējot mazākuma tautību intereses, mēs lūdzam Jūsu Ķēnišķo Augstību atļaut okupēto Latvijas apgabalu iedzīvotāju sapulci un apakšā parakstījušamies uzticēt šīs sasaucamās sapulces priekšdarbus.» Lūgumam atbildi saņem jau otrā dienā, sapulci noturēt tūlīt, 22. decembrī, pēc stingri noteiktas dienas kārtības. Tā kā tik īsā laikā, ar iepriekš pieteiktiem pārstāvjiem, sasauktai sapulcei varētu būt tikai fiktīva nozīme, un

tā drīkstētu pieņemt tikai vācu varas priekšā rakstītos lēmumus, tad Ulmanis līdz ar citiem latviešu patriotiem atteicās no kongresa sasaukšanas. To tomēr Rīgas latviešu biedrības telpās noturēja Tēvijas nodevēju partija, kas gandrīz visos punktos piekrita vāciešu priekšlikumiem. Okupanti ar to neapmierinājās, tālab «sabiedrības domu» veidoja tik ilgi, līdz Rīgas domes 27. decembra sēde deklarēja pilnīgu padošanos Vācijai. Pēc oktobra revolūcijas, kad Krievijā varu sagrāba lielinieki, tie 1917. g. decembra beigās ar vāciešiem Brest - Ļitovskā sāka miera sarunas, kas noslēdzās 1918. g. 3. martā, kad visa Vidzeme un Latgale, pēc pēdējā vācu uzbrukuma februāra beigās, kas nesastapa nekādu pretestību, arī jau atradās okupantu rokās. Nu gan Valkā varēja atjaunoties jau pirms lielinieku revolūcijas Zaldātu, Strādnieku un Bezzemnieku padomju apturētais Līdums, kurā tūdaļ, pēc avīzes iznākšanas, 9. aprīlī parādās Kārļa Ulmaņa, kā Latviešu palīdzības komitejas priekšnieka vietnieka, uzsaukums, gādāt par Rīgas jaunatni, lai tā pa vasaru lauku dzīvē un darbā uzglabātu veselību un atspirgtu. «Ar savu atsaucību pierādīsat, ka esat tie paši vecie. Agronoms K. Ulmanis.» Tā lielas sabiedrības darbinieks atkal, kā pirms dažiem gadiem, griezās pie Ziemeļlatvijas iedzīvotājiem ar savu uzsaukumu, bet cik īsā laikā viss bija pārvērties. Nu, kad tauta jau tik daudz bija zaudējusi savu labāko asiņu, gādība bija jāuzņemas par tās dzīvā spēka avota, jaunatnes pasargāšanu no bojā ejas. Dienu vēlāk, 1918. g. 10. aprīlī vācieši sasauc jaunu Kurzemes zemes sapulci, kurā ietilpst arī vāciešiem uzticami 32 izmeklēti latviešu zemnieku pārstāvji, kas, vācu spiesti, pieņēma nolasīto jau gatavo priekšlikumu par Baltijas monarkijas dibināšanu, kas ar Vāciju saistītos personālūnijā ar Vācijas ķeizaru, kam pēdējais jau iepriekš bija piekritis.

Posts likās vislielākais, jo šī vara bija ļoti spēcīga; tās rokās bija administrācija, līdzekļi un ieroči, tā bija sagrāvusi lielo Krieviju un sīvi cīnījās dienvidos un rietumos. Visu to redzēja Kārlis Ulmanis un centās darīt vēl pēdējo iespējamo, cīnīdamies ar pārdabiskiem spēkiem, jo kas gan var būt viens vai daži vīri pret lieliski organizētu miljonu valsti. Tikai slepenās dibinātas cerības arvienu vēl uzturēja mošu darba sparu — cerības, ka arī Vācijas pašas sabrukums vairs nav tālu, un ka Latvijas brīvības tieksmes, kā to ziņojuši sakarnieki ārzemēs, atbalstīs Sabiedrotie. Tāpēc Kārlis Ulmanis vēl paplašina savu slepeno darbību Vidzemē. Kā Rīgas lauksaimniecības centrālbiedrības sekretārs un Baltijas lauksaimnieka redaktors, viņš var izmantot visu šās organizācijas plašo darbinieku skaitu, kas nešaubīdamies seko nu jau visiem pazīstamā zemniecības un tautas tiesību aizstāvja aicinājumam. Tie, par spīti vāciešu nodomiem, kļūst par Kārļa Ulmaņa jauno nodomu čaklākiem sējējiem latviešu zemniecībā. Atjaunojot gaitas, Baltijas lauksaimniekā parādās garš viņa redaktora ievadraksts, Mūsu darbs, ar skaidri redzamu tendenci, zemniekiem vairot zemkopības ražību, kas vāciešiem viņu trūcībā likās tik viļinoši. Tajā runā gan par lauk-, gan lopkopību, lai novērstu vācu kara administrācijas uzmanību no īstām domām, kas šā raksta noslēgumā lasāmas starp rindām, un kuras īsteni izlasīja un izjuta katrs latvietis: «Tālāk tad atkal reiz jāuzsver k o p d a r b ī b a s n o z ī m e visos mūsu pasākumos. Pareizu atziņu par kopdarbības nepieciešamību būs neatlaidīgi jānostiprina un pareizi uzskati par kopdarbības svētību visur jāizplata... Ja mēs gatavojamies uz svarīgu un plašu darbību nākotnē, ja mēs negribam, ka citi mūs pie malas piespiež un mums garām aiziet, tad nepiemirsīsim, ka visnepieciešamākais un visdrošākais ierocis darbā un dzīves cīņā būs zināšanas. Pēc zināšanām mums jādzenas, pie zināšanām mums tikt vajaga. Tikai tad mēs bez bailēm varēsim nākotnei pretim raudzīties, pilnīgi droši būdami, ka saites, kas mūs saista pie mūsu dzimtās zemes, ar katru dienu paliks stiprākas, un ka mēs laidīsim šai zemē allaž dziļas saknes... Mums vajadzīga mūsu garīgās dzīves pacelšana, mums vajadzīga cenšanās ik katra dzīvi padarīt pilnīgāku, bagātāku un dzīvot vērtīgāku. Mums vajadzīgs meklēt un atrast mūsu dzīves mērķi... Un visās šajās vietās un visās šajās iestādēs mums vajadzīgi cilvēki, kuriem latvju zemnieks un visa latvju tauta dārga; cilvēki, kuri cēlušies no latvju zemnieku vidus, kuri dzīvē daudz mācījušies, bet latvju zemniekam nav sveši palikuši; cilvēki, kuri runā latvju zemniekam saprotamā valodā, kas runās vārdiem, kuri dzimuši viņu sirdīs no mīlestības pret latvju zemnieku, latvju tautu un mūsu dzimtenes zemi; cilvēki, kuri ticēs latvju zemniekam, un kuriem latvju zemnieks ticēs un uzticēsies...

Lai svešumā vai mājās pavadītie četri gadi, ar visām viņu briesmām, bija grūti, un grūtības stāv mums vēl priekšā, bet tik ilgi, kamēr mēs ticēsim paši sev, ticēsim, ka mūs gaida labāka, pašu rokām darināta nākotne, ticēsim saviem spēkiem un mācīsimies uz viņiem paļauties, tad mēs savās vietās arī pastāvēsim un savus uzdevumus un darbus veiksim, nesdami prieku un laimi ne tikai sev, bet sagatavosim ceļu arī tiem, kas reiz mūsu pēdās mīs un mūsu tekas staigās.» Tāpat kādā citā rakstā pēdējais teikums, kas skan «Kopdarbība pataisīs mūsu zemniecību visās viņas daļās stipru, uzņēmīgu un izturīgu,» satura pietiekoši skaidru mājienu krāt un pulcēt spēkus gaidāmai lielai cīņai, par kuras tuvošanos Kārlis Ulmanis jau skaidri zināja. Tāpat viņš, pēc pirmās revolūcijas novērojumiem, zināja, ka tikai zemniecība varēja būt tā drošā tautas daļa, kas nešaubījās par savu ceļu un kas nevēlējās saistīties ne ar austrumu, ne rietumu kaimiņiem. Lai saites ar Vidzemes zemniekiem būtu vēl tuvākas, un lai darbu varētu veikt bez tik ciešas kontroles, kādai Rīga bija pakļauta jebkura rīcība, ar 1918. g. 1. jūniju Rīgas lauksaimniecības galvenais birojs, līdz ar Baltijas lauksaimnieka redakciju, pārceļas uz Priekuļiem pie Cēsīm, kur jau vairāk gadus pastāvēja lauksaimniecības vidusskola, un kur tuvu un tālu izkaisīti dzīvoja arī Kārļa Ulmaņa domu draugi un atbalstītāji. No šejienes viņš vadīja ne tik daudz lauksaimniecisko, kā valstisko propagandu. Reizē jārūpējas arī par galīgi izpostītiem vācu okupētiem apvidiem. Visu zemi bija noplicinājušas krievu, bet īsti sevišķi vāciešu rekvizīcijas un kara nodevas, taču katrs deva cik spēja, un atkal daudzu izpostīto dzīvības izglāba Latviešu zemnieku pabalstu komiteja. Ar vienu aci un ausi vērojot savas tautas atmodu, sāpes un ciešanas, bet ar otru raugot un klausot notikumus

rietumos, Kārlim Ulmanim pagāja 1918. gada vasara, un pienāca rudenis. Iestājās tumšie vakari, bet tie bija pēdējie posta un nelaimes visvairāk piemeklētai, tomēr ne salauztai tautai un zemei. Gan vēl vācieši, sasaucot no 5.—9. novembrim vācu muižnieku Baltijas zemes sapulci, cerēja ar tās lēmumu par pievienošanos Vācijai maskēt rietumu priekšā lātviešu pašu īstos brīvības centienus, bet tie bija veltīgi soļi, jo pēdējā sapulces dienā, 1918. g. 9. novembrī, arī Vācijā revolūcija gāza no troņa Vilhelmu II līdz ar viņa iekarotāja plāniem. Rīgā šajā laikā, pēc muižniecības plāniem sastādījusies Baltijas valsts valdība, kuŗai gan ir valdības locekļi, nauda, kaŗaspēks un ieroči, sabrūk, jo tai trūkst paša galvenā, kas valsts nodibināšanai vajadzīgs, proti, zemes un tautas, ko ar savu sirdi jau bija iekaŗojis Kārlis Ulmanis.

18. novembris

Pēc Vācijas revolūcijas un viņai sekojošā pamiera ar Sabiedrotiem, kas noteica vācu armijai pēc iespējas drīzā laikā atbrīvot ieņemtās zemes, lai tur, pēc Amerikas Savienoto Valstu prezidenta Vilsona deklarācijas par tautu pašnoteikšanās tiesībām un Klemanso sauciena izmantot tautām laiku brīvības iegūšanai, varētu izveidoties nacionālas valstis, Rīgā varēja attīstīties rosīga darbība valsts varas nodibināšanai. Kaut jau drīzi pēc vācu armijas iesoļošanas Valkā, te pārradās daļa Nacionālpadomes locekļu, kamēr citi pārcēlās uz Pēterpili, no kurienes popularizēja Latvijas vārdu Vakareiropā, taču pa visu 9 mēnešus ilgo okupācijas laiku nebija varējusi attīstīties kaut cik saskaņota kopdarbība starp Rīgas dēmokratisko bloku un Nacionālpadomi. Tas nenotika arī vēlāk, še pārrodoties citiem padomes locekļiem no Krievijas. Veselu mēnesi pirms Vācijas revolūcijas nesekmīgi bija vilkušās oktobrī sāktās sarunas par visu latviešu organizāciju un partiju apvienošanos valsts radīšanas darbam, lai līdz šim viņu katras atsevišķi aizstāvēto domu par neatkarīgu Latviju piepildītu dzīvē. Sevišķi šim apvienošanas darbam pretojās sociālistiski noskaņotie darbinieki, kas, pretēji pilsoņu uzskatiem par organizāciju padomes dibināšanu, prasīja pēc partiju padomes. Šajā laikā, jau pirms Latvijas valsts nodibināšanas no pašu latviešu puses, sākās tas partiju savstarpējo ķildu gars, kas vēl 15 gadus Latvijā traucēja ražena darba apgarotas dzīves izveidošanos.

Kamēr pilsētā literātu un brīvo profesiju aprindas cīnījās savā starpā, kuŗai no tām lai piekristu svarīgākā loma jaunajā valstī, Kārlis Ulmanis, kaut cik nolīdzinājis domstarpības abu grupu uzskatos, devās uz Ziemeļlatviju, kur Valkā 1918. gada 15. novembrī sasauca Zemnieku savienības konferenci. Tajā viņš runāja par lielajiem notikumiem un īsto brīdi, kuŗu nedrīkst palaist gaŗām tālab, ka viņš tik ilgi sagatavots un sagaidīts. Konference nedalīti izteicās par tūlītēju Latvijas nodibināšanos un nozīmēja savus pārstāvjus jaunajai padomei. Ar izvēlētiem Vidzemes zemniecības pārstāvjiem viņš atgriezās Rīgā un Rīgas nesamierināmākiem runātājiem lika saprast, kādi ir īstā Latvijas spēka avota, lauku, uzskati šajā brīdī, kad kavēties nav laika. Redzot kā Kārļa Ulmaņa noteiktos ieskatus, tā arī ar apvienotās zemniecības pārstāvju ierašanos jauna spēka parādīšanos, lai šim spēkam pēc dienām varbūt nebūtu jāatdod lielāka vara un noteikšana, pēdīgi 17 novembŗa vakarā starp 8. un 10. stundu Rīgas latviešu amatnieku krājaizdevu kases telpās, Kr. Barona ielā 3, nodibinājās Latvijas tautas padome. Tautas padomē iegāja visu partiju priekšstāvji, atskaitot galējos labos, kas bija prasījuši Vilhelma II personālūniju, un galējos kreisos, kas meklēja federāciju ar komūnistisko Krieviju. Taču nodoms par no partijām neatkarīgu organizāciju pārstāvniecības nodibināšanu, sociālistisko partiju pretestības dēļ, bija izjucis, un nu Latvijas tautas padomē sastapās cilvēki ar pilnīgi pretējiem uzskatiem, kuŗus tiem noteica nevis rūpes par tautas labklājības un kultūras pacelšanu, bet partijas programmas un statūti. Pretešķības paredzot, kāds tā laika avīžnieks raksta atjaunotajā Baltijas Vēstnesī: «Kopā ejot apvienotās grupas būs stipras un veicinās arī savus atsevišķos mērķus, kamēr saskaldītas tās zaudēs savu nozīmi un tiks salauztas no saviem pretiniekiem, vēl vairāk, — tad cietīs visas tautas intereses un to tā nepiedos nekam no saviem tagadējiem varas nesējiem, ja tie caur savu vainu viņas cerības un ilgas pēc laimīgas nākotnes būs izputinājuši veltīgi. Lielas tiesības uzliek arī visai lielus un atbildīgus pienākumus.»

Latvijas tautas padome nodibinājās kā teritoriāli valstiska vara, kas pārstāvēja visus Latvijas iedzīvotājus, ieskaitot cittautiešus, kuŗi gan dibināšanas laikā vēl nedarbojās līdzi un vispār bija naidīgi noskaņoti pret jauno, topošo valsti, taču viņu pieaicināšanu liberālo partiju pārstāvji uzskatīja kā nepieciešamību. Pēc sastādīšanās, Latvijas tautas padome vienbalsīgi pieņēma turpmākā darba nosacījumus valsts dzīves izveidošanai: 1) par Satversmes sapulci, 2) valsts formu un attiecībām pret citām valstīm, 3) suverēno varu un valsts un politisko un saimniecisko iekārtu, 4) cittautiešu tiesībām, 5) pilsoniskām brīvībām, 6) valsts apsardzību un 7) vietējām pašvaldības un pārvaldības iestādēm. Par Latvijas tautas padomes priekšsēdētāju ievēl J. Čaksti, kurš patreiz nav Rīgā, un nolemj uzdot viņam vadīt otrā dienā plkst. 4 pēcpusdienā paredzēto valsts proklamēšanas aktu Latviešu operas namā. Turpinot organizēšanas darbu un pārejot pie pagaidu valdības sastādīšanas, kuŗai pēc Latvijas tautas padomes iepriekšējā lēmuma līdz Satversmes sapulcei atrodas visa izpildu vara, par ministru prezidentu vienbalsīgi ievēl Kārli Ulmani, kurš visiem bija pazīstams kā nelokāms patriots un pašaizliedzīgs un nesavtīgs cīnītājs pagājušos grūtos pārbaudīšanas gados. Varbūt klusībā bija arī citi šā amata kārotāji, taču visus baidīja mizīgais darbs, kas stāvēja jaunajai Latvijas pagaidu valdībai priekšā, kuŗu vajadzēja pārspēt un ne no kā izveidot valsti ar tām iestādēm un spēkiem, kas apsargā valsts ārējo un iekšējo mieru, un kas var sagādāt un apmierināt tās neskaitāmās prasības, kas dzimst brīvībā izkļuvušā tautā, atbaidīja tos. Kārļa Ulmaņa vārds un darbs bija plaši pazīstams, tāpat kā viņa zināšanas un lietišķība visos jautājumos, kālab arī viņa ievēlēšana par Latvijas pirmo ministru prezidentu notika vien-

balsīgi. Aplausu pavadīts, Kārlis Ulmanis paziņoja, ka viņš pieņem šo uzdevumu, apsolīdams, ka viņam darbā būšot viena vienīga programma un stāvoklis — patstāvīga, neatkarīga Latvijas valsts.

Nākošā dienā, par spīti okupācijas karaspēkam, jau vairākās vietās Rīgas ielās plīvoja nacionālie karogi un pēcpusdienā ļaudis pulcējās teātra namā, kas kā lielākās pieejamās telpas bija izraudzītas svinīgajam notikumam. Kad tautas padomes locekļi un viesi bija saradušies, tad padomes priekšsēdētāja biedrs G. Zemgals aktā neatnākušā Čakstes vietā paziņoja Latvijas tautas padomes sēdi par atklātu, pēc kam padomes sekretārs nolasīja viņas iepriekšējā vakara sēdes protokolu par Latvijas valsts nodibināšanu. Pēc visu kopīgi nodziedātās valsts himnas runāja Kārlis Ulmanis kā jaunās valdības ministru prezidents un vadītājs, teikdams sekošo:

«Apzinoties šī soļa svarīgo nozīmi, kad Latvijas tautas padome mani ieceļ par Latvijas izpildošās varas vadītāju, es smeļos sev drošību no tās vienprātības, kādā izteicās šis aicinājums; tāpēc neturēju par iespējamu atteikties. Pagaidu valdības uzdevums būs Latvijas valsts izbūve un nostiprināšana uz ārieni un uz iekšieni. Valsts jānostiprina uz ārieni, lai tā stāvētu spēcīga un apvienota, labās attiecībās ar tāliem un tuviem kaimiņiem. Iekšējā pārvaldīšanas darbā stāv daudz uzdevumu priekšā; bez kavēšanās jāizved zemē dēmokratiskas reformas. Visus uzdevumus tagad neattēlošu sīkumos; minēšu tikai svarīgākos un neatliekamos. Mūsu priekšā atrodas grūti atrisināmais pārtikas jautājums; viņa nokārtošanai valdība izlietos visus spēkus un līdzekļus un var cerēt, ka izdosies šo darbu veikt, ja visi pilsoņi uz laukiem, tāpat kā pilsētās nāks valdībai talkā. Otrais uzdevums — nokārtot agrāro jautājumu. Vispārīgi valdības sociālās reformas un sociālā likumdošana būs plašas un dziļas, lai nodrošinātu darba ļaužu tiesības un stāvokli. Valdība arī apzinās savu pienākumu gādāt par to, lai visi gūstekņi varētu atgriezties mājās un ātri atrastu darbu un maizi. Pilnīgi apzinādamās, ka darbs un maize visiem vispirmā kārtā gādās un nodrošinās mūsu zemei tik nepieciešamo sociālo mieru, valdība arī šai ziņā darīs visu, kas stāvēs viņas spēkos. Neatliekami jāsper stingri soļi, lai nolīdzinātu visas grūtības, kuras savienotas ar šo ārkārtējo pārejas laikmetu. Bez minētiem jautājumiem valdībai stāv citi uzdevumi priekšā, kas savienoti ar Latvijas valsts uzbūvi un nostiprināšanu. Lai veiktu šo darbu, vajadzīga visas tautas jo plaša un sirsnīga pretimnākšana, kā arī viņas ticība, ka patiesi tagad ejam pretim savu ilgu un vēlēšanu piepildīšanai.

Darbs nebūs viegls, bet mani stiprina apziņa par Latvijas tautas spēku, izturību un ciešu apņemšanos novest iesākto lietu līdz galam. Šai brīdī atcerēsimies, ka ilgiem gadiem daudzi mūsu tautas locekļi lolojuši šo mūsu cerību, jau agrāk klusībā vai atklāti strādājuši priekš viņas un nesuši domu par brīvo Latviju savās sirdīs. Ar pateicību mums jāpiemin tie, kas centušies turēt tautas garu možu šai virzienā un nesuši brīvai Latvijai vislielāko upuri — savu dzīvību. Ja strādāsim ciešā kopībā, tad nav šaubu, ka rosīgs darbs aizvedīs pie mērķa. Izdosies dziedēt brūces, ko karš sitis. Atplauks atkal lauksaimniecība, mūsu rūpniecība un tirdzniecība, atjaunosies dzīvība visā mūsu dzimtenē un pārspēs visu, kas līdz šim mums bijis. Pie šī darba varēs ņemt dalību visi Latvijas pilsoņi, un visi varēs baudīt labumus, kas saistīti ar mūsu neatkarību. Visi pilsoņi, bez tautības izšķirības, aicināti palīdzēt, jo visu tautību tiesības būs Latvijā nodrošinātas. Tā būs dēmokratiska taisnības valsts, kurā nedrīkst būt vietas ne apspiešanai, ne netaisnībai.»

Šos vārdos izskan tā pati doma, kuru Ulmanis bija sevī pirmo reizi saklausījis studiju gados Šveicē un kas viņu nekad nebija atstājusi — par visas tautas kopdarbību un līdzdalību savas dzīves izveidošanā, par visu radošo spēku vienošanu tās garīgā pacelšanā un saimnieciskās labklājības vairošanā, kā arī par vienādu tiesību piešķiršanu līdz tam laikam daudzās dzīves nozarēs beztiesiskai latviešu tautai. Bet šis darbs nebija viegls un to varēja veikt tikai ar tādām darba spējām un gribu apveltīts valstsvīrs, kāds bija Kārlis Ulmanis, kura darba sākumu laikmeta liecinieks dzejnieks Ed. Virza tēlo šādās rindās:

«Viņa rokās nodeva visas pilnvaras un valsts robežu aizsardzību, bez neviena kareivja un bez neviena ieroča. Viņa rokās nodeva gādību par galīgi izpostīto tautu un valsts kasi bez neviena graša naudas. Šim tukšumam un izpostīšanai viņš nostādīja pretī savu ticību un savu prieku pārvarēt visas grūtības. Viņam vajadzēja nu paņemt sauju nodegušo māju pelnu un no tiem radīt vēl nebijušu pasauli. Viņam vajadzēja saūvināt kopā vecās tranšejās, izpostītās mājās un zemju zemēs izkaisītos latviešus un pūlēties no tiem iztaisīt tautu ar Tēvijas mīlestību un ieročiem apbruņotu.»

Tā Latvijas brīvvalsts visas zemes un tautas labāko ļaužu apsveikta iesāka savas pastāvēšanas pirmo gadu, un viņas dzīves vadītājam Kārlim Ulmanim vajadzēja kļūt tautas vēl nenoteikto, bet sirdī sen izjusto brīvības un raženas dzīves alku piepildītājam.

Cīņa par dzimto zemi

Latvijas pagaidu valdībai uzsākot darbību, tai priekšā atradās nevien vācu karaspēka okupācijas pārvaldes iestādes, bet arī vāciešu dibinātās Kurzemes hercogistes un 9. novembrī pasludinātās Baltijas valsts valdības. Pēc Vācijas revolūcijas gan tās zaudēja savu nozīmi, bet viņu ideologi palika un arī sociālistiskā Vācija tāpat meta kāras acis uz Baltijas jūras austrumu krastu. Priecināja vienīgi Anglijas valdības ārlietu ministra A. J. Balfura parakstītais raksts par latviešu nacionālās pašnolemšanās tiesību atzīšanu de facto jau 11. novembrī, t. i. priekš Latvijas neatkarības oficiālās pasludināšanas, kas stiprināja Latvijas starptautisko stāvokli.

Šādā, pagalam grūtā stāvoklī, atradās Latvijas pagaidu valdība, kuras ministru prezidentam Kārlim Ulmanim bija jānokārto itin viss: jādibina iestādes, jāvāc karaspēks, jāgādā nauda nepieciešamiem izdevumiem, jāiepērk pārtika trūkumā nonākušai Rīgai, un visbeidzot, jātiek galā ar vācu okupācijas

iestādēm, kas arī pēc revolūcijas, pretēji pamiera noteikumiem ar Sabiedrotiem, vēl mēģināja paturēt varu. Sastādījis pirmo ministru kabinetu, Ulmanis nevar nodoties radošam darbam, jo jau nākošā tautas padomes sēdē sākās sociāldēmokratu pieprasījumu birums un ministru prezidentam viņiem starp citu jāatbild par komūnistiskās sapulces nepieļaušanu. Šis notikums jau pašā sākumā norādīja, uz kuŗu pusi sveŗas kreisā spārna politika un kādi ir viņa patiesie nolūki. Līdztekus bija jādibina Latvijas bruņotie spēki, kam vajadzēja stāties atejošo vācu pulku vietā, kam, pēc pamiera noteikumiem, bija jāsargā austrumu robežas līdz tam laikam, kamēr jaunās valstis pašas būs spējīgas uzņemties robežu aizsardzību. Bet vācieši, neļaudami nodibināties latviešu armijai, redzot savus sapņus līdzšinējā veidā nepiepildāmus, tūdaļ pēc Latvijas nodibināšanas sāka strauji atiet, pametot zemi likteņa varā. Velti bija arī uzsaukumi brīvprātīgiem, iestāties jaundibināmās Latvijas kaŗaspēka vienībās — vēl latviešu vairumam valsts lieta nebija kļuvusi par pašu lietu. Sākumā kaŗaspēks sastādījās tikai no Latviešu kareivju nacionālās savienības biedriem. Šo biedrību pēc 1917. g. marta revolūcijas bija nodibinājuši nacionāli noskaņotie strēlnieku pulku dalībnieki. Armijas pulcēšanu viņi uzsāka jau pāris nedēļas pirms Latvijas proklamēšanas, savācot ap 400 bijušo virsnieku, studentu un skolnieku, ietērptus pašu apģērbos un bruņotus pašu ieročiem. Šis spēks varēja uzņemties apsardzību vismaz pa daļai Rīgā. Citās jaundibinātās rotās, redzot vāciešu straujo atkāpšanos un viņiem pa pēdām sekojošās lielinieku armijas tuvošanos, sastājās galvenokārt komūnistiski noskaņotie Rīgas iedzīvotāji, kuŗiem ar apvērsumu aizmugurē vajadzēja sekmēt lielinieku uzbrukumu, kā arī sagūstīt pašu ministru prezidentu. Pateicoties valdības modrībai, pučistu nodomi neizdevās, taču tā jau nelielie latviešu valdības spēki, nodevīgo rotu atbruņojot, vēl samazinājās. Pēc decembŗa vidū Daugavpilī notikušās vācu kareivju padomes apspriedes ar lielinieku pārstāvi, vācu armija vairs nelika šķēršļus komūnistu kustībai. Tie pa visiem ceļiem ieplūda Latvijā, lai organizētos tās valdības aizmugurē, kolīdz vācieši atstātu zemi. Jau decembŗa sākumā vācieši pameta Latgales austrumu un ziemeļu daļu, ko tūdaļ ieņēma lielinieki.

Pēc līguma, vāciešiem bija jāapgādā ar ieročiem un apģērbiem latviešu nacionālā kaŗaspēka vienības no vācu armijas noliktavām, bet tas netika darīts un jaundibinātie spēki Valkā, Gulbenē un citur palika bez apgādes un nevarēja iziet iebrucējiem pretim. Valku vācieši atdevi lieliniekiem 16., bet Valmieru 22. decembrī. Iebrukušo lielinieku priekšgalā nāca latviešu strēlnieku pulki; tie paši pulki, kas pirms diviem gadiem solījās izkaŗot Tēvzemei brīvību, nu nāca šo brīvību iznīcināt. Bez atbildes palika uzaicinājums, stāties Latvijas valdības rīcībā. Ja tas toreiz būtu noticis, būtu aiztaupītas daudzas asiņu upes, kas plūda pēc tam un Latvija būtu jo drīz brīvību atguvusi visiem saviem novadiem. Bet bija tā, ka visam kā rūdai bija jāpārkūst un jāizdeg, lai pēc tam varētu mirdzēt tīrā spožumā, un brīvība atnāca tikai pēc ilgām cīņām. Tā kādreiz slavenie latviešu strēlnieku pulki 1918. gada decembrī uz visiem laikiem apkaunoja savus goda karogus, gribēdami Tēvzemi nodot svešas valsts klēpī un vēlēdamies nokaut savas tautas tikko iegūto brīvību. Bet Vācija, kas neko nepārdeva latviešiem, lai nepabalstītu Latvijas kaŗaspēku, apgādāja lieliniekus, tiem pametot pilnas noliktavas apģērbu, ieroču un municijas, bruņotos automobiļus un vilcienus. Savu rīcību vācu armijas vadība motīvēja gan ar savas armijas sabrukumu, gan ar latviešu pagaidu valdības nedraudzīgu izturēšanos pret vācu minoritāti, kas nozīmēja vācu muižnieku tiesību atcelšanu, kuŗas šeit aizstāvēja vācu sociāldēmokratijas pilnvarnieks A. Vinnigs. Pēdīgi vācieši prasīja par savu palīdzību vācu kareivjiem piešķirt tiesības uz zemi Latvijā, ko 22. decembŗa ministru kabineta sēde kategoriski noraidīja. Decembŗa beigās jau arī visa Vidzeme bija lielinieku rokās, jo Cēsu rota viena nespēja turēties pretim lielajam pārspēkam. Sākumā šķita, ka Sabiedrotie palīdzēs aizstāvēt Rīgu pret lieliniekiem, kā to 31. decembrī bija ziņojis angļu pilnvarnieks par angļu eskadru, bet jau 1. janvārī ziņojumu atsauca, kam par pamatu bija Francijas un ZASV izturēšanās, kas vēlējās atjaunot veco ķeizarisko Krieviju viņas agrākās robežās. Ar to bija izšķirts arī Rīgas liktenis. Kā gan varēja vēl aizstāvēt Rīgu, kā gan vēl varēja iedomāties cīnīties par neatkarīgu Latviju, kad Tautas padomes lielākā partija, sociāldēmokrati, šajās dienās pēc centrālkomitejas sēdes paziņoja, ka tie atsauc savus padomes locekļus tādēļ, ka «pēdējo dienu notikumi un viņu radītais stāvoklis liecina, ka cīņa ar lieliniecisko komūnismu pieņem dēmokratijai necienīgu un necilvēcīgu veidu un Pagaidu valdība, kā arī Tautas padome ir galīgi nespējīgas novērst tuvojošos pilsoņu kaŗu.» Tas notika pēc tam, kad Pagaidu valdības noorganizētās kaŗaspēka vienības kā pie Cēsīm, tā pašā Rīgā bija ar ieročiem stājušās pretim iebrucējiem.

Tādā veidā pats pirmais Latvijas parlaments jau pierādīja, ka par valsts dzīvi nevar lemt iestāde, kuŗā ietilpst cilvēki, kas pret valsti pašu jau noskaņoti naidīgi. Sociāldēmokratiem pievienojās arī daži pilsoņu pārstāvji, kas domāja, ka cīņa ar lieliniekiem nevarēšot būt sekmīga, kālab izdevīgāki esot jau laikus pāriet viņu pusē. Saprotams, ka pagaidu valdība šādus iesniegumus noraidīja, taču tas viss lielā mērā kavēja valdības darbību jau tā ārkārtīgi grūtajā laikā.

Tādos apstākļos nācās darboties pirmajam ministru kabinetam, kuŗa galva un sirds bija Kārlis Ulmanis, un tikai pateicoties tam, ka viņu neatstāja aukstasinība un drosme, pagaidu valdība varēja turpināt Latvijas atbrīvošanas darbu. Vēl 1. janvāŗa vakarā, kad lielinieki jau bija gan pie Rīgas vārtiem, gan slepeni pašā galvaspilsētā, notika pēdējā ministru kabineta sēde Rīgā, kas lēma par tās evakuāciju, jo vairs nebija iespējams viņu aizsargāt, kad to atstājuši kā vācieši, tā Sabiedrotie. «Kad tas viss izdarīts, Ulmanis viens pats paliek sēdot pie prezidija galda sekretajā pagaidvaldības mitekļī. Tā viņu pēdējo reizi redzēju Rīgā, gan briesmīgu sāpju pārņemtu, bet ne satriektu; šo vīru, kurš šinī brīdī gan vissmagāk sajuta jauno pārbaudījumu un postu, kāds tagad veļas pār Latvijas valsti, kuŗas nodibi-

nāšanā viņas ministru prezidents bija ielicis visu sirdi un dvēseli», stāsta O. Nonācs savos memuāros. Vēl arī Zemgale un daļa Kurzemes krita lielinieku rokās, līdz fronte nonāca pie Ventas, vietām sniegdamās pat pāri tai.

Bet no šām grūtām dienām, kad Latvijas valdību viņas darbā atbalstīja tikai Virsnieku, Studentu un Cēsu, kopskaitā ap 500 vīru stiprās rotas, Latvijas vārds un Kārļa Ulmaņa vārds tika saistīti kopā uz mūžīgiem laikiem. Liepājā jaunās valdības stāvoklis nebija labāks. Vācieši, tāpat kā Rīgā, arī še neļāva Pagaidu valdībai pārņemt iestāžu darbību, kavēja mobilizāciju un iesaukto apbruņošanu, stādot visu to sakarā ar vācu valdības iesniegto priekšlikumu pieņemšanu, kuŗiem vajadzēja še nodrošināt Vācijas virsvaldību. Zinādams, ka tikai Sabiedrotie un kaimiņi lietavieši un igauņi var palīdzēt grūtā brīdī, 1919. gada 11. janvārī Kārlis Ulmanis devās uz Kopenhagenu, lai tur gūtu tiešus sakarus ar Vakareiropu, kuŗus ne no Rīgas, ne Liepājas nevarēja uzturēt citādi, kā ar vāciešu starpniecību. Te izdevās ievadīt sarunas ar angļu sūtni Dānijā — Kilmarnoku, kuŗš palīdzēja Latvijas kaŗaspēku Liepājā apgādāt ar ieročiem un citiem kaŗa piederumiem. Te atradās arī amerikāņu pārtikas izdalīšanas centrāle Austrumeiropai un arī tās palīdzību še varēja nodrošināt. Bet vissvarīgākais ministru prezidenta uzdevums še bija — cīnīties ar Skandinavijas valstīs Baltijas vācu muižniecības izpaustām melu ziņām par Latvijas brīvības centieniem, notēlojot to par lieliniecisma kustību. Tāpat jau Kopenhagenā viņš vienojās arī par Latvijas atbrīvošanas uzsākšanu no ziemeļiem, no Igaunijas puses, kas ar Somijas atbalstu jau veica sekmīgu cīņu ar lieliniekiem. No Kopenhagenas ministru prezidents caur Stokholmu devās uz Helsinkiem un Tallinu, kur ar Igaunijas pagaidu valdību, kas tikko bija padzinusi lieliniekus, noslēdza militāru aizsardzības līgumu. Pēc tā, Igaunijas kaŗaspēks, izdzinis ienaidnieku no savas zemes, turpināja to vajāt arī Latvijā, mobilizējot šim nolūkam Latvijas iedzīvotājus un apgādājot šeit nodibinātās latviešu kaŗaspēka daļas, protams, pret atlīdzību, kuŗa apskaitāma vēlāk. No Igaunijas 7. februārī ministru prezidents Kārlis Ulmanis devās atpakaļ uz Stokholmu, kur noturēja apspriedes ar Lietavas ministru prezidentu Slezeviču par kopējiem saimnieciskiem sakariem un cīņu pret lieliniekiem. Bet vissīvākā cīņa te bija jāved ar Baltijas muižniecības pārstāvjiem, īpaši bijušo Vidzemes landmaršalu H. Striku, kas šeit mēģināja panākt Latvijas valsts izveidošanu muižniecībai pieņemamā garā. Kamēr ministru prezidents atradās Stokholmā, šis Baltijas muižniecības organizētājs mēģināja Liepājā sarīkot vācu bruņoto spēku apvērsumu un nodibināt vācisku valdību, bet viņa nodomus 18. februārī atklāja un laikā novērsa muižnieku jaunu uzkundzēšanos Latvijai un latviešiem. No Stokholmas ministru prezidenta ceļš veda uz Kauņu, kur Lietuvas valdība apstiprināja Stokholmas sarunu lēmumus. Kad tā bija nokārtotas visnepieciešamākās darīšanas apgādes un ārējās sadarbības lietās, Kārlis Ulmanis 1. martā atgriezās Liepājā, veicis panākumiem vaiņagotu sarunu rindu, starp kuŗām ievērojamākās bija vienošanās ar Lietuvu un Igauniju par kopēju cīņu ar kopēju ienaidnieku.

Bet iepriekšējais stāvoklis pa šo laiku vēl nebija noskaidrojies. Vācieši arī pēc Strika sazvērestības atklāšanas turpināja pa vecam valdīt Liepājā, bet blakus šiem bija nodibinājusies 19. janvārī ievēlētās sarkanās Liepājas pilsētas domes «valdība», kas Pagaidu valdības darbību ne tikai necentās atbalstīt, bet bieži kavēja, piem., vilcinoties nodot tās rīcībā muitas un ostas valdes. Visā pārējā Latvijā saimniekoja lielinieki un vēsts par viņu šausmu darbiem, kas bieži ar pārbēdzējiem nonāca Liepājā, lika pasteigties gādāt par šo novadu atsvabināšanu. Zināms labums lielinieku valdīšanai bija — daudzi neticīgie un šaubīgie kļuva neatkarīgās Latvijas piekritēji un sāka sekmēt atbrīvošanu arī lielinieku aizmugurē. Tomēr vissvarīgākais bija tas, ka Latvijas kaŗaspēks kopš 24. janvāŗa bija sācis virzīties uz priekšu, pārejot jau Ventu, pie kam bija atbrīvotas arī Kuldīga un Ventspils. Nākošās kaujas nesa latviešiem smagus zaudējumus, jo tajās 6. martā nejaušā sadursmē starp latviešiem un vāciešiem lieliniekus vajājot krita Latvijas armijas virspavēlnieks pulkvedis O. Kalpaks. Viņa pēcnācējs, pulkv. J. Balodis sekmīgi turpināja iesākto uzvaras gājienu, un jau 26. martā latvieši bija Slokā.

Laukos vietām vēl klīda dezertieŗi un laupītāji, tālāb 1919. gada 20 martā ministru prezidents parakstīja noteikumus, pēc kuŗiem katrā pagastā bija dibināma aizsargu nodaļa, lai radītu drošības un likumības pamatus un vispār sekmētu miera uzturēšanu valstī. Aizsargos iestājās visi tie, kas frontē bija par jauniem vai veciem, bet kas tomēr gribēja darboties līdzi valsts drošības sargāšanā.

Bet visi pēdējie panākumi zemes atbrīvošanā un valsts dzīves izveidošanā nedeva mieru vāciešiem, kas kādu laiku bija piepalīdzējuši veikt Kurzemes atbrīvošanu. Latvija draudēja kļūt pārāk spēcīga, lai ar to vēl vēlāk tiktu galā. Tagad, kad latviešu kaŗaspēks atradās tik tālu no Liepājas, bija izdevīgi sākt rīkoties un varas ceļā atgūt zaudēto. Kaŗaspēka virspavēlniecība atradās vācu rokās un tā noraidīja Pagaidu valdības prasības, turpināt tālāk Zemgales un Rīgas atbrīvošanas kaŗa darbību. Kaŗaspēks palika stāvot pie Rīgas vārtiem un aiz Jelgavas. Rīgas atbrīvošanu vācu kaŗaspēka virspavēlnieks Baltijā, Golcs, apsolīja tikai pēc viņa noteikumu pieņemšanas, kas prasīja Rīgas ieņemšanu atzīt vienīgi par vāciešu darbu. Tā, protams, bija maskēšanās jaunas sazvērestības gatavošanai. Vācu kaŗaspēka nodaļas sāka no frontes atgriezties Liepājā un provocēt nekārtības, par ko ministru prezidents iesniedza pieprasījumu Golcam, kas palika bez atbildes. Dienu vēlāk vācieši pārtrauca Liepājā vietējo telefona satiksmi, bet nākošā, 16. aprīļa rītā, pārtrauca sakarus arī ar kaŗaspēku frontē un uzbruka Latvijas valdības iestādēm, lai arestētu Pagaidu valdības locekļus un ierēdņus. Saņēmis ziņu par notikušo, pie ģen. Golca devās ministru prezidents ar iekšlietu ministru un ar dažiem kaŗa ministrijas darbiniekiem. Notikumu pulkv. Ramats attēlo šādi:

«Pirmais pie ģen. Golca griežas ministru prezidents ar jautājumu: — Vai grāfa kungam kas zināms, kas notiek šai acumirklī kaŗaostā, ka tur no-

tiek uzbrukums mūsu štābam, kareivjiem un ir arī jau upuri? — Golcs izliekas pārsteigts un, laiciņu padomājis tas atbild, ka nekā nezinot, bet zinot gan to, ka vestfaliešiem (Pfefera bataljona ļaudīm) esot karstas asinis un ļoti varot būt, ka viņi uzbrukuši, lai atriebtos par aizvazātiem diviem viņu kareivjiem. Kad mūsu kaŗaostas klātesošais adjutants noteiktā balsī atbild, ka tā nav taisnība, ka viņš, kā kaŗaostas adjutants, var noteikti apgalvot, ka neviens vācu kareivis nav aiztikts, Golcs pieceļas un ļoti uztrauktā tonī aizrāda uz pārdrošību, ka viņu jaunais virsnieks iedrošinoties atklāti apstrīdēt un teikt, ka tas, ko viņš gandrīz ņemoties apgalvot, ir patiesība, jo viņa ziņotāji reti maldoties.

Ministru prezidents pāriet uz galveno tematu, mierīgi aizrādīdams, ka nupat jārunā par to, kas notiek kaŗaostā un jāizšķiŗas, ko darīt. Grāfs atsēžas un liek savam adjutantam apvaicāties, vai nav ienākušas ziņas par notikumiem kaŗaostā. Tas aiziet un drīzi atgriežas un ziņo, ka nekas nav ienācis.

Tālāk ministru prezidents jautā ģen. Golcam, kādēļ pārtraukta telefona satiksme ar kaŗaostu, apkārtējām latviešu komandantūrām un laupīta iespēja sazināties ar fronti, kas ir ļoti nepieciešami. Golcs jautājoši paskatās uz savu štāba priekšnieku un pēdējais atbild, ka nekas ar nolūku šajā ziņā nav darīts, un ka, jādomā, še noticis technisks traucējums. Tad ministru prezidents rāda jaunformējamo spēku priekšnieka ziņojumu, kurā redzams, ka galvenā centrālē uz jautājumu, kāpēc nesavieno kaŗaostu ar pilsētu, ka tas notiek uz «visaugstāko» varu, un jājautā, kas tā par varu.

Vāci saskatās un Golcs, pārdomājis, atbild: «Jūsu šaubām, ministru prezidenta kungs, ka še iejaukta politika, nav vietas. Es pieļauju tikai tādu varbūtību, ja satiksme pārtraukta, tad tikai technisku iemeslu dēļ. Došu rīkojumu izsūtīt montieŗus remontēt vadus. — Kā vēlāk izrādījās, «remonts» nelīdzēja.

Lai novirzītu sarunu no nepatīkamā temata, Golcs pāriet uz iekšējo drošības un ķildīgo policijas jautājumu. Runājot par iekšējo drošību, Golca štāba priekšnieks saka, ka viņam esot ziņas, ka latviešu strādnieki rīkojot sacelšanos pret vāciem, runājot par vācu sišanu un Pagaidu valdība uz to nereaģējot un negribot ne zināt. Golcs uzsveŗ, ka viņš to nepieļaušot un speršot visus iespējamos soļus, lai novērstu sacelšanās iespējamību.

Ministru prezidents, atbildot, liek manīt, ka viņš zinot par tādām lietām, bet zinot arī to, ka tāda sacelšanās sagaidāma nevis no latviešu strādnieku, bet gan no citas puses un pret ko citu.

Turpmākā sarunā vācu ģenerālštāba priekšnieks atkal izsakās, ka viņi visu ko darīs, lai novērstu pārsteigumus no latviešu puses, kuŗi, tā bruņojoties, topot stipri.

Saruna vēršas arvien asāka. Beidzot Golcs ar svaru saka ministru prezidentam: «Es jums atgādināšu tikai vienu vārdu un tas ir — Goldfelds, vairāk nekā neteikšu.»

Ministru prezidents jautā: «Vai grāfa kungs tomēr nedomā, ka, kamēr mēs te tērzējam, tur, kaŗaostā, notiek nelietības no vācu kareivju puses un ka būtu kas darāms, lai novērstu veltu asinsizliešanu?»

Nolemj lietas izmeklēšanai izsūtīt divus vācu štāba priekšstāvjus un divus latviešu virsniekus.

Izmeklēšana, zināms, nekādus rezultātus nedeva, jo vāci liedzās dot kādu ziņu par notikumu gaitu un nespēra nekādus soļus vainīgo atrašanā. Izdodas tikai atsvabināt mūsu arestētos kaŗavīrus.»

Pēc šām sarunām ministru prezidentam, kad valdības locekļu gūstīšanā piedalās viss vācu Liepājas garnizons, izdodas nokļūt angļu priekšstāvniecībā. Ar to arī vācieši, kā viņi to paši atzinuši, bija zaudējuši iespēju uzvarēt: «Šinī notikumā, ka latviešu ministru prezidentam Ulmanim izdevās izbēgt, ir saskatāms Baltikuma traģēdijas īstenības smaguma punkts.» Atbruņojuši nelielās latviešu kaŗaspēka sardzes, nolaupījuši tikko iespiesto Latvijas naudu un visu citu, kas vien licies derīgs, vācieši domāja kļūt stāvokļa kungi. Taču arī šoreiz tas viņiem neizdevās pilnīgi — paguvuši apcietināt tikai divus ministrus, vācieši atdūrās uz divu latviešu rotu pretestību, kuŗas bija paguvušas iziet ārpus pilsētas un uzbrucējiem nodarīja smagus zaudējumus.

Nu ministru prezidents Ulmanis vadīja Latvijas valsts lietas no angļu militārās pārstāvniecības nama, kurā ielauzties vācieši, baidīdamies angļu kaŗakuģu lielgabalu, neiedrošinājās. Notika, ka viņa rīkojumus klausīja un pildīja kā latviešu kaŗaspēks, tā arī iestādes, cik vien tas bija iespējams vēl pēc tam, kad vācieši bija nodibinājuši jaunu valdību, kuŗu maskēja ar sev draudzīgu latviešu piedalīšanos, tās priekšgalā noliekot muižniecības pusē jau kopš 1905. gada pārgājušo mācītāju Andrievu Niedru. Tagad Rīgas atbrīvošanu no lielnieku jūga saistīja vienkopus ar sazvērnieku prasību pieņemšanu. Kaut arī tur iedzīvotāji pārcieta šausmu pilnas dienas, Pagaidu valdība nekādos izlīgumos neielaidās, it sevišķi tāpēc, ka jaundibinātā ziemeļarmija igauņu atbalstīta, sāka veiksmīgi atbrīvot Vidzemi un virzīties uz Rīgu no ziemeļiem. Niedras valdība pastāvēja vārda pēc, jo nekādus lēmumus tā nepieņēma un visur rīkojās tikai Golcs pēc sava prāta. Pēc 1. maija Pagaidu valdība pārcēlās Liepājas ārējā ostā uz tvaikoņa Saratovs un tur angļu kaŗakuģu apsardzībā turpināja savu darbu tālāk. Tas galvenokārt pastāvēja ārlietu kārtošanā un sazināšanā ar kaimiņvalstīm, īpaši Igauniju. Visās valstīs, izņemot Vāciju, pastāvēja Pagaidu valdības pārstāvniecības. Tāpat arī visas iestādes un latviešu dienvidarmija vēl arvienu saņēma un pildīja vienīgi Pagaidu valdības rīkojumus. Ar varu tai uzbrukt un piespiest paklausīt vācieši vēl neuzdrošinājās, jo latviešu spēki jau bija diezgan spēcīgs pretinieks, bet sevišķi, lai neradītu aizdomas sabiedrotiem par saviem īstiem nodomiem. Kad vāciešiem vara, kuŗu tie kāroja, šķita jau rokās, viņi atjaunoja uzbrukumus Rīgai, pie kam šajā kaŗagājienā piedalījās arī latviešu kaŗaspēka vienības, izcīnot sīvākās kaujas jūrmalas rajonā. 22. maijā Rīga bija atbrīvota no lieliniekiem, bet nonākusi vācu rokās, kas te izdarījās tāpat kā komūnisti. No Rīgas vācieši vis nedevās pakaļ bēgošiem lielinieku pulkiem, atbrīvot Latgali, bet pretim Ziemeļlatvijas un Igaunijas pulkiem uz Cēsīm, kur 3. jūnijā sastapās ar latviešu kaŗaspēku. Pēc veltām sarunām par vāciešu griešanos pret lieliniekiem vai arī atiešanu, vācieši 19. jūnijā iesāka uzbrukumu pret latviešu un igauņu spēkiem uz Cēsīm un Raunu. Pēc pirmajām

sekmēm viņi 22. jūnijā cieta pilnīgu neveiksmi. Pēc tās 23. jūnijā, pēc sabiedroto pieprasījuma, vācu karaspēks un iestādes atstāja Liepāju, pārceļoties uz apkārtējām pilsētiņām, un te 27. jūnijā Pagaidu valdība varēja atjaunot darbību uz Latvijas zemes.

Ja šī diena varēja pienākt, tad vienīgi pateicoties Pagaidu valdības rosīgam darbam, kas ne brīdi nebija apstājies gan labvēlīgi noskaņojot ārzemniekus, gan sazinoties ar savu karaspēku. Ka Pagaidu valdība šajā tautas pārbaudījumu laikā bija iemantojusi vēl vairāk piekritēju, apliecināja milzīgais sagaidītāju pulks, kas apsveica valdību ar tās ministru prezidentu Kārli Ulmani, viņam atgriežoties pilsētā. Grūtākās dienas bija pārlaistas. Dažas dienas vēlāk, 2. jūlijā, pēc dienvidarmijas komandieŗa, pulkveža Baloža pavēles, Rīgas iestādes līdz valdības atgriešanās dienai pārņēma dienvidarmijas karaspēks; 6. jūlijā Rīgā ienāca ziemeļarmija ar pulkvedi Zemitānu, bet 8. ar Saratovu atgriezās Pagaidu valdība. Pēc 6 pārbaudījumu mēnešiem ministru prezidents varēja, pateicoties savām nenogurstošām pūlēm un ticībai savam darbam, atgriezties atpakaļ Rīgā, bet kā atgriezties! Ja toreiz visās malās valdīja nedrošība un tikai retais ticēja Latvijas patstāvības iespējai, kurpretim lielais vairums izjuta slepenu draudzību pret vāciešiem vai lieliniekiem, tad tagad tas bija pārdzīvots. Ikviens bija pārliecinājies, ka šīs naidīgās varas Latvijai nesa tikai badu, postu un asinis No niecīgās sēklas īsajā laikā bija izaudzis kupls koks, kas arvien tālāk izplēta pār Latviju savu lapu zaļumu. Un ja iepriekšējās rindās ir mazāk rakstīts par pašu šā darba darītāju, bet vairāk par panākumiem, tad tādēļ, ka šā viena cilvēka lielās ticības apgarotais darbs noritēja klusībā un viņa slepenās pavēles saņēma tikai izredzētie uzticamie lielo dienu līdzgaitnieki, kamēr darba panākumus redzēja, tos līdzi veica un tie sajūsmināja visu tautu. Un no šīm pat dienām Kārļa Ulmaņa vārds un jaunās Latvijas vārds ikviena latvieša domās kļuva nešķirami savienoti.

Bet Prezidentu vēl iepriecināja tas, ka tieši Ziemeļlatvijas vīri, kuŗiem viņš brīvības mācību, viņu vidū agrākos gados darbodamies, pats bija potējis sirdīs, bija pieveikuši vāciešus. Tie nu bija kļuvuši drošākie valdības atbalstītāji baigo notikumu dienās un viņu atbalsts bija tikpat vērts, kā dažus gadus atpakaļ Kārļa Ulmaņa valmieriešiem sniegtās zelta vērtās pamācības. Kad Prezidents no viņiem, pateicies par lielo vienprātību un izturību pagājušās cīņās, atvadījās vārdiem: «Uz redzēšanos darbā un darba svētībā!» tad sacēlās gaviles, kādas latviešu Rīga līdz tam laikam vēl nebija piedzīvojusi, jo tā vēl nekad arī nebija apsveikusi savu īsto saimnieku.

Bet tapšanas dienu gŗūtības vēl nebija beigušās. Sabiedrotie, vācu pārstāvju ietekmēti, sāka iejaukties arī Latvijas iekšējās darīšanās, un viņu norādījumi bija jāuzklausa, ievērojot viņu iepriekšējās dienās sniegto un vēl nākotnē vajadzīgo palīdzību. Pēc Sabiedroto 3. jūlija pamiera noteikumiem bija jāļauj vāciešiem no Zemgales izvākties miera ceļā. Šos noteikumus diktējot, dažām Sabiedroto valstīm vēl arvienu bija padomā agrākās Krievijas atjaunošana, ja ne arī agrākās robežās, tad vismaz ar Sabiedrotiem draudzīgu iekārtu, un to cerēja panākt, ar ārēju varu mainot Krievijas iekārtu. Šim nolūkam varēja noderēt arī vācu armijas atliekas.

Valdības rīcībā nu bija nonākusi visa Latvija, atskaitot Latgali. Pirms varēja uzsākt viņas atbrīvošanu, vajadzēja iekārtot jau iegūtajā daļā pārvaldības iestādes un nodrošināt viņas pārtikas apgādi un mieru, jo mežos vēl slēpās bijušo armiju bandas, kas terrorizēja iedzīvotājus. Iekšējās drošības nostiprināšanai aizsargu organizācija izveidojās plašumā, jau savā pirmā pastāvēšanas gadā izdarot daudzus svarīgus pakalpojumus valstij. Tāpat papildināta un paplašināta tika arī armija, lai tā varētu jo drīzākā laikā atbrīvot arī Latgali.

Bet vācieši, kas ar Versaļas 24. jūnija mierlīgumu bija zaudējuši cīņu rietumos un kolonijās, zaudēto gribēja atgūt austrumos un sāka te par jaunu papildināt savu Cēsu kaujās cietušo kaŗaspēku, pie tam tik uzmanīgi, zem Rietumkrievijas armijas maskas, ka to, kaut Pagaidu valdība Sabiedrotos vairākkārt brīdināja, domādami par Krievijas iekšējās iekārtas grozīšanu, viņi aizrādījumus neielāgoja. Ģenerālis Golcs atklāti atteicās no amata, vietā atstājot dēkaini kapelmeistaru Bermontu, kas zem Avalova vārda turpināja segt Golca vadītas jaunas vācu ekspansijas sagatavošanu. Neredzot Sabiedroto stingru uzstāšanos pret šo jauno armiju, Pagaidu valdība dibināja un apbruņoja jaunus pulkus. Tagad ar 5. septembri Kārlis Ulmanis uzņēmās arī kaŗa ministra pienākumus. Reizē bija veikts arī likumdošanas darbs, bija pieņemts likums par Satversmes sapulci, kuŗu vajadzēja ievēlēt pēc visu Latvijas zemju atbrīvošanas, ievēlēt šo apgabalu iedzīvotājiem. Bija jau pabeigti Latvijas ūniversitātes dibināšanas priekšdarbi, tā kā to varēja atklāt 23. septembrī. Ar to tika piepildīta sena Kārļa Ulmaņa vēlēšanās, dot latviešiem augstskolu, pie tam daudz plašākā apjomā, jo tai bez lauksaimniecības bija vēl desmit citas fakultātes. Lielinieku frontē 3. oktobrī sākās armijas virspavēlnieka plkv. Baloža vadīts pēdējais atbrīvošanas gājiens, kas gar Daugavu ātrā gaitā ieņēma vienu pēc otras svarīgas vietas un tuvojās Daugavpilij. Diemžēl uzbrukums bija jāaptur visā drīzumā, jo pēkšņi šo jaunveidošanas un atbrīvošanas darbu pārtrauca pēdējais nodevīgais vācu uzbrukums, kas sākās naktī no 7. uz 8. oktobri no Jelgavas uz Rīgu. Šis vāciešu nodevīgais uzbrukums, līdzīgi visiem vāciešu pasākumiem cauri gadsimteņiem, visā tautā aizdedza vēl nebijušo naidu un modināja tādu vienprātības sajūsmu un varoņu garu, kādu latvieši nebija piedzīvojuši pat strēlnieku pulkus dibinot. Tautā atmodās tautiskā apziņa tās augstākā veidā un tā darīja visu savas pilngadības apliecināšanai. Kaut vācieši pienāca līdz Daugavai, pāri tai viņiem neizdevās tikt. Kad šajās bēdu dienās Tautas padome un Pagaidu valdība jau mita Cēsīs, ministru prezidents viens palika Rīgā un paziņoja Sabiedrotiem, kuŗu divkosīgās politikas dēļ bija izveidojies jaunais iebrukums, ka latvju nācija un viņas valdība aizstāvēs savu neatkarību pret iekaŗotājiem līdz beidzamai asins pilei. Ka šie nebija vārdi vien, pierādījās tālāko notikumu gaitā, kad ministru prezidents, būdams arī kaŗa ministrs, arvienu apmeklēja savus cīnītājus viņu sargvietās Daugavmalas ierakumos, nebēdādams par šāviņu brāzmām, kas dažbrīd trakoja pār galvu. Kādā šādā

gājienā uz Daugavmalu Iekšrīgas ielā Kārli Ulmani sprāgstošas granātas šķembele ievainoja kājā. Tas nekavēja pretošanos turpināt ar vēl lielāku sparu. Sabiedrotie atkal nostājās Pagaidu valdības pusē un palīdzēja satriekt uzbrucējus, kuŗus bija uzaudzinājuši savā aizvējā. 15. oktobrī pirmo reizi ierunājās Sabiedroto kaŗakuģu lielgabali, kuŗus komandēja franču komandieris Brisons, un Daugavgrīva pārgāja atpakaļ latviešu rokās. Šeit notika uzbrukuma sagatavošana ienaidnieka padzīšanai, kas iesākās 3 novembrī. Vēl pagāja dažas dienas laika, tad 11. novembrī Rīgas Pārdaugava jau bija atbrīvota no ienaidniekiem, kas steigšus atgāja uz Jelgavu. 12. novembŗa Tautas padomes sēdē ministru prezidents varēja ziņot:

«Mēs varam tikai atzīmēt, ka visi panākumi un ieguvumi ir ārkārtīgi lieli, un mes visi varam apvienoties vienā sajūtā un šī sajūta ir pateicība mūsu kareivjiem. Šis slavenais gājiens vispirmā kārtā bija iespējams tādēļ, ka mūsu kareivji gāja cīņās ar pašaizliedzību, spēcināti no ticības un pārliecības, ka viņiem katram skaidrs un gaišs mērķis, ka viņi cīnās par taisnu un svētu lietu. Tā bija tā lielā izšķirība starp mūsu un ienaidnieka armijām. Viņā pusē bija algādži, kuŗi cīnās par to, ko viņi dabū kā dienas algu un ko viņi var salaupīt. Mūsu pusē bija pārliecība un ticība pašiem uz saviem spēkiem, Tēvuzemes mīlestība, cenšanās ziedot visu, visu, pat savu dzīvību par savas Tēvijas gaišāku un labāku nākotni. Izšķirība bija arī tā, ka mūsu augstākā kaŗa vadonība stāvēja savu uzdevumu augstumos, un ievērojot to, ka starp mūsu armiju un viņas vadoņiem valdīja vislielākā saskaņā, vislielākā saprašanās, mēs bijām droši jau no paša sākuma, ka iznākumam vajag būt tādam, kāds viņš ir, un citāds nemaz nevarēja būt. Mūsu armija vēl nav apstājusies, viņa savā gājienā iet uz priekšu. Še nav vairs divu domu, vai ir vēl ceļš atpakaļ. Nav apstāšanās, nav ceļa atpakaļ! Nav nekāda runa un nevar būt runa par kaut kādiem līgumiem vai izlīgumieem, kamēr ienaidnieks nebūs tur, kur viņam vajag atrasties, kamēr viņš nebūs atstājis mūsu zemi, kamēr mums nebūs pilnīga garantija par to, ka mēs varēsim redzēt mūsu sirds vēlēšanos piepildāmies, ka mūsu tiesības ir nodrošinātas un nevienam nenāk ne prātā nākt šurpu un tās mums atņemt! Un to es varu teikt tādēļ, ka mūsu Latvijas valsts, Latvijas zeme jūtas stipra un spēcīga. Mums ir armija, armija stipra un spēcīga, kuŗa pierādījusi savas spējas savā dzimšanas stundā, jo visas izgājušās nedēļas kaujas par Latvijas atbrīvošanu rādīja visai mūsu tautai, mūsu zemei, visai pasaulei, mūsu draugiem un naidniekiem, ko mēs spējam un ko mēs varam un tas ir tikpat svarīgs un liels ieguvums, kā katrs ieguvums kaujas laukā. Visi Latvijas iedzīvotāji šajā cīņā stāvēja aiz mūsu armijas. Man bija izdevība jau agrāk atzīmēt, ar kādu sajūsmu tauta atsaucās uz uzaicinājumiem. To mēs piedzīvojām pagājušo nedēļu, kad uznāca aukstais laiks, kad tauta redzēja, ka armijai nāksies ciest no sala un aukstuma, kad valdība un kaŗa vadonība griezās pie iedzīvotājiem ar uzaicinājumu, lai ziedo katrs, ko spēj. Nāca pierādījums, ka visa zeme zina, ko šī cīņa nozīmē, priekš kā armija lej savas asinis, priekš kā armija ir ar mieru atdot savu dzīvību.

Mūžīga piemiņa visiem tiem, kuŗi mūsu vidū vairs nav! Lai viņu piemiņa paliek mūsu atmiņā uz visiem laikiem! Un netikvien viņu piemiņa, bet arī tas gars, kas viņus sauca cīņā, kas deva viņiem spēku pastāvēt, lai mēs tāpat varētu izturēt un pastāvēt, un cīņu līdz galam, līdz pilnīgai uzvarai vest. Ja mēs paliksim vienoti un vienprātīgi, tad nav ne mazāko šaubu — ko es saku kā ciešu pārliecību — ka novedīsim šo cīņu līdz neapšaubāmai uzvarai, pēc kā mēs esam cīnījušies un cīnāmies no paša iesākta gala!»

Bet šī pati Tautas padome, atjēgusies no pirmām bailēm, ko tai iedvesa uzbrucēju šāvieni, bija starplaikā nodarbojusies ar dažādu jautājumu uzstādīšanu valdībai, kuŗiem ar tā brīža svarīgo valsts aizsardzības darbību bija maz kopēja. Tagad viņi aplaudēja Rīgas atbrīvotājiem un šo atbrīvotāju nerimstošajam iedvesmotājam. Ne velti Tautas padomi sastādīja nevis no valstī nozīmīgu organizāciju locekļiem, bet gan partiju cilvēkiem, kas ne darbu, bet runāšanu bija paraduši uzskatīt par savu īsto pienākumu. Un atkal pēc tam, kad vācieši kā pie Rīgas, tā Liepājas bija sakauti un pānikā atkāpās, iejaucās Sabiedroto komisija, kas vēl reizi gribēja nokārtot vācu izvākšanos «miera ceļā». Šos ultimātīvos priekšlikumus Pagaidu valdība kategoriski noraidīja, atceroties Sabiedroto pārstāvju panākumus agrākos līdzīgos notikumos. Kad vācu pulki bija jau iziršanas stāvoklī, Vācijas valdība noņēma masku un viņas vārdā kāds ģenerālleitnants Eberhards uzaicināja Pagaidu valdību sākt miera sarunas. Arī tās valdība noraidīja un turpināja uzbrukumu. 21. novembrī Latvijas kaŗaspēks iegāja vandaļu izpostītā Jelgavā, kuŗā bija nolaupīts viss vērtīgais un nodedzinātas visas lielākās un sabiedriskās celtnes un skolas, ieskaitot Jelgavas pili. 28. novembrī Zemgale un Kurzeme bija galīgi atbrīvotas no vāciešiem un uz visiem laikiem. Vācijas ģenerālis Golcs šķīrās no Latvijas, nepiepildījis priekš septiņiem ar pusi gadsimtiem iesākto vācu austrumu misiju, kā nožēlojams blēdis un melis, kādi allaž bijuši tie vācieši, kas šeit nākuši ar iekaŗošanas tieksmēm, atstādami visu latviešu sirdīs pret sevi neizdzēšamu sašutumu un naidu.

Tikai tagad varēja visus spēkus griezt pret lieliniekiem, lai atbrīvotu Latgali, kas nu jau divus gadus cieta smago jūgu. Latgales atbrīvošana arī vairs nebija tik viegli iespējama, kā tā bija veicama pusgadu atpakaļ, tūdaļ pēc Vidzemes atbrīvošanas, jo lielnieciskā Krievija pa šo laiku bija sākāvusi savus stiprākos pretiniekus — Kolčaku, Deņikinu un Judeņiču. Bez tam Igaunija 31. decembrī bija noslēgusi separātu pamieru ar lieliniekiem. Pašā Latvijā sociāldēmokrati traucēja valdības nodomus izvest drīzu uzbrukumu, rīkojot dzelzceļnieku streikus tanī laikā, kad kaŗaspēks pēc Bermonta padzīšanas bija jāpārved no Vidzemes uz Latgali. Saskaņojot kaŗa darbību ar Poliju, kas arī šajā rajonā cīnījās ar lieliniekiem, 1920. gada 3. janvārī mūsu armija iesāka uzbrukumu, kuŗam vajadzēja atbrīvot šo vēl svešā varā esošo apgabalu. Līdz janvāŗa beigām visa Latgale bija atbrīvota. 1. februārī kaŗojošās puses varēja noslēgt pamieru, kas gan netika ieturēts, jo lielinieki turpināja uzbrukt, taču bez sekmēm. Tāpēc arī viņi 16. aprīlī piekrita uzsākt miera sarunas, kuŗas nobeidzās vasaras otrā pusē. Tā 11. augusts Latvijai atnesa mieru arī austrumos. Jau agrāk, 5.

maijā, bija noslēgts mierlīgums ar Vāciju. Protams. arī miera līguma laikā sociālistiskās partijas nostājās pretinieka pusē, tā kavējot valdības darbu izdevīga līguma noslēgšanai.

Cīņas par dzimto zemi bija beigušās. Tautai un valstij bija beidzies grūtākais pārbaudījuma laiks, kurā daudzus, ļoti daudzus pilsoņus bija uzturējusi mošus vienīgi ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa nesalaužamā griba un nenokausējamais spars. Jāievēro, ka tas nevarēja tikt vērsts vienīgi pret ārējo ienaidnieku, jo itin viss par jaunu bija jānodibina un jārada vāciešu un lielinieku izpostītā un galējā anarchijā novestā zemē. Visbeidzot, tai tautai, kas tikko īsteni sāka apzināties tautas vārda svaru un nozīmīgumu, bija jāmāca vēl kāda nepieciešama mācība par tautu un valsti. Tāpat bija jānosprauž valsts dzīves izveidošanas virziens. Tautas padomes 1919. gada 8. decembŗa sēdē, ziņojot par jaunā, sava trešā ministru kabineta nākamiem soļiem, Kārlis Ulmanis, valstij pa daļai ieejot ceļā uz miera stāvokli, nosprauda programmu visai tālākai Latvijas iekšējās dzīves attīstībai. Bet daudziem viņa ierosinošiem priekšlikumiem vajadzēja vēl nogaidīt daudzus gadus, līdz tauta nāca pie savas sabiedriskās pilngadības un sāka saprast, pa kādiem ceļiem ejot tā nokļūs pie garīgas un laicīgas labklājības, cieņas, slavas un laimes. Šis plāns atsevišķās nozarēs piepildīties sāk tikai šobrīd, piem., ar saimnieciskās dzīves uzdevumu noskaidrošanai nodibināto saimniecisko padomi.

1920. gada janvāŗa beigās jau bija atbrīvota visa Latgale, tāpēc varēja notikt Satversmes sapulces vēlēšanas, kuŗai vajadzēja noteikt, kāda iekārta latviešiem un Latvijai būs turpmāk. Satversmes sapulci ievēlēja 17. un 18. aprīlī, viņas sanākšanu noliekot 1. maijā. Šajā Satversmes sapulces sanākšanas dienā savu darbību reizē ar Latvijas tautas padomi izbeidza arī Pagaidu valdība un viņas ministru prezidents Kārlis Ulmanis šķīrās no pagātnes šādiem, jaunajā iestādē teiktiem vārdiem:

«Ir pienācis arī brīdis, kad Pagaidu valdība var nolikt savas no Tautas padomes saņemtās pilnvaras Satversmes sapulces rokās... Grūtību un šausmu pilns bija šis laiks. Bet raudzīsim aizmirst tagad melnā un sarkanā terrora laikus Latvijā, pāriesim tiem pāri un atstāsim to vērtēt vēsturniekam mierīgākos laikos. Visi darbi nobāl un paliek mazi to varoņu darbu priekšā, kuŗi par Latvijas un Latvijas valsts tapšanu ir savas galvas ķīlā devuši, kuŗu kaulus tagad sedz Tīreļa smiltis, kuŗus mūža miegā aijā sirmās Daugavas sēru dziesma Nāves salas malā, kuŗus sedz gaŗās, balto krustu rindas Brāļu kapos. Mūžam lai paliek iemītas tekas uz viņu atdusas vietu — viņi mūsu svētie, kuŗiem uz mūžu paliks mūsu pateicība. Tomēr, sērodami par viņiem, celsim viņu spēkā un garā sev drosmi un enerģiju katrā laikā būt viņu cienīgiem. Ko viņu piemērs spēja, to katru dienu rāda mūsu varonīgā armija, kuŗa ar pārcilvēciskām pūlēm pusotra gada laikā neaprakstāmi grūtos apstākļos pierāda katram mūsu valsts apdraudētājam no ārienes, ka latvieši reiz ņēmuši savu likteni paši savās rokās, to vairs citiem veidot nepieļaus. Latvija ir brīva, brīva ir latviešu tauta.

Blakus šai enerģijai stiprākais pamats mūsu pagājušā darbā un drošākā ķīla sekmēm nākotnē ir tā vienprātība, ar kuŗu visos svarīgākos momentos latvju un Latvijas dzīves balto un nebalto dienu krustceļos visi tautas slāņi ir gājuši kopējus ceļus un kopējo mērķi. Lielajos kritiskos momentos tautu vada viena doma, viena jūta — nacionāla apziņa un apklust viss, kas traucētu valsts aizstāvēšanas darbu. Aprīļa smagās dienas 1919. gadā Liepājā; drausmīgais oktobris 1919. g. Daugavas krastos — vai tie nebija liesmaini brīži, kad tautas svētās dusmas aizsedza visas darbadienu rīvēšanās viņas atsevišķās daļās, kuŗās nesatricināma bija ticība, pārliecība un cerība, par Latvijas spožo nākotni.»

Bet vēl priekšā bija daudzi neparedzētu grūtību pilni gadi, pirms tauta sagaidīja to raženas dzīvošanas laikmetu, pēc kuŗa tās ideālisti kāroja neaizmirstamajās brīvības cīņu dienās.

Uz vecā drupām

Ar lielām ilgām gaidītā un lieliem ziedojumiem pirktā brīvība pēdīgi bija saņemta. Likās, ka nekas vairs nestāvēs ceļā Latvijas vienības nostiprināšanai un uzplaukšanai. 1920. g. 1. maijā sanāca Latvijas Satversmes sapulce, kuŗai bija jāpieņem valsts satversmes pamatlikumi, jānosaka pilsoņu pienākumi un tiesības un jānosprauž, kādās robežās turpmāk norītēs Latvijas iedzīvotāju savstarpējās attiecības un viņu attiecības ar valsts varu. Visbeidzot, Satversmes sapulcei bija jānodibina arī valsts uzbūves, likumdošanas un pārvaldīšanas kārtība pēc principiem, kas atspoguļotu tautas centienus un vēlēšanās.

Savu darbu izbeigušās Pagaidu valdības vietā tagad varēja stāties valdība ar satversmē ietvertiem uzdevumiem un tiesībām. Pirmo ministru kabinetu, saskaņā ar 1. jūnijā pieņemto jauno likumu, uzdeva sastādīt Pagaidu valdības veiksmīgajam Latvijas izvadītājam no nemiera un posta gadiem mierīgas dzīves laikmetā, Kārlim Ulmanim un 16. jūnijā viņš kā jau ar pašas Latvijas likumiem nodibinātā pirmā ministru kabineta vadītājs ziņoja par tiem uzdevumiem, kādi bija jāveic jau tuvākā nākotnē jaunajai valdībai un kuŗu piepildīšana nozīmētu visas tautas cerību piepildīšanos. Šā ministru kabineta deklarācijā jau uzsvērtas visas tās lietas, kuŗas Prezidents ar tālredzīgu skatu bija redzējis guļam apslēptas latviešu zemapziņā un kuŗu piepildīšana atnestu tautai gaidīto taisnību un nodrošinātu tai vienotību un spēku viņas tālu ejošo mērķu sasniegšanā. Savā kabineta deklarācijā, Prezidents Satversmes sapulcei sola un prasa:

«Es gribu uzsvērt, ka mūsu galvenā cenšanās būs: nodrošināt un nostiprināt valsts stāvokli uz ārieni, tālāk izbūvēt un izkopt valsts iekšējo dzīvi, sekmējot tiklab mūsu materiālo, kā arī garīgo kultūru, nostādīt mūsu zemes saimniecisko darbu uz plašākiem un drošākiem pamatiem, izstrādāt un izvest dzīvē nosacījumus par fiziskā un garīgā darba darītāju stāvokļa uzlabošanu un nodrošināšanu, ar noteiktību un stingrību gādāt par to, lai nostiprinātos likumības, taisnības un godīguma apziņa...

Attiecībā uz lauksaimniecību jāuzsveŗ sekojošais: steidzama agrārreformas izvešana; agrārlikuma projekta izstrādāšana; agrārlikuma nekavējoša izvešana dzīvē; zemes fonda dibināšana piespiedu atsavināšanas kārtībā no muižnieku, bruņniecības, baznīcu un

klosteŗu zemēm, stājoties vispirms pie to zemju izdalīšanas, kuŗas no viņu īpašniekiem netiek pienācīgi apstrādātas; nekavējoša bezzemnieku apgādāšana ar zemi resp. galīga ielikšana iedalītās saimniecībās uz līdzšinējo valdības rīkojumu pamata, ievērojot pirmā kārtā kareivjus un viņu ģimenes; jauno saimniecību ierīcības veicināšana ar pabalstiem ēkām, inventāram un saimniecības iekārtošanai, kā materiāliem, tā kultūrāliem līdzekļiem, sevišķi ar plašu instruktoru-speciālistu palīdzību...

Atzīdami strādnieku jautājuma nokārtošanas neatliekamību, kas veicinātu normālu apstākļu iestāšanos kārtīgai saimnieciskās dzīves atjaunošanai, valdība visu šo jautājumu izšķiršanu uzlikusi darba ministrijai. Viņa apvienos visu valdības darbību attiecībā uz sociālo likumdošanu, darba aizsardzību un sociālo apgādību. Lai atvieglotu strādniekiem viņu stāvokļa uzlabošanu un darba algas normēšanu, darba ministrija rūpēsies par sociālo likumdošanu, stādot pirmā vietā likumus par samierināšanas kamerām, tarīfu komitejām un šķīrējtiesām, par juridisku personu tiesību piešķiršanu arodu un darba devēju savienībām...

Latvija ir brīva un Latvijas suverēnā tauta caur saviem priekšstāvjiem šinī augstā namā pasludina, ka Latvija ir patstāvīga un neatkarīga valsts. Mūsu priekšā stāv lielais, smagais un atbildības pilnais darbs par mūsu valsts uzbūvi un nostiprināšanu. Es varu tikai no sevis un valdības vārdā teikt, ka mēs netaupīsim nekādas pūles, ka mēs liksim darbā visas mūsu zināšanas, lai varētu šo darbu uz priekšu virzīt un veicināt, bet, ievērojot tagadējos apstākļus, ievērojot to, ka darbs būs ārkārtīgi gŗūts, man jāsaka, ka tas, ko valdība uzņēmusies darīt, tiks sasniegts un tas atkarāsies lielāka vai mazākā mērā no tam, cik lielu piekrišanu un atbalstu valdība savos darbos atradīs pašā sabiedrībā un pie pilsoņiem. Mana vēlēšanās ir, lai mūs uz priekšu vienotu doma par Latvijas labklājību, par mūsu Tēvijas uzplaukšanu. Es gribētu uzsvērt to, ka mēs līdz šim uz priekšu esam tikuši, palaizdamies uz pašu spēkiem, tad arī es vēlētos, lai pirmā vietā stāvētu mūsu spēks un stiprums. To valdība ievēros un nekad par visām lietām neaizmirsīs. Es tomēr gribētu uzsvērt, ka valdība savā turpmākā darbā sagaida to, ka viņa atradīs šinī augstā namā allaž labvēlīgu atbalstu... Ja tā mēs stāsimies pie darba, tad nav šaubu, ka mūsu darbs ies uz priekšu, un ka viņš sekmēsies par labu mūsu dzimtenei, par labu mūsu Tēvijai, Latvijai.»

Taču jau drīzi pierādījās, ka tās ir tikai vēlēšanās, kuŗu piepildīšana iespējama pamazām un ar lielām gŗūtībām. Nemaz nerunājot par vienību visas Satversmes sapulces darbībā, tādu ļoti gŗūti nācās atrast pat to pilsonisko partiju darbā, kas bija stāvējušas plecu pie pleca blakus Latvijas brīvības radīšanas dienās. Iestājoties miera apstākļiem, nevien frontēs, bet arī iekšzemē izrādījās, ka vairs nav nekādas vienprātības par turpmāko valsts dzīves izveidošanu. Un te nu pierādījās, ka ne tikdaudz pati tauta, kuŗas daļai brīvība šķita ne ilga un rūpīgi sagatavota darba panākums, bet kā nogatavojies ābols, kas pats no sevis nokritis tautas klēpī, ir vēl valsts sabiedriskā ziņā nenobriedusi, bet ka vairumā vēl mazāk nenobrieduši un tagad piešķirtās tiesības pārlieku iedomīgi kļuvuši arī lielais vairums sapulces dalībnieku. Jo vai citādi var izskaidrot niekošanos nopietnu vīru darba sanāksmēs ar nenozīmīgu jautājumu uzdošanu ministriem un pat Prezidentam par tādiem sīkumiem, par kuŗiem varēja atbildēt jaunākais armijas instruktors vai policijas kārtībnieks. Bet otra polītisko darbinieku daļa, kas nāca no Krievijas pagrīdes bijušām intelliģento revolūcionāru aprindām, kas jau tad bija pazīstamas ar savu lielo daiļrunību un mazo izvedību, mēģināja sēt pirmo nesaskaņas sēklu kā pašas Satversmes sapulces locekļu, tā arī Sapulces, valdības un tautas vidū centās modināt šaubas, neuzticību un pretestību. Tie, kuŗiem brīvā Latvija nebija mērķis, bet vienīgi līdzeklis uz kādu citu dzīves iekārtu un veidu, varēja sev atļauties darīt šādu posta darbu, jo tas jau bija viņu mācības pamatā, skaldīt un valdīt. Aiz šīm balsīm Prezidenta vārdi par vienotu tautu un vienības valsti likās kā neapdomīga fantasta teikti. Pati tauta, kas tikko modās no gadusimtu snaudas, sabiedrisko uzskatu ziņā bija stipri sadrumstalota, jo tā bija gan no tēvu tēviem mācījusies art un sēt, bet domāt par valsts lietām vēl nebija paradusi. Tagad vajadzēja viņu, kā tā bija mācīta laukkopībā piegriezties jaunlaiku paņēmieniem, iepazīstināt arī ar jaunlaiku sabiedrības un valsts iekārtas pamatiem. Diemžēl, ievēlētā Satversmes sapulce tādu paraugu nedeva.

Lai tomēr viss vajadzīgais tiktu padarīts, viņa veikšanu uz saviem pleciem uzņēmās pats ministru prezidents. Šajā laikā, neraugoties uz darba pārpilnību, ik brīvā dienā viņš izbrauca ārpus Rīgas, drīzi uz vienu, drīzi uz otru valsts malu un runāja plašajās tautas sapulcēs, kuŗās ļaudis arvienu bija sapulcējušies no plašas apkārtnes, lai dzirdētu, kādus labumus gan dos pašu jaunā valsts, kā arī lai redzētu to vīru, kas savos plecos bija iznesis šīs valsts radīšanas smagumu. Visu laiku viņš bija turējies kopā ar savu tautu tās bēdu dienās un tauta ar viņu, neviens cits neprata tautai pateikt tik saprotami un labi, tik vienkārši un skaidri, ko nozīmē Latvijas vārds, kādu svētumu tas sevī ietveŗ, kā viņas brīvības izauklētājs to varēja.

Brīvības cīņu laikā tam nebija laika, griezties pie tautas citādi, kā ar uzsaukumiem, laikrakstiem un skrejlapām. Tagad nokavēto varēja atgūt, dodot gandarījumu saviem atbalstītājiem par visu, ko viņi, darot valsts un tautas labā, bija darījuši paši sev. Bet šie braucieni, kuŗos Kārlim Ulmanim arī tos novados, kur viņš pirms Latvijas nodibināšanos vēl nebija personīgi pazīstams, sagādāja milzīgu piekrišanu. Nu visur tauta vēlējās viņu redzēt kā zemes saimnieku un neierobežotu valsts lietu kārtotāju. Tauta savu uzticību dāvā tikai retiem izredzētiem, bet pirmais ministru prezidents to jau pilnīgi bija ieguvis 1920. gadā.

Līdztekus tautas sabiedriskās un Tēvzemes mīlestības audzināšanas darbam šai valdībai bija jākārto arī ļoti plašas un ļoti sarežģītas valsts lietas, kādas uzdeva ar valsts nodibināšanu radies stāvoklis. Jau tūdaļ valsts sākumā atsevišķām kārtām, īpaši muižniecībai, bija atņemtas visas viņu tiesības un priekšrocības, kādas tām piederēja agrāk. Tagad vajadzēja spert pirmo soli vislielākās tautai nodarītās netaisnības izlīdzināšanā — atdot tai viņai piede-

rošo zemi. Tā jau Pagaidu valdības laikā Kārlis Ulmanis bija izšķīries par visplašākās robežās izvedamas agrārreformas nepieciešamību, apsolīdams muižu zemju izdalīšanu bezzemniekiem dzimtsīpašumā. Pilnīgi tas varēja notikt tikai pēc Satversmes sapulces agrārreformas likuma pieņemšanas, bet tas bija ļoti liels darbs, kurš savos apmēros un sarežģījumā pārspēja visu citu, kas līdz tam bija darīts. Valsts zemju fondā tika ieskaitītas pāri par 3.300 valsts un muižnieku muižas, vairāk kā trīs miljonu ha kopplatībā. Meži palika valsts īpašumā, bet pārējā zeme tika piešķirta gandrīz 50.000 jaunsaimniecību. Gan viss šis darbs viņa pilnīgai pabeigšanai prasīja dažus gadus darba, taču viņa izvešanas pamatu likšana notika tūdaļ pēc tam, kad Kārlis Ulmanis bija vēstījis par šā darba uzsākšanas nepieciešamību. Bet jaunsaimnieku lielais vairums bija trūcīgi darba ļaudis, no kaŗa gaitām pārnākuši tukšinieki atbrīvotāji, bēgļi, kas atgriezās dzimtenē vai citādi mazturīgi ļaudis, kam griba zemi apstrādāt gan bija liela, bet trūka līdzekļu nepieciešamāko rīku un mājkustoņu iegādei. Arī te valdībai bija jāatrod līdzekļi jauno saimnieku dzīves iesākšanas nodrošināšanai. Pastāvošās saimniecībās pilnīgi nopostītas bija vairāk kā 100.000 ēkas un viņu atjaunošanai, tāpat kā jaunsaimniecību ēku celšanai šī valdība ievadīja koku izsniegšanu un naudas aizdevumu piešķiršanu dzīves jauncelšanas darbam. Vajadzēja uzplēst kaŗa laikā atmatā palikušo zemi, kādas vienā Jelgavas apriņķī bija 55%. Kad sāka atgriezties bēgļi, tad Latvija ar lielu mīlestību saņēma 300.000 cilvēku, bet viņai arī vajadzēja šiem ļaudīm, kas svešuma bija zaudējuši itin visu — mantu, piederīgos un savu veselību, palīdzēt uzsākt jaunu dzīvi, lai atmatās atkal atgrieztos arāju lemeši un druvu zaļumā paceltos jauni jumti. Tas viss bija jādara, valdībai visam bija jānosprauž virziens, un visu šo svarīgo likumu ierosinātājs bija viņas ministru prezidents Kārlis Ulmanis.

Reizē ar dzīves atjaunošanos radās darbs arī strādniekiem, kas varēja piedalīties daudzos un dažādos darbos, sagrautā novākšanā un jaunā celšanā. Pamazām sāka atjaunoties fabrikas, kurās atrada darbu sava aroda pratēji. Likās, ka dzīvei patiešām vajadzētu iegriezties normālos apstākļos, un pēc stingri nosprausta plāna dienu pēc dienas, gadu aiz gada, arvienu celt Latviju augšup.

Un lai šī nākošā Latvija nebūtu tikai augstāku vai zemāku saimniecisku sasniegumu virkne kādas zemes iedzīvotāju labklājības vairošanai, bet lai tās pārākais darbs izpaustos īpatnējas garīgas kultūras izveidošanā, kas paliek pāri tad, kad saimnieciskie panākumi zaudējuši savu nozīmi, ministru prezidents Kārlis Ulmanis ierosināja Kultūras fonda nodibināšanu. Kultūras fondam vajadzēja kļūt par līdzekļu krātuvi latviskās gara dzīves un rosības modināšanai, veicināšanai un stiprināšanai, lai visas attīstības spējīgās kultūras dzīves parādības sasniegtu augstāko briedumu. Kultūras fondu nodibināja un viņa nozīmi, saredzot arī viņa darbības vēlākos posmos pielaistos pārspīlējumus, visā Latvijas pastāvēšanas laikā, var novērtēt tikai kā ļoti izcilu garīgās rosmes sekmētāju, vistālākos valsts novados ļaudis apgādājot ar tautas namiem, grāmatām un citādi visdažādākā veidā pabalstot viņu kultūras centienus.

Taču tik lieli viena vīra sasniegumi var ierosināt skaudību pārējos, lai tie būtu draugi vai pretinieki, ja vien tie pietiekoši stipri nespēj valdīt par savām pašlepnuma tieksmēm. Vispirms pretdarbību uzsāka tie ļaudis, kuŗiem Kārlis Ulmanis nepatika kā prezidents, cenšoties viņu nodabūt malā, lai tā atvērtu ceļu sajukumam un anarchijai, kuŗai vajadzēja sekot apdāvinātā ministru kabineta vadītāja nāvei. Šajā laikā tie loloja piepildīt savus noziedzīgos plānus par valsts iekārtas mainīšanu. Ministru prezidentam, dodoties braucienā uz Malienu, Lubānas ceļā pie Liedes kroga šie ļaundaŗi sarīkoja pirmo uzbrukumu, uzspridzinot un gāžot priedi uz automobili un atklājot uz braucējiem uguni. Otrreiz uzbrukums notika Zemgales sirdī pie Mežotnes. Tur, kur jau reizi nodevīgi ļaudis bija pievienojušies vāciešiem, uz Prezidenta automobili meta rokas granātu. Kā pirmā, tā otrā uzbrukumā cieta vienīgi mašīna, bet Prezidentu Laimas likums arvienu neskārtu pasargāja latviešu tautai.

Kad izrādījās, ka neredzamas rokas sargā Prezidentu nevien pret ienaidnieka, bet arī pret pašu zemes nodevēju raidītām lodēm, viņa pretinieki izvēlējas citu ceļu, kā nogādāt malā Kārli Ulmani, kas tiem sāka likties pārāk bīstams. Šajā jaunajā uzbrukumā nu apvienojās visas partijas, no vidus sākot un beidzot ar kreisajiem un tas pastāvēja nemitīgā viņa darba nopaļāšanā un iznīcināšanā. Kad radošs darbs vairs nebija iespējams, valdība, kas tik daudz bija veikusi, bet kas ne ikreiz klausījās Sapulces runātājos, izbeidza darbību. Tomēr arī pēc atkāpšanās no ministru prezidenta amata, Kārļa Ulmaņa vārdam tautā palika vislabākā un cienījamākā nozīme, kuŗu velti centās izdzēst visi tie, kam tautas vienība un stiprums likās šķērslis viņu šķiras vai partijas spēka vairošanai un mērķu sasniegšanai.

Un tā, pēc divi ar pus gadu ilgas Satversmes sapulces darbošanās, bija izrādījies, ka velti cerēt uz viņas vienprātību tāpēc, ka tautas priekšstāvju lielo vairumu nevadīja domas par Latvijas labklājību. Vēl vajadzēja pielikt milzu pūles visas tautas pāraudzināšanas darbā, vēl vajadzēja paiet gadiem, lai nobriestu cilvēku uzskati par viņu pienākumiem un tiesībām. Vajadzēja turpināt iesākto tautas audzināšanas darbu, sabiedrisko skološanu, vajadzēja viņai visu to iemācīt tāpat, kā tā bija kādreiz jāmāca citādi dzīvot un strādāt savā pašu sētā.

Šā nolūka dēļ, atstājis valdības locekļa pienākumus, Kārlis Ulmanis uzņēmās Brīvās Zemes Zemes Spēka redaktora pienākumus un līdztekus tautas audzināšanas darbam, tautas sapulcēs, tajā sāka mācīt arī rakstos tautas pamata slāni, zemniecību, ne tikai saimniekot, bet arī domāt un just tā jaunā laika garā, kas latviešiem gan bija atnācis, bet kuŗu pieņēmuši tie vēl nebija. Priekšā bija darbs, bet darbs nebaidīja vīru, kas visus panākumus bija dibinājis uz neatlaidīgas darbošanās pamatiem. Viņš mācīja saviem domu biedriem neatlaidību un iedvesa cerības uz panākumiem, ar to pārliecību, kas bija pašam, jau pirmās Zemes Spēka burtnīcas ievadvārdos Svētīts lai ir darbs rakstīdams:

«Gaidīt uz izdevīgu nejaušību ir tikpat kā cerēt, ka mēness stari pārvērtīsies sudrabā. Nekas patiesi liels nav izdarīts, ne arī sasniegts uz nejaušībām un laimi paļaujoties, nekas nav sasniegts bez darba un neatlaidības. Darbs ir grūts, un tā cena ir augsta,

bet nav cita ceļa, kā pacelties ikvienam no mums un mūsu zemei un valstij. Darbā esam, darbā paliksim, svētīts lai ir darbs.»

Un darba svētība viņu pavadīja. Tad, kad tautas priekšstāvju vairums darbu sāka pasludināt par lāstu, tad tauta, kas pati bija darbīga no laika gala, atcerējās to un sauca atpakaļ vietā, no kuras viņš bija šķīries, nevēlēdamies ilgāki satikt ar tautas un Tēvzemes svētumu iztirgotāju pūli.

Neierobežotās patvaļas gadi

1922. g. novembrī sanāca pirmā Latvijas Saeima. Tas vēl visā Eiropā bija parlamentārisma ziedu laiks, atskaitot Latvijas austrumu kaimiņu, kur no tā, kādai ļoti šaurai partijai valdot, nebija ne vēsts. Parlamentārisms jau pašās pirmās valsts pastāvēšanas dienās tika aplami saprasts, jo tā tas politiķiem atļāva ļoti lielas cerības, pacelties ātri augšup pa pūļa skaļas piekrišanas kāpēm, vajadzēja tikai mācēt viņam izdabāt un glaimot. Bet šāda celšanās bija ļoti vilinoša, jo tā deva iespēju gūt dzīves ērtības, baudīt labklājību un no šās labklājības augstumiem ar nievāšanu nolūkoties uz to pašu pūli, kas augstumos bija pacēlis.

Īsts savas zemes patriots nekad nevar samierināties ar apstākļiem, kad vienaldzīgi jānoraugās, kā visi cēlie nodomi, kuņu dēļ tautai vajadzēja atgūt savu brīvību, tiek viens pēc otra pamesti, lai dzīvojot tikai vienai dienai, dzīvotu nožēlojamu verdzisku dzīvi. Viņam jāklūst dedzīgam cīnītājam par jaunu dzīves veidu, jaunu tikumību, lai vēl pie laika nomaldījušos atgrieztu uz īstā ceļa.

Šajā laikā Kārlis Ulmanis gan piedalījās Saeimā, bet viņa darbība šeit atšķīrās no citu darbošanās ar to, ka viņš runāja tikai reti, sevišķi svarīgos gadījumos, kad cīņa bija sasniegusi augstāko pakāpi, un kad jautājums tika likts svaru kausos, tam būt vai nebūt. Kaut arī viņa pretinieku skaits auga augumā, līdz ar Kārļa Ulmaņa darba svara un nozīmes augšanu, tie arvienu vēl sajuta lielu respektu pret valsts pirmo dienu sarežģīto likteņu izvadītāju, visos svarīgos jautājumos viņa vārdiem palika svarīga nozīme. Taču savu īsto darba lauku Kārlis Ulmanis šajā laikā atrada zemniecības, tautas īstās pamatšķiras organizēšanā par stingru varu, lai tā ieņemtu valsts dzīvē vietu, kāda tai pēc savas nozīmes un svara patiešām pienākas. Bet šis darbs nebija vienas dienas darbs.

Kārli Ulmani nekad nebija atbaidījušas darba grūtības daudz sarežģītākos apstākļos, un tās, kas viņu sagaidīja tautas vienošanas darbā, viņš apņēmās pārveikt kā neskaitāmas citas, kuras jau bija uzvarējis. 1922. gadā viņš Zemes Spēkā iespieda savus atzinumus par zemnieka darba svarīgumu: — Kam mēs ticam un uz ko mēs ceram, — lai ikvienam iedvestu lepnumu par to, ka viņš ir dzimis zemnieks, un rādīja viņa lielos pienākumus: «Manas, latvju zemnieka domas, mans darbs, viss mans spēks un viss es pats piederēšu manai dzimtenei un Tēvijai, mūsu valstij un Latvijai.» Lai sabiedrībai atvairītu dažbrīd jau uzvarošo ieskatu, ka zemnieks ir zemes vergs, nākošā 1923. gadā Zemes Spēks iespieda rakstu Lauki un pilsēta, un citus nozīmīgus sacerējumus, kuros bija aprādīts zemnieka dēla īstais uzdevums, paliekot pie savas Tēvu zemes, paliekot par savas tautas mūžīgās dzīvības nesēju un likteņa piepildītāju. Šajā pat gadā, valsts piecu gadu pastāvēšanas svinību laikā, kad jau daudziem bija aizmirsies valsts tapšanas laiku ideālisms, viņš publicēja arī rakstu Zem Latvijas karoga, kas ievadīja apzinīguma mācību visiem valsts locekļiem: «Latvija priekš mums, ap mums un iekš mums! Pats galvenais ir pēdējais — Latvija iekš mums, mūsu sirdīs, mūsu pārliecībā, mūsu ticībā!»

Tā lielās līnijās nospraudis turpmākās valsts un sabiedrības attiecības, viņš ķērās pie to piepildīšanas dzīvē. Līdztekus šim darbam, Kārlis Ulmanis neaizmirsa gādāt par lauksaimniecības stāvokļa uzlabošanu. Gan nu jau bija piepildījies un piepildījās pirms 25 gadiem iecerētais, bet arī dzīve bija gājusi uz priekšu, daudz kas bija pārgrozījies un prasīja arvien pēc jauniem uzlabojumiem un pārmaiņām kā pašā saimniekošanā, tā viņas likumdošanā. Te kaut ko panākt zemniecības labā nācās visai grūti, jo valstī saimniekoja no Saeimas visos sīkumos atkarīgs ministru kabinets, bet ka šī Saeima nebija noskaņota zemnieciski, to pierādīja viņas vienpusīgā, pilsētām par labu noskaņotā darbība.

Sevišķi lielas rūpes Kārlim Ulmanim sagādāja desmitais Latvijas pastāvēšanas, 1928. gads, kad lietus gāzes, plūdi un nakts salnas iznīcināja ražu, atnesot lielu postu nevien zemniecībai, bet visiem Latvijas iedzīvotājiem. Vajadzēja sevišķi lielas enerģijas, lai varētu novērst draudošās iekšējās nelaimes un sarežģījumus. Vajadzēja rūpēties par to, kā laukiem un pilsētām novērst pārtikas trūkumu, apgādāt sēklas labību nākamajam gadam, nokārtot desmitus citus palīdzības jautājumus, lai tikko nostiprināties iesākušā latviešu zemniecība pilnīgi nesagrūtu un neizputētu. Lai zemnieks saņemtu kaut daļu viņam pienākošās, taisnīgās samaksas, pēc ilgām cīņām Saeimā, 30-gadu sākumā izdodas nosacīt noteiktas cenas dažiem lauksaimniecības ražojumiem, lai zemnieks, pavasarī sēklu izsējis, zinātu, ka labas ražas gadījumā viņam savs ienākums nodrošināts, lai nebūtu vairs tā, kā agrāk bija, ka labai ražai sekoja ārkārtīgi zemas cenas, un kopējie ienākumi palika tādi pat, kā neražas gados. Noteiktu cenu nolikšana stiprināja lauksaimniecību un jau pa daļai nodrošināja tās stāvokli. Tāpat viņš nekad neaizmirsa rūpēties par zemnieku māju izsargāšanu no ūtrupēm, kad tās saimniecisko apstākļu dēļ bija nonākušas maksāšanas grūtībās. Visas šīs zemniecības apstākļu nodrošināšanai nepieciešamās prasības ierosināja un aizstāvēja Latviešu zemnieku savienība, kura no 1917. gadā Ziemeļlatvijā dibinātās organizācijas jau bija izvērtusies par visu Latviju aptverošu spēcīgu tautas partiju. Viņu arvienu vadīja un nostiprināja Kārlis Ulmanis. Tikai viņi «nes no paaudzes paaudzē netikvien labības maisus, bet arī tautas dziesmām un pasakām pielocītus pūrus. Viņi baro tautu netikvien ar laicīgo, bet arī ar garīgo maizi. Tā gudrība, kas sakrājusies zemniekos un kas nav mainījusies gadu simteņiem, ir neizsakāmi vērtīgāka par modernās dēmokratijas gudrību, kas mainās katru gadu desmitu.»

Un Ulmanis uzsāk lielo kalpošanas darbu. Katru dienu viņu redz Zemnieku savienības birojā do-

dam rīkojumus un sastādām projektus, kā labāki pieiet zemnieku garīgai pasaulei, lai tajā modinātu aktīvitāti. Pie viņa ierodas sūtītie no pagastiem un apriņķiem ar savām vajadzībām. Vecajām pazīšanām rodas jaunas klāt, un tā pamazām no Ulmaņa izveidojas cilvēks, kas vaigā pazīst vadošos cilvēkus visos Latvijas pagastos. Viņš netikvien tos pazīst, bet zina viņu māju un ģimeņu būšanu. Neko nepārspīlējot, var sacīt, visu Latvijas apgabalu ļaudis ir iegājuši viņa atmiņā. Viņš zina no galvas nosaukt visu Zemnieku savienības nodaļu valžu locekļus, un nekas nepazūd no viņa uzmanības. Tā viņam paiet nedēļa pēc nedēļas, gads pēc gada starp darbu birojā un parlamentā.»

Tā šo ievērojamo Prezidenta darbības posmu raksturo dzejnieks Ed. Virza. Un tā desmit gadus ilgais savstarpējās neiecietības uzplaukšanas, šķiru cīņas veicināšanas, viendienas saimniekošanas un dzīvošanas laiks nepagāja veltīgi ne Kārlim Ulmanim, ne pašai latviešu tautai viņas labākajā daļā.

Sākot ar 1931. gadu, kad zemniecības spēks bija pietiekoši nobriedis, arvienu lielāku nozīmi valsts dzīvē sāka iegūt Zemnieku savienības kongresi. No šā laika Prezidents savas īstās runas tautai sacīja un nākošās darbības plānus nodeva ne vairs Saeimā, no kuŗas neviens nespēja sagaidīt nopietna un apdomāta tālredzīga darba sākšanu, bet šām lielajām, tūkstošus lauku delegātus pulcējošām zemniecības sanāksmēm. 1931. g. 1. februāŗa sanāksmē Kārlis Ulmanis runāja: «Mums vajaga vēl ciešāki kopā stāties, kopā turēties un vēl ciešāki noslēgt mūsu rindas, pilnā mērā apzinoties un ne uz brīdi neaizmirstot pārdzīvojamā laika nopietnību. Miera un paļāvības sēklu sēt! Nezaudēt ticību uz pašu spēkiem saimniecībā un politikā. Mācīties arī cīņas laukā godā turēt zemnieka spēju gaidīt, kamēr zemē liktā sēkla uzdīgs un graudi ienāks. Stiprināties uzticībā vienam pret otru un gatavībā pie katra liela darba strādāt līdzi, viens otram palīdzot. Strādāt uzvarai, darbā liekot ir dzīslas, ir smadzenes. —

Mums nevajaga aizmirst upuŗus, kas nesti un ziedoti, lai latviešu valsts taptu, lai tā varētu augt un plaukt. Šo upuŗu dēļ stāvēsim un pastāvēsim katrs savā vietā, savu pienākumu pildīdami un citus aizraujot līdzi ticībā un darbā.»

Šī Latviešu zemnieku savienības politika negāja vienas šķiras kundzības izveidošanas ceļu, kā to darīja citas partijas. Zemniecība, atcerēdamās, ka viņa ir mūžam dzīvā zaļā sakne visam, ko tauta un valsts radījusi — arī izglītoto ļaužu un rūpniecības strādnieku māte, neaizmirsa sniegt arī viņiem pienākošos daļu. Visstraujākā krizes uzbrukuma laikā, 1931. gada 20. aprīlī, atkal, kā tās pašas Saeimas, kas bija desmit gadus apkaŗojusi viņa darbu, ministru prezidents aicināts, Kārlis Ulmanis zemniekiem mācīja: «Mūsu dzīvē mainīsies prieki un bēdas, bet cauri visiem priekiem un bēdām zemnieks paliksies un zemnieks pastāvēs. Un tas darīs savu darbu un pildīs savu pienākumu. Zemnieks turēs prātā, ka valstij tikai tad var labi klāties, ja zemniekam labi klāsies, un pieķersies saviem uzdevumiem ar visu spēku. Zemnieks cīnīsies nevien par savu, bet arī par visas valsts labklājību.»

Bet ar šādu viņas vadītāja atzinumu pieņemšanu Zemnieku savienība bija beigusi palikt partija sava vārda šaurā apjomā, kļūstot par visas tautas ražojošos un radošos spēkus vienojošu savienību, par valsts celšanas partiju. Gan tas daudziem redzamiem biedriem ar šaurākiem uzskatiem nepatika un tie, kā tas bija visās partijās modē, mēģināja saceltties un ar negodīgiem līdzekļiem atstumt no viņas vadības tās nopelniem bagāto nodibinātāju, kuŗam, kā Latvijas lauku, tā pilsētu labākie ļaudis nekad nebija šaubījušies dāvāt savu uzticību.

Šo uzticību visgaišāki apliecināja reizē ar 1931. gada septītiem vispārējiem dziesmu svētkiem 21. jūnijā notikušās latviešu zemniecības pirmās sanāksmes 50-gadu atceres svinības, kuŗās piedalījās priekš tiem laikiem nepiedzīvots dalībnieku skaits, un kas Kārlim Ulmanim uzgavilēja tā, kā līdz tam vēl latvieši nebija sumināujuši savus sabiedriskos darbiniekus.

Pagājušie desmit gadi, kuŗos visi latviešu tumšie spēki bija pulcējušies vienkopus, lai iznīcinātu to vīru, kas latviešiem bija pavēris ceļu uz augšanu, uz augšu, nebija spējuši viņam nodarīt ne nieka. Tie gan visu laiku bija vairojuši viņa īsteno piekritēju saimi, sirmajiem saimnieku tēviem piepulcinādami to dēlus, un skaidri norādīdami to ceļu, pa kuŗu jāiet turpmāk, lai Latvijai nodrošinātu saules dienas.

Pretim jaunam laikmetam

Tā šī lielā 21. jūnija sanāksme, kuŗā piedalījās visu latviešu novadu zemnieki, kļuva par robežu, līdz kuŗai bija turpinājusies zemniecības pasīvā loma valstī, un no kuŗas tā uzsāka aktīvu cīņu par valsts dzīvē nepieciešamās vietas iekaŗošanu un pārveidošanu uz jauniem, cildenākiem pamatiem, nekā bija izrādījušies līdzšinējie. Sava nenogurstošā vadītāja iedvesmota, zemniecība uzņēmās turpināt Latvijas jauncelšanas darbu pēc tiem uzskatiem, kādus lielo cīņu gados bija nodibinājuši Latvijas atbrīvotāji, kas tagad paši bieži palika aizmirsti. Šā darba priekšgalā arvienu stāvēja Kārlis Ulmanis.

Vispirms bija jāpārvar arvienu plašumā ejošā saimnieciskā krize, kas, iznīcinot Latvijas lauksaimniecību, draudēja nodarīt neaprakstāmu postu. Šajā laikā, 1932. un 1933. gadā viņš sarakstīja grāmatas Kas jādara un kā trīs daļas, kuŗās apskatīja Latvijas saimnieciskās dzīves izveidošanos no tās sākumiem līdz aplūkojamiem gadiem, un deva lietderīgus norādījumus krizes pārvarēšanai visas valsts mērogā. Šās grāmatas pirmā daļa runā par saimnieciskās rosības vispārējo pacelšanu, otrā — par lauksaimniecības un rūpniecības nozīmi Latvijas eksportā, tirdzniecisko sakaru jauniem noteikumiem, nodarbinātību un ceļu uz veselīgu valsts budžetu, bet trešā — par valsts saimniecību un viņas iespējamo palīdzību tautas saimnieciskās labklājības pacelšanā. Līdztekus darbam saimniecisko nozaŗu spēcināšanai, turpinājās rosīga sabiedriskās dzīves izveidošana, lai pati sabiedrība kļūtu par spēku, kas var uzturēt valstī mieru un kārtību, un pašu valsti nostādīt cienījamā un godājamā stāvoklī. Tas bija sevišķi nepieciešams tādēļ, ka valstī, smago saimniecisko un izvirtušo politisko apstākļu dēļ, veidojās vairākas grupas, kas gan viena ar otru saziņā, gan viena pret otru, gatavoja Latvijā bruņotas sacelšanās, līdzīgas

tām, kādas notika dažās citās zemēs, lai mainītu pastāvošo valsts iekārtu ne dabiskās attīstības ceļā, bet ieročiem rokās. Katram skaidrs, pie kāda posta var novest pilsoņu karš, kurā nav kontribūciju saņēmēju un maksātāju, uzvarētāju un sakauto, kur zaudētāja ik katros apstākļos ir visa tauta. Bez tam Latvijā it sevišķi bija pieaugusi minoritātu nozīme, un viņu pārstāvji no valsts, kuru viņi paši nebija cēluši, prata visnekautrīgākā kārtā izkaulēt vislielākos labumus. Visā tautā par to sākās dibināts sašutums, un sauciens «laiks ir pienācis, kad latviešiem vajaga virsroku ņemt visās lietās,» Kārlim Ulmanim piepulcināja vēl jaunus sekotājus. Zemniecība bija pietiekoši spēcīga, lai varētu nostāties Latvijas glābējas lomā, sajūtot aiz sevis arī apzinīgās intelliģences, kas nebija aizrāvusies no svešzemju idejām, nedalītu atbalstu.

Pretēji tam, kā varu domāja iegūt daži avantūristiski cilvēki, rīkojās Latviešu zemnieku savienība. Tā kā valsts lielākā pilsoniskā organizācija izvēlējās parlamentāro ceļu, un ar pašas Saeimas starpniecību mēģināja panākt valsts dzīves plānveidīgu un mērķtiecīgu izveidošanu un miera nostiprināšanu. Tādēļ 1933. gada 24. oktobrī Latviešu zemnieku savienības Saeimas frakcija iesniedza Saeimai samērā ļoti mērenu satversmes reformu projektu, pieturoties ieskatam, ka, varbūt, tomēr vēl daļa tautas priekšstāvju, kas paši arī likās nemierā ar veco iekārtu, pārdomās un, sekojot priekšlikuma iesniedzējiem, palīdzēs panākt pārmaiņu ievešanu dzīvē. Šis iesniegums arī nesaturēja sevī neko jaunu vai pārsteidzošu, kas agrāk nebūtu jau apspriests vai pārrunāts. Likumprojekts galvenā kārtā paredzēja grozīt tos strīdīgos pantus, kas Satversmes sapulcē bija pieņemti tikai ar pāris balsu vairākumu, skaidri politisku iebildumu dēļ, un kas sen jau izrādījās novecojušies. Bet šie satversmes grozījumi, kaut arī principā dažu satversmes noteikumu maiņai piekrita gandrīz visas partijas, sākumā uz ilgāku laiku apgūlās Saeimas komisijās, kur dažs likumprojekts uz pieņemšanu gaidīja jau desmit gadus. Vislielākos iebildumus pret sevi tas sastapa tālab, ka viņā bija sašaurinātas un pat atņemtas vairākas līdzšinējās Saeimas locekļu tiesības, kas, protams, nevarēja pret šiem grozījumiem labvēlīgi ietekmēt lēmēju domas. Bez tam, pēc grozījumu ieteikuma, valsts priekšgalā bija paredzēts tautas vēlēts prezidents ar daudz plašākām tiesībām, kā agrākiem prezidentiem, lai tas savu tautu patiešām arī pārstāvētu, kā saimnieks pārzina savu saimi; lai tas zinātu nevien spriest, bet arī darīt, izpildīt un atbildēt. Vispār, jaunais grozījumu saturs ietvēra sevī jaunu, vēl daudziem ne visai patīkamu mācību, ka «cilvēkam nav tiesības dzīvot pasaulē, ja dzīvo tikai priekš sevis. Nevis par savu, bet par visas tautas labklājību ir jācīnās,» teica, sakarā ar iesniegto grozījumu projektu, 1933. gada 26. oktobrī Kārlis Ulmanis saviem domu biedriem.

Pēc tam Kārlis Ulmanis runāja Saeimā, norādot iesniegto grozījumu pieņemšanas nepieciešamību, lai reizi nonāktu pie tautas vairākuma un labāko valdīšanas, pretēji līdz tam laikam pastāvējušai sīko grupiņu diktātūrai pār sabiedrības lielās daļas ieskatiem. Tagad, kad viņu jau bija aizsniegušas noteiktas vēstis par pretinieku asiņainas sacelšanās gatavošanu, lai, pēc iepriekš apsvērta nodoma, izslepkavojot labākos, vispārēja apjukuma brīdī sagrābtu varu un valdītu pār tautu despotiskiem paņēmieniem, viņš bezbailīgi nosprauž savu viedokli, kas ir patiesais tautas uzskats, un saka: «Mēs neatkāpsimies no ceļa, ko reiz esam atzinuši par labu. Mūsu apņemšanās ir negrozāma un mūsu griba nelokāma. Mēs neatlaidīsimies, mēs iziesim, ja būs vajadzība, cauri visiem posmiem, kamēr savu mērķi būsim sasnieguši. Jo lielāka būs pretestība, jo plašākas taps mūsu prasības. Mēs apzināmies, ko esam uzsākuši. Mēs to darām tautas un valsts drošības un labklājības labā. Kas domā tāpat, lai pievienojas mums; vienotiem spēkiem uzvarēsim!»

Šim uzskatam nedalīti piekrita savienības konference, kas 10. februārī sanāca nebijuši kuplā skaitā, jo izlemjamais jautājums bija tik dziļi sajusta nepieciešamība, kā neviens cits agrākos kongresos un konferencēs aplūkotais jautājums. Jo Latviešu zemnieku savienība savos sešpadsmit pastāvēšanas gados patiešām bija kļuvusi valsts partija. Tā reizē bija arī lielākā pilsoniskā partija, kas daudzkārt pārsniedza visas pārējās kopā ņemtas, un tāpēc arī dibināti varēja pieņemt, «ka satversmes grozījumi ir visas tautas un sabiedrības prasība.»

Bet kamēr šās prasības iesniedzēju pusē nostājās visa tauta, pat ar tiem, kas agrāk no Zemnieku savienības bija stāvējuši tālu nost, Saeimas locekļi, kas arvienu bija bezmaz vieni un tie paši ļaudis, nostājās pret grozījumiem. Tam par iemeslu viņi vēl arī tagad nevarēja atrast citu iemeslu, kā vien to, ka tautas nobalsošanā vajadzīgo balsu vairākumu iegūt varēja tikai viens Latvijas valstsvīrs, kura vārds bija visiem zināms jau kopš seniem gadiem. Šā paša iemesla dēļ satversmē pantu par tautas vēlētu prezidentu bija noraidījusi Satversmes sapulce.

Pret gadījumu, ja pilsoniskie Saeimas locekļi tomēr vienotos un grozījumus pieņemtu, agrāko sīko grupu apvērsuma gatavotājiem pievienojās lielākā Latvijas partija, kas Latvijas patstāvību no pat tās nodibināšanas dienas bija atzinusi tikai par tik, par cik tā varēja būt līdzeklis viņu sevišķo mērķu sasniegšanā valsts nodibināšanai uz sociālistiskiem un internacionāliem pamatiem. Šo pilsoņu kara draudu iebiedēts, nezinādams izeju, Saeimas pilsoniskais vairākums 15. maija vakarā otrā lasījumā apspriežamo Satversmes grozījumu projektu noraidīja.

15. maijs

Tajā pavasarī kā jauna vēlēšanu gada priekšvakarā, neviens vairs nespēja strādāt radošu darbu arī tad, ja viņš to gribēja, vēlēdamies stāvēt tālu nost no jebkuras partiju dzīves un cīņām. Vēlēšanu gars arvienu saindēja gaisu, radīdams blakus idejiskām cīņām un savstarpējai labāko ļaužu nokengāšanai arī fiziskas sadursmes pretējo uzskatu locekļu starpā, tā tiešām sagatavojot apstākļus brāļu karam. Bet tik tumši mākoņi kā 1934. gada pavasarī, vēl nekad nebija aptumšojuši Latvijas debesis. Blakus galīgi neskaidrajiem politiskiem apstākļiem, pilnīgu sabrukumu bija piedzīvojušas valsts naudas lietas. Labos gados uzkrātie prāvie līdzekļi bija sadalīti bez jebkāda plāna, sīku vēlētāju grupiņu apmierināšanai,

jo daudz valdības bija balstījušās uz šādi pirktām deputātu balsīm. Vēl jo lielāki līdzekļi bija aizritējuši dažu partiju kasēs nākamo vēlēšanu izdevumu segšanai, jo viņu deputāti to maksāšanu pašiem ar saviem līdzekļiem uzskatīja par kauna lietu, bet nekādu citu ienākumu partijām, kas pastāvēja tikai no dažiem simtiem vai tūkstošiem biedru, nebija. Kad valsts kase bija tukša, tad aizgāja pēdējā partiju vīru valdība, un vairs nebija neviena, kas labprāt vēlētos uzņemties jauna ministru kabineta sastādīšanu.

Lai pildītu tautai Zemnieku savienības konferencē doto solījumu par latviskas un vienotas valsts varas radīšanu, sekmīgi veicinātu satversmes grozījumu izstrādāšanu un pēc to pieņemšanas lai pasargātu valsti no dēkaiņu sacelšanās, 1934. gada 18. martā Kārlis Ulmanis apstākļos, kas līdzinājās pilsoņu kaŗa priekšspēlei, uzņēmās valdības sastādīšanu. Nu viņam bija jāatrod iespēja glābt valsti no draudošā nemiera un saimnieciska sabrukuma posta, pēc kuŗu pilnīgas iestāšanās Latvijas attīstība būtu apturēta uz daudz ilgāku laiku, nekā pēc Bermonta laupīšanas iebrukuma.

Un kā baismīgajās Bermonta dienās, šis laiks prasīja aukstasinīgu un bezbailīgu rīcību, un tāpat kā uzbrucēju atsišana vienoja visu tautu, tā arī šā iekšējā sabrukuma pārvarēšanas griba tos pašus ļaudis, kas balsošanās savas zīmītes bija nodevuši par visdažādākiem skaitļiem, sakala vienā saimē. Valdībai tikai vajadzēja paklausīt tautas balsi un viņas aicinājumam sekojot, ar drošu rīcību izbeigt valstī nemierīgo un satraukto stāvokli un radīt iespēju ikvienam, bez baigām domām par rītdienu, atgriezties savā darbā. Pati tauta bija gatava izdarīt šo pakalpojumu valdībai, kas spētu viņu saprast un uzklausīt.

Pēc 15. maija Saeimas sēdes, kuŗa, kā zināms, noritēja šīs iestādes visnecienīgākā garā, ar savstarpējas neiecietības un nesaticības vispilgtākiem izpaudumiem, un kuŗā, starp citu, otrā lasījumā noraidīja arī satversmes grozījumus, bija jānotiek spējam apstākļu pagriezienam uz labo, lai turpmāk valsts dzīve būtu pasargāta no līdzīgiem satricinājumiem. Pie ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa Ārlietu ministrijas namā vēlā vakarā ieradās kaŗa ministrs ģenerālis Jānis Balodis, iekšlietu ministrs Vilis Gulbis, Marģers Skujenieks un Alfreds Bērziņš, lai izbeigtu valstī valdošo graušanas un ārdīšanas garu.

Un, pamatojoties uz Latvijas republikas satversmes 62. pantu, kuŗš paredz, ka «ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks, vai ja valstī vai tās daļā ir izcēlies vai draud izcelties iekšējais nemiers, kuŗš apdraud pastāvošo valsts iekārtu, tad ministru kabinetam ir tiesība izsludināt izņēmuma stāvokli,» 15. maijā vienpadsmitā vakara stundā ministru prezidents parakstīja rīkojumu par kaŗastāvokļa izsludināšanu valstī. Bet lai vēl pēdējā brīd tie, kas visu laiku lolojuši sazvērnieku plānus, nespertu kādu neapzinīgu soli, tūdaļ pēc šā rīkojuma parakstīšanas Rīgas ielās izgāja tautas un Tēvzemes brīvības sargāšanai arvien modrās kaŗaspēka vienības un nolika sardzes pie visu iestāžu un namu durvīm, kur tas bija vajadzīgs. 16. maija pirmajā pusstundā, kad Rīga vēl dusēja nezinā un nemierīgā miegā, viņas apsardzība bija nodrošināta. Neilgu brīdi vēlāk Rīgas ielās atskanēja no visiem Latvijas novadiem ieradušos aizsargu soļi, kas sabrauca Rīgā apliecināt savu uzticību tautas ilgu otrreizējam piepildītājam, savam vadītājam un vadonim.

Tūdaļ Rīgā pacēlās sarkanbaltsarkanie karogi un tāds sāka plīvot arī tā nama tornī, kas par valsts naudu bija celts šīs pat valsts apkaŗošanai un kuŗā visaugstākos svētkos bija plandījies vienīgi sarkanais. «Tanī naktī, vienalga, kas tas bija — vai virsnieks vai kareivis, vai aizsargs, vai policists — ikviens savus pienākumus, kas tam bija uzlikti, izpildīja ar tādu noteiktību un pat aizrautību, ar kādu valdības uzliktos pienākumus neviens sen nav pildījis. Notikuma dalībnieki šinī naktī apsveica viens otru kā kādos lielos gaviļu svētkos,» tā avīžnieks atstāsta ievērojamā notikuma sākšanos. Un kā nē — visi pienākuma pildītāji zināja, ka viņi ieiet jaunā dzīves posmā, kuŗš vedīs visu tautu pretim laimei, jo nu izbeidzās nenoteiktības, nemieru un savstarpējā ienaida laikmets. Desmitos vakarā izsludinātā trauksmes vēsts pavasaŗa nakts īsajās stundās pārstaigājusi zemi.

«Uzvaras vēsts ir jau aplidojusi visu Latviju. Aizsargus tā ir pārsteigusi citus miegā guļot, citus ar zirgiem un arkliem izejot caur vārtiem miglainajos laukos. Pavēli sadzirdējuši, viņi ir gatavi piecās minūtēs, un vai nu jāšus, vai skriešus dodas uz sapulcēšanās vietām, kur mašīnas viņus aizvizinās taisni uz Rīgu. Viņi ir bāli no uztraukuma un sajūsmas, ka ir līdzdalībnieki šķīstīšanas gājienā, ka viņi beidzot varēs starptautiskās dvesmas pilnajās Rīgas ielās ieiet ar lauku kārtību.

Prezidents jau redz pirmos pulkus ejam pa bulvāri, stingrās rindās, šautenēm plecos. Tā 'r lauku Latvija, kas tur iet brūnu seju, stipri bruņojusies, pirmo reiz pēc tik daudz mūžiem valdniece šinī pilsētā. Kāds aizsargu pulks aiziet pa ielu dziedādams un pazūd saules miglā, kas nāk tam taisni pretim. Prezidents skatās viņam pakaļ, un viņa krūtis vareni cilājas; cauri plaši vērtiem vārtiem latvieši aiziet uz savas tautas zemi un savas tautas debesīm.»

Tādiem spēcīgiem vārdiem notēlo šo aizsargu gājienu uz Rīgu dzejnieks Ed. Virza savā monografijā par Kārli Ulmani.

Visas tautas nostāšanos lielās pārvērtības pusē apliecināja tas, ka visā Rīgā nepacēlās neviena roka pret jaunās kārtības ievedējiem, ka tās ielās neatskanēja neviens šāviens. Visas apbruņoto jauno cilvēku nodaļas, kas agrāk tika no viņu vadītājiem sagatavotas izvest bruņotu sacelšanos, redzot latvju zemi ceļamies par jauno kārtību, pameta savus ieročus un atgriezās ikdienas darbā. Bet viņu vadītāju īstā traģēdija sākās otrā dienā, kad dzīve ritēja mierīgi tālāk un par svarīgo notikumu vēstīja gan karogi, kas visā zemē bija izlikti bez kāda norādījuma no iestāžu puses, gan arī priecīgās ļaužu sejas, kas pauda apmierinājumu par to, ka tautas pārbaudījuma laikmets izbeidzies. Nevienā fabrikā neviens strādnieks neiztrūka darbā, nevienā strādnieku kvartālā neparādījās līdzjūtības izteicēju demonstrācijas sagrautai valsts tā dēvētai dēmokratiskai un Rīgas pilsētas sarkanai varai.

Saeima, mēģinādama kavēt valsts attīstībai nepieciešamo jautājumu izšķiršanu evolūcijas ceļā, bija noraidījusi satversmes grozījumus. Tomēr arī tagad, lai gan notikumi risinājās mazliet citādākā veidā, tie

notika tanī pat evolūcijas garā. Tauta, kas savā laikā bija ietērpta bērna apģērbā, sen bija izaugusi no tā un tagad prasīja pēc vīram piemērota tērpa, lai to valkātu ar vīra godu. Un kaut viņiem neviens to nebija aizliedzis, Saeimas locekļi vairs nākamā sēdēšanas dienā nesapulcējās, sajuzdami, ka viņu lētās runāšanas laiks, kas tautai bija tik dārgi izmaksājis, jau pagājis, bet viņas priekšsēdētājs ar nepatiesu goda vārdu cenzdamies glābt savas partijas ieroču krājumus, bija vēl pēdējo reizi apliecinājis šīs iestādes īsteno seju.

Tā bez neviena šāviena, bez neviena cietušā vecais laiks atdeva vietu jaunajam, patiesībā tam laikmetam, kurš tagad sekoja kā tautas brīvības izkarošanas laika tiešs pēctecis un mantinieks, ar plašu soli pārkāpjot tautas vēsturē svarīgu, tomēr nenozīmīgu piecpadsmit gadu strēki.

16. maija rītā tauta lasīja manifestu, kas bija nācis no viņas ilggadīgā audzinātāja lielu domu apgarotās pieres un karstā Tēvzemes mīlestībā degošas sirds, un pati juta, ka tās piere un sirds jaunas laimes nojautā sāk kvēlot līdzi, jo tur atkal bija rakstīti svēti vārdi, kas, kā 15 gadus atpakaļ bija saukuši kerties pie valsts robežu nospraušanas, tagad aicināja šajās robežās ietverto zemi darīt stipru un latvisku. Un zem šā manifesta, blakus pirmā prezidenta vārdam, stāvēja arī brīvības cīņu virspavēlnieka ģenerāla Jāņa Baloža vārds. Viņu lasīja visi un viņš aicināja visus:

«Pirms 16 gadiem mēs iekarojām Latvijas valsti gandrīz tukšam rokām, iedami cīņās ar degošu ticību un nesalaužamu paļāvību: m ē s b i j ā m v i e n o t i. Tīreļpurvā, pie Ventas krastiem, Cēsu kaujās. Ar liesmojošu sirdi un sarkanbaltsarkanu karogu rokās. Tagad mums uzlikts vēl lielāks uzdevums, sargāt toreiz iegūto brīvību un neatkarību un pierādīt visai pasaulei, ka tas mums pieder ar pilnām tiesībām kā vienotai, dzīves spējīgai, brīvības cienīgai tautai. Mēs nedrīkstam turpināt savas valsts veidošanu, ļaujot partiju ķildām vēl vairāk sašķelt un vājināt tautu, m u m s j ā b ū t s t i p r i e m — m u m s j ā b ū t v i e n o t i e m. Šī pārliecība ir mūs vadījusi, kad mēs šai brīdī uzņemamies atbildību, kuras smagumu mēs pilnīgi apzināmies, bet arī stiprinājusi mūsu cerību, ka š o s o l i s a p r a t ī s u n a t z ī s v i s i, k a m d ā r g a L a t v i j a u n v i ņ a s l i k t e n i s.

Mūsu rīcība nav vērsta pret Latvijas dēmokratiju, viņa grib panākt, lai partiju cīņas nenomāktu tautas veselīgo garu un tautas gribu. Valdība vienīgi vēlas iespējami drīz radīt apstākļus, kuros šis gars un šī griba var brīvi izpausties un ļ a u t a t d z i m t v i e n p r ā t ī b a i u n n a c i o n ā l a i a p z i ņ a i, kas bez klūdīšanās mūs atkal atgriezīs uz pareiza ceļa un atkal dos mums vienotu, stipru un laimīgu Latviju; dos mums Latvijas sauli, kas neatkarības cīņās un uzvarās mirdzēja mūsu dēlu un brāļu pierēs, kas dedza viņu sirdīs; Latviju, kur pacelsies vispārējā labklājība un uzziedēs mūsu nacionālā patstāvīgā, latviskā kultūra; Latviju, kur uzgavilēs latviskais un zudis būs svešais.

Dos mums Latviju, kurā n e b ū s v i e t a s n e š ķ i r u, n e n a i d a p o l ī t i k a i, kur vienādi būs visi Latvijas darbīgie tautas dēli — zemnieks un pilsētnieks, strādnieks un ierēdnis; kur nebūs plaisu starp pašu tautu un viņas izaudzēto intelliģenci, zemnieku un strādnieku dēliem; Latviju, kur beidzot būs radīti droši pamati īstai tautvaldībai; Latviju, kur kopšanu un aizsardzību baudīs visas dzīves spējīgās saimnieciskās nozares, bet kur peļņas kāri nogrupējumi nevarēja nepielaižamā kārtā izmantot savu saimniecisko varu uz iedzīvotāju plašo slāņu rēķina; Latviju, kurā a p v i e n o s i e s k r i e t n a m u n g o d ī g a m d a r b a m v i s i t a u t a s s l ā ņ i u n v i s i z e m e s n o v a d i s t i n g r a s b e z p a r t e j i s k a s v a l d ī b a s v a d ī b ā.

Dos mums Latviju, kuru katrs viņas pilsonis varēs cienīt un mīlēt, jo beidzot reiz piepildīsies tautas prasība pēc Latvijas — sitprās un latviskās.

Mums priekšā grūts darbs un pielikt savu palīdzīgu roku ir aicināti visi, kam Latvija patiesi dārga, bet sevišķi mūsu nākotnes nesēja — jaunatne.

L a i s t i p r a p a l i e k t a u t a s g r i b a, t a u t a s t i c ī b a u n p a ļ ā v ī b a L a t v i j a s n ā k o t n e i!»

Vienotās tautas saimnieks

Kā to norādīja maija manifests, šie 15. maija notikumi nebija vērsti pret Latvijas dēmokratiju. Satversmes 1. vispārējais noteikums, ka «Latvija ir neatkarīga dēmokratiska republika», palika nepārkāpts. Latvija palika dēmokratiska arī uz priekšu, kas nozīmēja to, ka visiem pilsoņiem tanī piešķirtas vienādas tiesības piedalīties valsts jauncelšanas darbā, ka visiem vienādas tiesības tikt uz priekšu pēc viņu spējām, un ka visiem vienādas tiesības saņemt taisnīgu atalgojumu pēc viņu darbiem. Kārlis Ulmanis, pēc 15. maija pārgrozībām sastādīja jaunu ministru kabinetu, kurā par ministriem nāca izcili savu nozaru darbinieki, kuriem bez tam kopīgs bija tas, ka viņi kopā ar savu Prezidentu, tikai katrs savā vietā, stāvējuši jau pie Latvijas brīvības izkarošanas. Šāds ministru kabinets pēc veca paraduma būtu saucams par darba kabinetu, kāds viņš arī savā pastāvēšanā pierādījās.

Nepārkāpts palika arī otrs satversmes pamatnoteikums, ka «Latvijas suverēnā valsts vara pieder Latvijas tautai». Pati tauta bija tā, kas savas tiesības un izpildvaru nodeva cilvēka rokās, kuram viņa visvairāk uzticējās un kurš ar savu vispusību, lietišķību un bezpartejiskumu bija iemantojis viņas acīs labākā tautas Vadoņa un valsts saimnieka godu. Tikai reizē ar šo notikumu skaidru nozīmi ieguva agrākos Saeimas laikos bieži pārprastais Latvijas tautas jēdziens. Tagad noskaidrojās, ka Latvijas tauta, kā tas pats par sevi saprotams, ir latvieši un ka reizē ar šo atzīšanu viņu rokās jāpāriet visai suverēnitātei pār Latvijas laukiem un pilsētām, tīrumiem un fabrikām, skolām un baznīcām, visam, it visam, kas vien ietverts robežās, kuras nosaka Latvijas valsti.

Lai patiešām būtu izpildīti arī tie manifesta vārdi, kas izbeidz Latvijā šķiru un naida polītiku, valdības pirmais darbs bija izbeigt polītisko partiju darbību. Ģeniālākais Kārļa Ulmaņa mūža panākums ir savas tautas dzīves ie- un izkārtošana tādā ceļā un virzienā, ka tā var apmierināt visas biedrošanās, pašdarbības, izglītības, arodu sekmēšanas, pārvaldīšanas un citas tieksmes un vajadzības, nesaistoties ar

politiskām partijām. Ar to viņa panākumi sevišķi krasi atšķiras no citu ievērojamu vīru valdīšanas paņēmieniem un panākumiem. Lai mēs raudzītos, kur raudzīdamies, visapkārt redzam partiju valdības, lai tās būtu vienas partijas vai koalicijas dibinātas. Ikvienā mums apkārtējā zemē ir plašāka vai šaurāka skaitliskā ziņā valdošā partija, kas savās rokās tur iestādes, bruņotos spēkus un ar viņu palīdzību tautai uzspiež savus uzskatus un gribu. Vienalga, vēlēšanu vai apvērsuma ceļā iegūvušas noteikšanu, šās partijas tomēr neizteic visas tautas domas un uzskatus, un arvienu pie tādas iekārtas paliek nevien no darba izslēgta ārpusē, bet pret šo darbu noskaņota tautas daļa. Latvijā viņas nodibinātājs centās panākt un panāca īstu bezpartejisku tautvaldību. Kad pienāca laiks izbeigt politisko partiju darbību, tad savu pastāvēšanu izbeidza arī tā partija, kurai ne tik biedrs, bet dibinātājs un vadītājs prezidents bija bijis visu viņas ilgo un nopelniem apveltīto pastāvēšanas laiku; izbeidza tālab, ka viņa savu misiju bija piepildījusi un nodevusi latviešu zemi pašu latviešu rokās un latviešu rokām atdevusi latviešu zemi; izbeidza tālab, ka viņa savu plašo mērku un tālā skata dēļ, kas nebija nekas cits, kā viņas Prezidenta mērku un gara lidojuma saskatītās nākotnes Latvijas vērojums, bija beigusi būt partija tās vecā un šaurā nozīmē, bet bija kļuvusi visas tautas apzinīgāko vīru savienība, savas valsts satversmē paredzētās suverēnitātes atgūšanai. Atguvusi varu, viņa nodeva to visai tautai, lai pēc tam reizē ar pārējām izbeigtu savu atsevišķo politisko darbību. Sabiedrisko dzīvi pārņēma visa tauta, kas agrāk nebija sastāvējusi nekādās partijās, bet nu, pilngadību ieguvusi, varēja piedalīties lielajā un atbildīgajā valsts darbā. Prezidenta rīkojums, kas darīja galu partijām, bija gatavības apliecība, kuru saņēma visa tauta un visa tauta par to zināja Prezidentam izsacīt savu pateicību.

Kas tad bija noticis 15. maijā? Bija noticis tā, kā notiek kaŗa laukā, kur tad, kad nodaļas komandieris triecienā krīt, tam, kas ir vecākais un kas apzinās, ka viņš varēs veikt pienākumu un vadīt nodaļu pretim uzdotam mērkim, jāuzņemas komandieŗa pienākumi. Tāpat tas bija noticis valstī, kur agrākās suverēnās varas nesēja Saeima bija kritusi kaunā un negodā un kur vajadzēja pacelties vīram, kas tautu vadītu pretim tiem mērķiem, kādus sev spraužikviena brīva, attīstīta un spēcīga tauta. Jo tautas pastāvēšana ir tāda pat kaŗošana un tiekšanās uz savu mērki, kā atsevišķa kaŗa pulka cīņa pēc uzvaras. Starpība šeit bija tikai tā, ka miera un labklājības laikā atšķīrās viņu darba paņēmieni, pēc kuŗiem šādu tautas vadītāju var vislabāk pielīdzināt saimniekam, kas sēj un pļauj, aiz šīs sēšanas saskatīdams arī tos pienākumus, kas izpildāmi pret tām neskaitāmām iepriekšējām sējēju un pļāvēju paaudzēm, kuŗas viņš zina aiz sevis, un tikpat svēti pildīdams tos, kas darīs pilnīgākas tās paaudzes, kas vēl pēc mums piepildīs mūsu zemi ar balsu sasaukšanos un darba skubu. Tādējādi ar tautas aktīvu līdzdalību veidoto piecpadsmitā maija notikumu pirmais nolūks bija sasniegts. Bija radīta bezpartejiska un lietpratīga valdība, kurā darbojās visiem pazīstami izcili savu darba nozaŗu pazinēji, bet viņas priekšgalā tautas nolikts stāvēja cilvēks, kas visvairāk no sava mūža bija ziedojis, lai atrastu ceļu un līdzekļus viņas diženības vairošanai un, to atradis, neaizliedzās viņai talkā iet.

Kārlis Ulmanis, cēlies no vecas zemnieku cilts, sevī ietveŗ īstas zemnieka īpašības un cieņu. Kā īsts zemes saimnieks viņš pats savās rokās ņēma lemšanu, izpildīšanu un atbildību, lietas, kas tik svešas bija laikmetam, kuŗš ar 15. maiju, šķietas, jau palicis ļoti tālā senatnē. Mūsu zemes saimnieka un viņa daudzo talcinieku darbs Latviju izcēlis pienācīgā vietā citu valstu vidū. Līdz 15. maijam ārzemēs reti daudzināja Latvijas vārdu, un ja arī pieminēja, tad biežāk peļamā, kā labā nozīmē. Tagad Latvijas vārds ir ikdienas dzirdams viņu valodās, pie kam arvien tiek pieminēts ar vislielāko atzinību un cieņu kā viņas Prezidenta Kārļa Ulmaņa, tā arī visas spēcīgās, čaklās, izglītotās un daiļumu mīlošās tautas vārds. Un tas viss noticis veidā, kāds vēsturē vēl nav atzīmēts — bez masu apcietināšanām, bez sodiem, bez izsūtīšanas trimdā, aicinot darbā pat bijušos politiskos pretiniekus, lai tiešām vienības doma būtu piepildījusies darbos, kā darbos piepildīti tikuši visi Kārļa Ulmaņa vārdi.

Visbeidzot, ka tauta patiesi ir vienota, apliecinājušas tautas svētku dienas, kurās tā pulcējusies ap savas zemes saimnieku, kuŗam tā devusi Vadoņa vārdu. Jau 1934. gada 20. jūlijā Atdzimšanas dziesmas izrādē Vienības laukumā pulcējās ap piecdesmit tūkstošu klausītāju, kas viņu vēlējās dzirdēt un redzēt, un tas bija reizes trijas vairāk, nekā pirms trijiem gadiem, tā bija audzis viņa sekotāju pulks. Te jāievēro, ka vislabākā gadījumā, tikai katrs desmitais iespēja nokļūt tur, kur viņu aicināja sirds. Tie piecdesmit tūkstoši bija Latvijā nekad vēl nepiedzīvota, neiedomājama sanāksme, kas pārstāvēja piecus simtus tūkstošus, kas viņu bija atzinuši par savu Vadoni. Tomēr jau 1935. gads tālu pārspēja Atdzimšanas dziesmas sanāksmi ar neskaitāmiem gājiena dalībniekiem 15. maijā, ar kuplo viesu skaitu 1. Darba svētkos un sevišķi ar vairāk kā simts tūkstošu lielo saimi 1. Pļaujas svētkos Koknesē. Bet arī 1936. gadā it visos svētkos dalībnieku skaits vēl auga un ar otriem Pļaujas svētkiem Rēzeknē šajā saimē iesaistīja arī latgaliešus, kas ilgus gadus šķita šķirti no mūsu tautas kopējiem priekiem un bēdām. Viņu lielais un kārtību ieturošais pulks apliecināja viņu valstisko domu un sabiedrisko gatavību, kā arī prieku par atgriešanos vienotā tautā. Visu iedomājamo pārspēja šā gada 3. Darba svētki ar divisimttūkstošs dalībniekiem, tā kā viņos, ieskaitot tikko piedzimušos, bija ieradies katrs devītais Latvijas iedzīvotājs, kas ir skaitlis, kāds nekad nevienā tautā, nevienā gadījumā vēl nebija sasniegts. Viss šis ļaužu pulks draudzīgās valodās kopā pavadīja dienu, ar to apliecinādams savu kopību un saderību vienā saimē, un uzgavilēja savam Vadonim tā, kā to spēj no visas sirds darīt tiešām apmierinātas un laimīgas tautas locekļi.

Latvijā nav valdības partijas, kā ir visās citās autoritārās iekārtas valstīs. Valdības partija te ir visa tauta, kas aktīvi ar savām dažādām biedrībām un viņu institūtiem piedalās valsts dzīvē un kas ar savu ierašanos kopējās zemnieku un strādnieku sanāksmēs apliecina kā abu darba nozaŗu savstarpējo uzticību, tā arī apsola uzticību un atbalstu savam

vienotājam, visas zemes cildenāko spēku iemiesotājam, savam Vadonim Prezidentam Kārlim Ulmanim.

Cik ļoti līdzīga šāda iekārta liekas būt seno latviešu dzīves kārtībai viņas uzplaukuma laikos.

Celtniecības laikmets

Kā tas allaž mēdz būt pēc nolaidīgiem saimniekiem, Prezidents no priekšgājējiem mantoja stipri novārtā palaistu valsti, kuŗas dzīvē bija ieviesies daudz netikumu, nekārtību un trūkumu. Tie viņam sen jau bija dērdzušies un tāpēc vien viņš bija gaidījis dienu, kad kā jaunais zemes saimnieks varēs stāties darbā un gādāt, lai viss tiktu apkopts un uzposts un godā mirdzētu kā agrāk celtais, tā tas jaunais, kas jāceļ dzīves uz priekšu iešanas prasības piepildīšanai.

Uzņemoties pēc 15. maija Ministru prezidenta pienākumus, Kārlis Ulmanis uz saviem pleciem paņēma visas zemes izveidošanas darba smagumu. Bet tas bija tāds, kuŗā īsts darba vīrs varēja pierādīt veiksmi un prasmi. Tauta sen bija gaidījusi laiku, kad tā varēs sākt apzinīgi izveidot arī savu mājas dzīvi, tāpat kā tā bija novilkusi robežas ap sevi. Tāpēc tā ar skaļām gavilēm apliecināja savu prieku par valsts dzīves sabiedrisko apstākļu noskaidrošanos tad, kad valsts priekšgalā stājās Kārlis Ulmanis. Tauta pareizi nojauta un saprata, ka tās likteņus var veiksmīgi veidot tikai tāds cilvēks, kas apbalvots ar plašām zināšanām, piedzīvojumiem, novērojumiem un vienotāja spējām, un kas nekad neatkāpjas nekādu grūtību priekšā. Šādu vīru nu tā bija ieguvusi un vēlējās paturēt uz visiem laikiem.

No tās nodibināšanas Latvija bija saukta par mazu zemi un latvieši par mazu tautu. Kārlis Ulmanis pēc 1934. gada 15. maija vispirms latviešiem mācīja sajusties kā lielai tautai, kā nācijai, jo ne skaits, bet apziņa un darbs ir, kas noteic tautu nozīmību un vērtību. Lai arī latviešu Tēvzeme būtu ievērojams faktors, tad vienotai tautai sava valsts jāizveido nacionāla, daiļa un varena. Bet tas panākams, ejot katram savā darbā, visiem valsts darbā. Šie vārdi saprotami tā, ka ikvienam viņa darbs jāpadara tik labi, cik vien tas iespējams, lai tas gūtu nozīmi arī visas valsts labklājības celšanā. Vienotās tautas iekšējam spēkam pieaugot, kad izbeidzas savstarpējās ķildas un nesaskaņas, atraisījās milzums darba prieka un gribas, un tautas Vadonis varēja aicināt no cīņas dedzības pie celtniecības dedzības. Blakus latviskās kultūras un garīgās dzīves izveidošanās sākumam, celtnieciskais darbs ir cēls vienotās Latvijas sasniegums, kas Latviju ar strauju rāvienu pacēla augstu pāri tās agrākajam līmenim un uz daudziem gadudesmitiem un pat simitem apzīmogoja divdesmitā gadusimteņa otrās trešdaļas sākumu ar nemirstības zīmogu.

Par viņa ilggadējiem nopelniem Latvijas lauksaimniecības pacelšanā un idejiskā nostiprināšanā Latvijas ūniversitātes lauksaimniecības fakultāte Kārli Ulmani 1934. gada 14. septembrī vienbalsīgi ievēlēja par agronomijas zinātņu goda doktoru, bet 20. septembrī par saimniecisko zinātņu goda doktoru arī tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte. Šo ūniversitātes svinību dienā, 1934. gada 15. novembrī izteiktās tautsaimniecības fakultātes pārstāvja cerības, ka Kārļa Ulmaņa «domas, izvestas dzīvē, spēs izvest mūsu saimniecsko dzīvi no pasaules krizes žņaugiem un vadīs to lēnām pie atveseļošanās un tālākā ceļā uz tautas labklājību» ir nevien kā piepildījušās, bet daudzkārt pārsniegušas cerības, jo viņa vadīta mūsu saimnieciskās dzīves attīstība jau uzgājusi uz nacionālās taisnības, tautas celšanas prieka un valsts varenības izveidošanās ceļa.

Jaunā tautas valdība, kas uzsāka darbu aicinot visus pilsoņus kopējā darbā, reizē ar to uzsāka arī ilgākam darba posmam derīga valsts celtniecības plāna izstrādāšanu.

Lai izlīdzinātu agrākās tautiskai apziņai nodarītās pārestības, lai tauta varētu tieši līdzi runāt un strādāt valsts darbā un lai visi panāktu vienlīdzīgu taisnību, vispirms vajadzēja pārveidot sabiedrisko kārtību, kas organizācijas vietā balstījās uz dezorganizāciju, apzinīguma vietā uz paštaisnu patvaļu, nacionālās attīstības un lepnuma vietā kalpoja minoritātēm. Lai vienotā tauta patiesi sajustos vienota, bija jāatceļ viņas nebrīvība, kādā to bija turējušas vēlētās valdes, padomes un komitejas.

Agrāko vēlēto neatbildīgo pilsētu domju vietā iecēla latviskas pilsētu valdes, kā viņu atbildīgos vadītājus un pilsētu saimniekus nolika pilsētu galvas. Pagastos valdes priekšgalā stājās pagasta vecākais kā pagasta saimnieks, tāpat apriņķos valžu vietā nāca apriņķa vecākie. Lieki minēt, ka viņu jaunie saimnieki tika izmeklēti no neatkarīgu latviešu vidus un tā Latvijas pilsētas un pagasti pēc 15. maija kļuva latviski.

Bet ne tik vien Prezidents deva savai tautai. Blakus latviskām un brīvām pašvaldībām viņš noorganizēja arī atsevišķo darba nozaŗu apvienību pārstāvniecības, lai tās katra par sevi visas valsts mērogā veicinātu savu ļaužu darba vislabāko izveidošanu un panāktu šo darbinieku taisnīgāko atalgošanu. Tā kā visas tautas un valsts pamatā stāv zemnieks un viņa darbs, tad ļoti plašu darba lauku ieguva Latvijas lauksaimniecības kamera, kas ar lauksaimnieku biedrībām apvieno visu zemniecību, un veicina kā tās darba atvieglošanu, ražīguma pacelšanu un saimniecisko apstākļu uzlabošanu, tā arī rūpējas vispār par viņas nozīmības padziļināšanu, jaunās paaudzes sagatavošanu un zemnieku tradiciju izkopšanu. Lauksaimniecība, kuŗas attīstība un izveidošanās ļoti lielā mērā ir paša Prezidenta ilgu darba gadu nopelns, viņu vēl arī šobrīd nodarbina tik ļoti, ka viņš pats, balstoties uz saviem ilggadējiem novērojumiem un piedzīvojumiem, izstrādāja kā lauksaimniecības kameras, tā arī lauksaimniecības biedrību statūtus, viņos ieliekot savus labākos centienus un novēlējumus. Šās kameras novietošanai Jelgavas pilī piešķirama dziļa simboliska nozīme — no vietas, kur agrāk valdīja Kurzemes hercogi, bet vēlāk arī Kurzemes gubernātori, pār Latvijas laukiem dota iespēja valdīt zemniekiem pašiem. No būdiņām uz pili — tādu latvieša zemnieka attīstības gājienu ilgus gadus bija savai tautai vēlējies Dr. Kārlis Ulmanis, līdz atnāca laiks, kad viņš šo vēlēšanos varēja piepildīt, Latvijas lauku rīcībā nododot lielāko Latvijas pili, reizē arī rūpējoties, lai no šīs pils nākošais jaunais gars ieietu katrā lauku sētā. Tas vispilnīgāki būs paveicams tad, kad blakus Lauksaimniecī-

bas kamerai Jelgavas pilī sāks darboties Prezidenta jaunībā iecerētā, gan vairs ne lauksaimniecības tautas augstskola, bet Lauksaimniecības akadēmija.

Tirzdniecība un rūpniecība, kuŗa it sevišķi viņas tanī daļā, kas strādā ar pašas Latvijas jēlvielām, un ieņem valsts saimniecībā izcilus lomu, tika organizēta Latvijas tirdzniecības un rūpniecības kamerā. Tirgotāju un rūpnieku biedrības šeit ar savu pārstāvju starpniecību kārto kā savstarpējās attiecības, tā arī attiecības ar valsts varu, bet it sevišķi lemj par to, kādā ceļā panākt atsevišķu nozaŗu dabisku attīstību un uzplaukšanu. Arī šās kameras darbs jau ļoti lielā mērā vaiņagojies panākumiem, kā iekšzemes tirgus apgādāšanā ar pašu ražojumiem ārzemju fabrikātu vietā, tā arī Latvijas rūpniecības ražojumu izvedumu nokārtošanā.

Bet ir arī daudzas tādas darba nozares, kuŗu ražojumi tik ļoti lielā mērā pakļauti individuālām prasībām, gaumei un vēlēšanām, ka to apgādē iedzīvotājus nevar apmierināt lielrūpnieciska ražošana. Agrāk tāda darba meklētājus bija apmierinājuši amatnieki, bet pār pasauli ejot industriālizēšanās garam, viņi bija izklaidēti, pievērsušies citām darba nozarēm vai iestājušies fabrikās. Lai celtu godā individuālo darbu, kas daudzos gadījumos apmierina dzīves prasības daudz labāki par fabrikas ražojumiem, kā arī lai sagatavotu jaunus darbiniekus atsevišķām — īpatnēju darbu nozarēm, ar Prezidenta ierosmi un atbalstu nodibinājās Latvijas amatniecības kamera, kuŗas nozīmi un daudzpusību parādīja viņas līdzstrādnieku daiļamatniecības darbu izstāde.

Lai organizētu strādniekus viņu dzīves vajadzību apmierināšanai un izkopšanai, arī strādnieku arodbiedrības pēc 15. maija ieguva pavisam jaunu un daudz lielāku nozīmi. Agrāk tās bija tikai ierocis kreiso partiju līdeŗu rokās Saeimas un valdību baidīšanai un demonstrāciju rīkošanai «tautas» dusmu izrādīšanai. Tāpēc arī visu arodbiedrību biedru skaits parlamentārisma laikos nesasniedza ne desmit tūkstošu, kas sastādīja apmēram astoto daļu no visiem fabriku strādniekiem. Turpretim tagad, kad strādnieku arodbiedrības ir kļuvušas par aroda prasmes iegūšanas atbalstītājām un aroda un darba tiesību aizstāvētājām, dalībnieku skaits pārsniedzis sešdesmit tūkstošus, kas no kopējā strādnieku skaita, deviņdesmit tūkstošiem, sastāda vairāk kā divas trešdaļas un arodbiedrību biedru skaits tā tad procentuāli pieaudzis seškārtīgi, bet skaitliski pat deviņkārtīgi. Viņas sadarbojas ar Latvijas darba kameru, kas arī ir Prezidenta sen iecerēts institūts strādnieku pienākumu noteikšanā un tiesību kārtošanā, un kas ar sevišķa pilnvarnieka, ministra Bērziņa starpniecību atrodas paša Prezidenta pārziņā. Kamera pārzina darba aizsardzību, uztur Krišjāņa Barona tautas augstskolu arodniecisko un vispārējo zināšanu paplašināšanai un citādi veicina strādnieku kultūrālo un sabiedrisko pašdarbību. Visbeidzot, kamera organizē pašpalīdzības fondus, ar kuŗiem nodibina strādnieku apgādāšanas jautājumu darba spēju zaudēšanas un vecuma dienās, tā atstājot pagātnei laikus, kad strādniekiem vecumā draudēja trūkuma posts.

Lai viņam būtu lietišķi padomdevēji, tad Prezidents paredzējis kameru pārstāvju kopēju institūtu, Valsts saimniecisko padomi, kas nospraudīs Latvijas saimniecības turpmākās izveidošanās ceļu.

Taču Prezidents bija domājis netikai vien par visu darba spējīgu roku un prātu organizēšanu valsts celtniecības darbam, jo ar tām vien, trūkstot saimnieciskai iespējai, nevar neko lielu un paliekošu uzcelt, bet arī par darbam vajadzīgo līdzekļu sagādāšanu. Bija jāpadara turīga pati tauta, jo tikai turīgi pilsoņi var uzturēt arī valsti turīgu. Tālab līdztekus ar sabiedrisko pārkārtošanos, netika aizmirsta arī saimniecisko jautājumu nokārtošana tā, lai augtu visu iedzīvotāju turība. Kad 1934. gada 18. martā Kārlis Ulmanis uzņēmās pēdējās parlamentārās valdības sastādīšanu, kādreiz bagātais valsts rezerves fonds bija izsaimniekots līdz pēdējam, sīku partiju prasību apmierināšanai. Vajadzēja steidzīgi stāties pie jaunu līdzekļu uzkrāšanas. Lietpratīgi saimniekojot, līdzsvarojot ievedumus un izvedumus, taisnīgi sadalot nodokļus pēc ienākumiem un viscauri ieturot taupību lietderības robežās, valdība panāca lūzumu saimniekošanā un atlikumus budžetos, tā kā tagad nav vairs par naudas trūkumu jāsūdzas.

Bet netik valstij, arī pašai tautai vajadzēja tikt bagātai. Vispirms bija jāpavairo tās ienākumi, jāatrod tirgus Latvijas ražojumiem ārzemēs, jāpaceļ viņu cenas. Eksportējamo preču cenas tagad, pateicoties centrālizētai tirdzniecības sistēmai, vairākkārtīgi cēlušās. Latvijas lauksaimniecības ražojumi ar to guvuši kvalitātes preces vārdu un kā tādi arī tiek samaksāti. Lai vairotu latviešu saimniecisko turību, bija jāpārņem latviešu rokās arī iekšzemes tirdzniecība un rūpniecība, kas visu laiku bija atradusies sveštautiešu varā. Tautas tirdznieciskā un rūpnieciskā saimniecība tika pārkārtota uz sabiedriskiem pamatiem. Blakus dažiem pastāvošiem valsts uzņēmumiem ar banku un kooperātīvu organizāciju kapitālu līdzdalību, dibinājās jauni. Tādi vārdi, kā Vairogs, Turība, Kaļķis, Ķieģelnieks, Ogle, Aldaris, Laima, Ādu un vilnas centrāle un daudzi citi, bez paskaidrojumiem norāda visu svarīgāko rūpniecības un ārējās un iekšējās tirdzniecības vadošo uzņēmumu pāriešanu latviešu rokās.

Šo uzņēmumu dibināšanas un pārveidošanas nolūks ir visas tautas ienākumu vairošana. Tā grib uz kooperātīviem pamatiem organizējoties, izbēgt no ļaunuma, kāds ceļas lieliem kapitāliem sakrājoties nedaudzu ģimeņu rokās. Ne bagāti atsevišķi cilvēki, bet turīga tauta ir mērķis, kuŗa piepildīšanu Prezidents Dr. Kārlis Ulmanis sekmējis visā savā darbības laikā, un šim ideālam vienotā Latvija sāk tuvoties.

Tā tautai tika atdota arī saimnieciskā enerģija un tā ar gara un saimnieciskiem spēkiem bruņota kļūst spējīga veikt jebkuŗu uzdevumu sava celtniecības laikmeta piepildīšanai.

Jau pati vienotā tauta ir daļa celtniecības laikmeta sasniegumu, tāpat celtniecības laikmeta sasniegumiem pieskaitāma arī visa jaunā tirdzniecības un rūpniecības organizācija, kas nodota vienotās tautas rokās. Bet visreālāk šis laikmets izpaužas tanī radīšanas priekā, kuŗa apgarotas smadzenes un rokas veic dižus darbus ikkatrā Latvijas pagastā un ikkatrā pilsētā. Vislabākās ērtības mūsu jaunatnei tiek gādātas ar jauniem skolu namiem, kaŗavīriem ar jaunām telpām, mūsu dabas bagātības tiek izmantotas ar Ķemeŗu viesnīcas un citu veselības iestāžu izbūvi, Ķeguma krāču spēka izmantošanai tiek celta milzīga spēkstacija, dzelzceļi un šosejas ar jauniem tiltiem

atvieglos satiksmi un ražojumu apmaiņu. Bet reizē ar tautas turības vairošanos nav aizmirsts gādāt arī par valsts drošības sargāšanu, kas ir nostādīta labāki, kā jebkad. Arī pati tauta gājusi aizsardzības nostiprināšanas talkā, gan ziedojot valsts aizsardzības iestādēm, gan pati aktīvi piedaloties aizstāvības darbā, sastāvot aizsargu, Latvijas aerokluba vai citu fizisko attīstību veicinošo un Tēvijas sargus gatavojošo organizāciju rindās.

Ja par visām minētām sabiedriskās un saimnieciskās dzīves nozarēm šeit rakstīts tik daudz rindu, kaut gan šis ir Dr. Kārļa Ulmaņa dzīves un darbu apraksts, tad gan tikai tādēļ, ka visas viņas ir tautas Vadoņa iecerētas un izdomātas, un ārpus savas tautas dzīves un darba viņam jau sen nav bijis citas dzīves un citu uzdevumu, un viņa un Latvijas vārds ir kļuvuši viens otra sinonimi.

Bet kad runājam par valsts saimnieciskās varenības izveidošanu un celtniecības laikmeta sasniegumiem, tad nedrīkstam aizmirst, ka tie pirmām kārtām domāti tautai pašai. Jo spēcīgai miesīgi un garīgi jābūt tai, lai viņa varētu veikt savu galveno dzīvošanas uzdevumu — izveidot īpatnēju latvisku kultūru, kuras ierosmi mēs esam mantojuši no savām iepriekšējām paaudzēm. Jau pašā 1935. g. sākumā, Prezidents, tikko paspējis uzsākt sabiedrisko un saimniecisko tautas organizēšanu, norādīja arī visu darbu kopējo gala mērķi, teikdams «... Mums jāievēro, ka, lai cik stipri mēs būtu, beigu beigās mūsu tautas ģenijs varējis uzliesmot un atspīdēt garīgos darbos un panākumos. Tāpēc gatavosimies uz to un augsim garīgi. Tas darba lauks ir neaptverams, kas mums priekšā saredzams un saskatāms.»

Šim ievadītam laikmetam gan vairs nederēja vecie vārdi un vecā laika zvani. Jaunais laiks nāca ar jaunu garu un tādēļ blakus tautas lūgšanai radās jauna dziesma, kas izteica tautas apsolīšanos viņas uzsāktam darbam, un tā dzejnieka Plūdoņa vārdiem skan:

«Lai līgo lepna dziesma,
Tev, brīvā Latvija!
Kā sauli uzlēcošu,
Sirds tevi sveicina!

Mēs spodrināsim tevi
Par zvaigzni spožāku,
Lai tautu dižā kronī
Tu mirdzēt mirdzētu!»

Mūžīgā Latvija

1936. gada 11. aprīlī, pie viņa ļoti daudzajiem pienākumiem, Dr. Kārlim Ulmanim vajadzēja uzņemties arī Valsts Prezidenta amata pienākumus. Ar to piepildījās ideja par vienotu tautu un viņas Vadoni kā tautas un valsts vienīgo saimnieku. Šinī gadījumā teiktie vārdi, «Valdīšana ir darbs, strādāšana un atbildība» vislabāki izteic nevien Prezidenta panākumu noslēpumu, bet arī atklāj mūsu tautas seno ķēniņu valdīšanas gudrību. Un citādi arī tas nemaz nevar būt, kad viņš nācis kā tilta cēlējs no brīvās, bet dalītās senās Latvijas uz brīvo jauno vienoto Latviju. Tai jāpastāv gadu tūkstoši un mūsu pastāvēšana jāvaiņago darbiem, kas paaudžu paaudzēm rādītos brīvās un vienotās tautas cienīgi.

Vēl arvienu Dr. Kārli Ulmani biežāk parasts novērtēt kā sabiedrisku un saimniecisku, nekā kultūrālu ierosinātāju un vadītāju. Vairumā tie paši ir saimnieciskie darbinieki, kam gar Latvijas kultūras dzīvi bijis mazāk daļas. Turpretim kultūras darbiniekiem jāatzīst, ka arī viņu darbā Prezidents ienesis ļoti lielu atziņu svaigumu un jaunu rosību. Mūsu kultūras dzīvē varam novērot asu robežu starp laikmetiem līdz 15. maijam un pēc 15. maija. Pirms 15. maija gan arī bieži mēdza runāt par kultūras veidošanas un veicināšanas darbu, bet tā kā darītāji nezināja, vai arī nevarēja vienoties, kādai šai kultūrai jābūt, tad viņas veidošana arī negāja uz priekšu. Daudzi gan gribēja veidot latviešu kultūru latviskā, tautiskā garā, bet liels bija arī to skaits, kas šādu rīcību uzskatīja par vecmodīgu, provinciālu un prasīja pēc pasaules vismodernāko virzienu pārdēstīšanas Latvijā un arī sāka to darīt, netaujājot, cik tas vajadzīgs tautai pašai un ko viņa par to domā. Bet tautai šāda kultūra un māksla nepatika, viņa parasti pret to izturējās noraidoši, un daudzu kultūras un mākslas darbinieku galvās radās ieskats, ka tauta par kultūru neko negrib zināt.

Tikai tagad pierādījies, ka tās ir bijušas mainīgas un aplamas domas. Tauta ir pierādījusi vēlēšanos līdzdarboties savas kultūras celšanas darbā, bet iekams tas notika, vajadzēja atrast īsto virzienu, kas tai ir pieņemams un patīkams. Tikai, kad bija atrasts kultūras dzīves attīstības īstais pamats un viņa izveidojās dabiski, arī tauta atsaucās un tagad neviens nevar vairs noliegt viņas lielo lomu kultūras celšanā.

Tas notika itin drīzi pēc 15. maija. Jau sauciens par latvisku, daiļu un varenu Latviju ietvēra arī kultūras dzīves virzienu. Latviskai vajadzēja būt tai kultūrai, ko latvieši radīja latviešu zemē. Šai kultūrai vajadzēja veicināt arī daiļuma vairošanu, jo latvieši kopš sendienām bijuši nevien daiļuma cienītāji, bet arī daiļi dzīvojuši, kā pēc dzīves materiālās, tā garīgās puses. Visbeidzot, šai kultūrai sevī vajadzēja iemiesot centienus pēc gara varenības, valdonības un mūžības, kā tas bija citos darbos, kam bija jārada iespēja izpausties garam.

Prezidents par to bija domājis ļoti ilgi. Jau jaunībā, runādams lauksaimniekiem par viņu ienākumu un labklājības vairošanu, viņš nebija aizmirsis arī atgādināt, ka tas viss vajadzīgs tālab, lai varētu veicināt un celt kultūras, gara kultūras dzīvi. Tāpat kultūras celšanai bija domāts Kultūras fonds, kas tiešām veica daudzus atzīmējamus darbus. Bet viss tas bija sīka sēkla tam lielajam kultūras pacelšanas darbam, kuram bija jāpārveido kā visas pašu cilvēku dzīvošanas norises, tā arī jāatstāj nākamām latviešu paaudzēm un visai cilvēcei tās cildenās kultūras mantas, pēc kurām vienīgām raudzīs mūsu laikmetu un mūs pašus. Vēstures tiesa ir barga un nepielūdzama, bet arī ļoti taisnīga un žēlsirdīga tiesa, viņas priekšā nevar pastāvēt tukša iedomība un varas kāre, tik panākumiem bagāts un neatlaidīgs darbs. «Tauta — tā ir ideja par kopējām asinīm, par kopēju zemi, par kopējām parašām, par kopēju vēsturi, par kopēju godu. Un valsts — valsts ideja ir tautas pilngadības zīme un liecība, ka sajūta par

kopējām saitēm ir palikusi jau tik stipra, ka viņa noved pie nojaustas un vēlāk arī pie apzinātas gribas uzturēt, nodrošināt, apsargāt tautas kopsajūtu, padarīt to mūžīgu,» teica Kārlis Ulmanis 1934. gadā Atdzimšanas dziesmas izrādē. Šīs kopsajūtas ir tās, ko varam arī saukt par tautas kultūras pamata sastāvdaļām, kas ierosina, veido, uztur un attīsta tautas kultūru. Un ja «kultūras lauks ir tas, kur mēs nekad nedrīkstam apmierināties ar sasniegto, jo pirmais pēc kā vērtē tautas tiesības uz brīvību un neatkarību ir viņas kultūras līmenis,» tad nekad arī nedrīkst apdzist šis tautas brīvības un patstāvības tieksmju ugunskurs.

Vēstures tiesa mums piesprieda brīvību, redzot, ka mūsu galvas ir pietiekoši skaidras, lai mēs izveidotu, un rokas diezgan spēcīgas, lai uzturētu vienotu valsti, un tālab vēsturei mūsu kultūras dzīvē pienākas un piešķirta sevišķi ievērojama loma. Vēsture ir ceļa rādītāja tautas nākotnei, tālab atjaunotā vēstures mācība tapusi par tautiskās apziņas mācības kodolu. Latvijas vēsture, kas sniedz pamata dotības latviskās kultūras celšanai, piedzīvojusi savu uzplaukumu ne pēc 18. nomebŗa, bet pēc 15. maija, jo tad Prezidents deva tai nevien Latvijas vēstures institūtu, bet pašu vēstures izpratni.

Bez vēstures liela nozīme radīta arī citām zinātnes nozarēm, kuŗām gan saimnieciskā, gan garīgās dzīves laukā jāpalīdz veidot mūsu kultūras dzīve. Te, blakus saimnieciskās dzīves nozaŗu pētniecībai attiecīgās fakultātēs, jāmin godam arī latviešu tiesību atdošana, latviešu sabiedriskās dzīves nodibināšana uz latviskiem pamatiem un daudzi citi panākumi.

Tālāk ļoti augsta nozīme piešķirta kā rakstniecībai, tā visām pārējām mākslas nozarēm, kas tagad piedzīvojušas tik teicamus attīstības apstākļus, kādi latviešiem nekad nav bijuši. Viņas atzītas vairs nevis kā šauru aprindu piekopts un cienīts laika kavēklis, bet kā daļa no tiem pasākumiem, kam jāveic sabiedrības cēlāko jūtu modināšana un audzināšana un kam jāatstāj piemineklis par mūsu laikmetu visiem laikiem. Dodot tik lielas tiesības, protams, viņai ir arī savi pienākumi, kuŗus Prezidents ļoti skaidri izteica 1935. g. 3. novembrī, atklājot grāmatu nedēļu, bet šos vārdus var attiecināt uz sevi visi mākslinieki un visi kultūras darbinieki, kas savā darbā saskaŗas ar tautu un īpaši tās vieglāki ietekmējamo daļu, ar jaunatni. Lūk, Prezidenta vēlējums:

«Domājiet par katru grāmatu, ko rakstāt- izdodat vai lasāt, par atbildību, kas krīt uz jums. Domājat par to, vai grāmata ir nopietni un pamatīgi uzrakstīta, vai viņa uzrakstīta pēc labākās sirdsapziņas, bet pāri visam jautājiet sev, vai šī grāmata nāk par labu manai tautai, manai valstij. Jo tauta un valsts ir mūsu atjaunotajā Latvijā katra darba cēlonis un mērķis, — tauta un valsts.

Un grāmata pieder pie tiem darbiem, kam ir visplašākā nozīme valsts un tautas dzīvē. Gādājiet par to, lai grāmatas, ko jūs rakstāt, izdodat vai lasāt, ir ieturētas tādā garā, lai celtu latviešu kultūru, latviešu zinātni, lai tās tēlotu un modinātu latviskās jūtas, latvisku pārliecību, lai tās stiprinātu latvisko raksturu, goda sajūtu un centību, lai tās celtu uz augšu latviešu tautu, lai tās palīdzētu celt latvisko Latviju.»

Tagad kā grāmatas, tā mākslas darbi un izpildošie mākslinieki nav vairs tikai Rīgas vai šauru izglītoto aprindu prieks, bet visai tautai pieejamas vērtības. Par to rūpējušās jau sengadus Kultūras fonda bibliotēkas, bet tagad viņām Prezidents piepulcinājis vēl citus iestādījumus, kas šo darbu daudzkārt padziļina un paplašina. Visvairāk atsaucīga pret visu daiļu un cēlu ir jaunatne un par viņu arī lūkojas Prezidenta gādīgās acis sevišķi rūpīgi. Savā vārda dienā, 1935. g. 28. janvārī, apdāvinādams savu dzimtenes, Bērzmuižas skolu, viņš novēlēja visiem, visiem atcerēties savu pirmo skolu un savas skolas gadu alkas pēc grāmatām dzēst, sūtot tagadējai skolu jaunatnei grāmatas, mākslas darbus, mācību līdzekļus un citas balvas, kas iepriecinās jaunatni, vairos viņas zināšanas dzīves cīņai un dzīves un darba prieku savai vienotai un brīvai Tēvijai. Šis aicinājums ieguva ļoti lielu atbalsi visu sirdīs, un skolēniem deva un vēl arvienu dod neskaitāmus tūkstošus jaunu vērtīgu grāmatu, bet reizē viņš veicina pašas rakstniecības attīstību. Arī daudzas gleznas un citādi mākslas darbi rotā jauno skolas namu sienas, rādot jaunajai paaudzei savas zemes daiļumu un krāšņumu un ieaudzinot prieku skaisti un raženi dzīvot latviešu mūžu. Visam tam pievienojami labāko māksliniekku skolās sniegtie koncerti, teātŗa izrādes un citi sarīkojumi, tā tuvinot kultūru tautai un tautu kultūrai un atceļot agrāko aizspriedumu, ka kultūra ir tikai pilsētu un augsti mācītu ļaužu dzīves sastāvdaļa.

Skolas beigušiem un kaŗadienestu atstājošiem izsniegtās grāmatu balvas pilda Prezidenta nodomus visskaistākā veidā — allaž atgādina, kā savu skolu, vai pulku un viņā sadraudzībā pavadīto laiku, tā arī dod vērtīgus norādījumus turpmākā dzīvē, kad jājautā pēc padoma, pa kuŗu ceļu iet.

Bet arī pašiem kultūras darbiniekiem par viņu pūlēm un nopelniem paredzēta atzinība, kā Prezidenta atzinību gūst itin viss, kas pēc tādas taisnības pelnījis. Vispirms, pateicoties viņu darba pieprasījumam, pieauguši pašu šo nozaŗu darbinieku ienākumi. Bet bez tam, blakus ilgus gadus pastāvējušam Kultūras fondam, kas atbalstījis un atbalsta kultūras darbu materiāli, nodibinātas Tēvzemes balvas fonds, kuŗa paredzētās atzinības balvas visu kultūrālo nozaŗu darbiniekiem ir tik lielas, kādas agrāk neviens latvietis nevarēja pat sapņot. Jāpiezīmē, ka arī šie pasākumi, tāpat kā viss, ko Prezidents darījis un dara, nav nekur noskatīti un mūsu zemē atdarināti, bet izauklēti viņa domās un viņa sirdī, iedēstīti latviešu tautā, piedzīvo brīnišķīgu uzplaukumu, tālab, ka tie ir latviski nevien pēc viņu izpildītājiem, bet arī to visdziļākā dvēseliskā būtībā.

Mēs redzam, ka Prezidents daudzus savus jaunības nodomus ir pārvērtis par dzīves spējīgiem pasākumiem, kas gadu desmitus un gadu simtus, kļūstot par mūsu kultūras labākām tradicijām, vēl turpinās mūsu garīgās dzīves celšanu. Un tad nu redzam vēl, ka latviskās kultūras pārākumu saskatījuši, pie savas tautas lieliem pulkiem atgriežas agrākie kaunīgie latvieši, kas vēl nesen turēja par piedienīgāku skaitīties par citu tautu piederīgiem, to it kā augstākas vērtības labad. Tā mūsu kultūras attīstība, latviskā Latvija, nav vis aizbaidījusi no Prezidenta viņa tautu, bet pulcējusi klāt pat tos, kas agrāk skaitījās svešnieku aizbildniecībā un uzraudzībā.

Tā vārdi par kultūras darbu nav palikuši vārdi, bet kļuvuši darbi, kā par darbiem kļūst viss, kam Prezidents pieskāries. Tā arī teiktais šeit simtkārtīgi attaisnojies, pierādījies, ka «15. maijs no jauna pavēra vārtus latvju radošam garam, 15. maijs pašķīra ceļu latvju tautas atdzimšanai, atjaunotās vienības, spēka un drosmes spožumā.»

Kultūras darbi tautas dara mūžīgas, kultūras panākumi vaiņago viņas ar nemirstības lauriem. Mēs, kas ticam savas tautas spējām un spēkiem, ticam līdz ar Prezidentu viņa vēstures skolotājiem teiktiem vārdiem: «Ja visus šos gadu tūkstošus mums ir bijis savs uzdevums un mēs tā piepildīšanā esam pastāvējuši, tad, droši vien, arī uz priekšu mums būs kāds uzdevums, būs kāda misija. Ja arī vienmēr mēs to nevaram skaidri vārdos izteikt, pietiek, ka mēs to sirdīs jūtam.» Šie vārdi mūsu dzīvei un dzīvošanai piedod augstāko jēgu un nozīmi — dzīvot ne tikai tādēļ, lai vieglākā vai grūtākā darbā novalkātu savu mūžu, bet gan lai mūsu pašu un mūsu pēcnākamās paaudzes strādātu ar to priecīgo apziņu sirdīs, ka šis darbs ir nepieciešams visai cilvēcei viņas dvēseles mūžīgās gara uguns kurināšanai.

Vēl arvienu pārāk maz ievērota un izprasta mūsu šī Prezidenta mācības augstākā daļa, jo tā nav izpildāma vienā dienā vai viena cilvēka mūžā. Daudzas citas lietas mums stāvējušas un stāv daudz tuvāki. Bet reizi nāks dienas, kad viņa ieguls sirdīs un sauks uz priekšu simtus un simtu tūkstošus tāpat, kā tagad ļaudis pulcē Prezidenta vārdi, kad viņš tiem atdod viņu īsto tiesu un viņu taisnību. Nekas vēl nav varējis kavēt viņa nodomus — pat negaiss mitas trakot un atspīd saule, tāpat arī latviskā pasaules uzskata uzvaras gājienam pieder nākotne.

«Latviskais uzvarēs visās lietās! Visās, visās, visās!»

Vai tikai Latvijā? Pasaule pieder neatlaidīgajiem.

Gala vārdi

Lūk, tāds ir mūsu valsts un ministru prezidents Dr. Kārlis Ulmanis savā dzīvē un darbos. Viņa mūžs sākas Bērzmuižas Pikšu zemniekmājās, un no turienes iziet tālāk pasaulē, lai nemitīgi mācoties atrastu īsto ceļu, pa kuŗu ejot vislabāki palīdzētu savai tautai celties augšup, kur tā varētu stāvēt vairs ne aiz citu mugurām, bet daudzām citām blakus un priekšā. Gan lasītāji būs kārojuši dzirdēt daudz vairāk par viņa dzīvi un izlasījuši šo vēstījumu jutīsies alojušies. Tas notiks, ja viņiem būs neievērots pagājis secen tas lielais darba prieks, kas Prezidentu sagrābis ikreizes, kad viņš varējis strādāt kopā ar savu tautu, un tāpat pagājis gaŗām arī dziļais traģisms, kas aizskāris tos brīžus, kad licies, ka iesāktais darbs būs jāatstāj nepabeigts. Taču griba, nesalaužama apņēmība un drosme, kas arvien bijušas Kārļa Ulmaņa pavadones, ir atkal un atkal izlauzušas ceļu tālāk uz priekšu, pārvarot milzu darbus, kuŗu notēlošanai šajās lapaspusēs ierādīta galvenā vieta. Šo darbu veikšanai pagājuši visi viņa mūža gadi, un Prezidentam nekad nav bijis laika nodoties savai personīgai dzīvei. Tālab arī lasītājiem šeit iztrūkst biografijās parastie privātās dzīves tēlojumi. Prezidenta dzīve vienmēr bijusi visas tautas dzīve, ietverta viena cilvēka izjūtās, pārdzīvojumos, centienos, nodomos un sasniegumos. Viņa mūžs daudzās darba nozarēs bijis tik bagāts sasniegumiem, ka mēs nevaram vien atrast starp tām nozīmīgāko, jo nenozīmīgu viņās nav. Viņš bijis jaunradītājs uzskatos, pasākumos, kuŗu pamata dotības ir tikai tautas tradicijas, tautas izjusta patiesība un viņa paša zināšanas, pārdzīvojumi un atziņas, tālab tie ir tik savdabīgi un tik piemēroti mūsu dzīvei. Viņu izprašana prasa pēc lielas iedziļināšanās, un tikai lietpratēju pulks var šīs darbošanās dažādās nozarēs pienācīgi novērtēt un attēlot. Bet arī to pilnīgi iespēs darīt tikai nākošo laiku cilvēki, kas paši stāvēs ārpus notikumu loka un nebūs apreibuši no lielo notikumu un darbu kņadas un skubas, kas cilvēkus noreibina vairāk par tiem līdzekļiem, kādus lietoja tad, kad lielās dzīves vietā vēl bija tikai dzīvīte un dzīves vilkšana no dienas dienā. Šī lielā dzīve mūs patiešām dara laimīgus un mēs paši esam piedzīvojuši, ka «ne manta, ne dāvanas, ne bagātība padara cilvēku laimīgu un spēcīgu, ceļ to uz augšu, to dara darbs un tikai darbs.» Mēs arī nezinām nevienu citu cilvēku Latvijā, kas tā visu savu mūžu būtu atdevis darbam savai tautai un tās lielākām idejām, sev neatstādams pat ne nieka, kā vien to prieku, ka tauta par to var augt un plaukt. Tikai vienu vienīgu reizi, 1934. gada 22. jūnija Valmieras aizsargu svētkos Prezidents par to ir ieminējies. «Es esmu viens. Es savu mūžu nodzīvošu cenzdamies tāpat kā līdz šim kalpot savai tautai un Tēvijai. Bet jūs, jūs esat divi miljoni. Jums būs dzīvot un jūs dzīvosiet mūžīgi!» Mēs dzīvosim, pateicoties viņa mūžam, kas dzīvots mūsu dzīvei, un mums nav citas iespējas atmaksāt to, jo citādu atmaksu Prezidents nepieņem, kā vienīgi diendienā neatlaidīgi sekojot tām mācībām un atziņām, kuŗas esam mantojuši no sava ģeniālā Vadoņa izteiktām domām un paveiktiem darbiem.

Ar tiem Prezidents ir nolaidies pavisam tuvu pie tautas, patiesībā ieaudzis visā tautā, iesūcies viņas asinīs, ieplūdis viņas sirdī un smadzenēs. Nav tādas darba vai domu nozares, kuŗā strādājot nenāktos darba vīram sastapties ar sava Prezidenta darbu un tas mums dod prieka apziņu, spēku un izturību veikt savus uzdevumus tik labi, cik vien tas iespējams. Prezidents katru dienu ir ap mums, pie mums un iekš mums, kā īstens saimnieks, kas nevien saimei uzdod darbu, bet arī rūpējas par viņu, kad saule riet un biržu ēnas slīd pār tīrumiem.

Tādu pār sevi mēs brīnišķu redzam vislielākā latvieša Kārļa Ulmaņa tēlu mirdzam pret brīvās Latvijas augstajām debesīm.

Šīs rindas ir gribējušas palīdzēt izprast Prezidenta darbu mūsu Tēvijas izveidošanā, kas ir mūsu dzimtā zeme, mūsu kopējo asiņu devēja, mūsu kopējo parašu sargātāja, mūsu kopējās vēstures glabātāja, mūsu kopēja goda rādītāja, mūsu pilngadības tieksmju atraisītāja un iemiesotāja. Tās lasītāju rokās nododot gribas vēlēties, kaut viņas vēl vairāk sekmētu vienībā saistītās un Tēvzemes mīlestībā degošās tautas lielo nodomu piepildīšanu ar to neatlaidību un dvēseles dedzību, kādu priekšzīmei rādījis mūsu tautas Vadonis un kuŗa dzīves pilnībai jāmēģina tuvoties ikviena ražena latvieša mūžam!

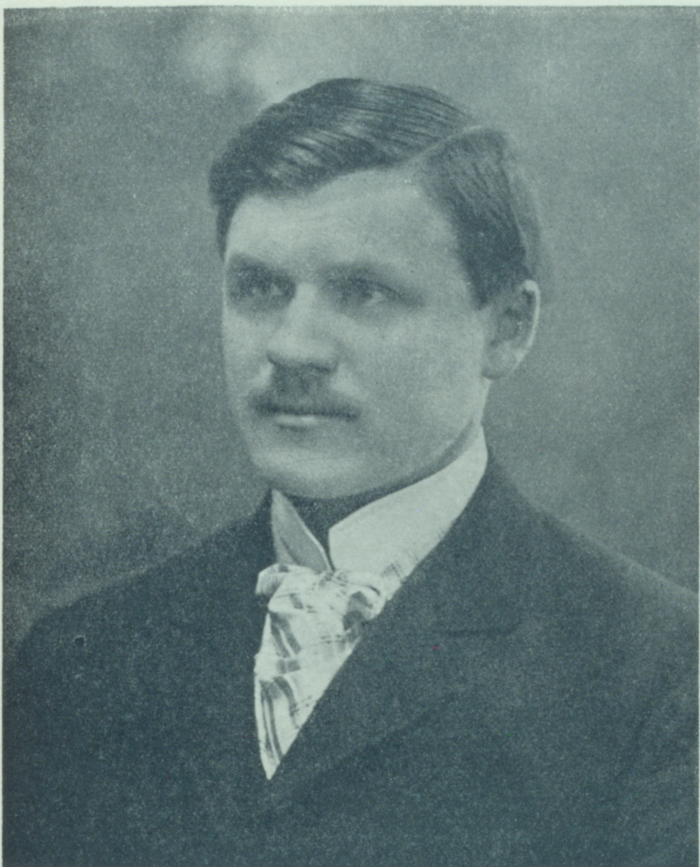
Bērzmuižas Pikšas.

Bērzmuižas pamatskola.

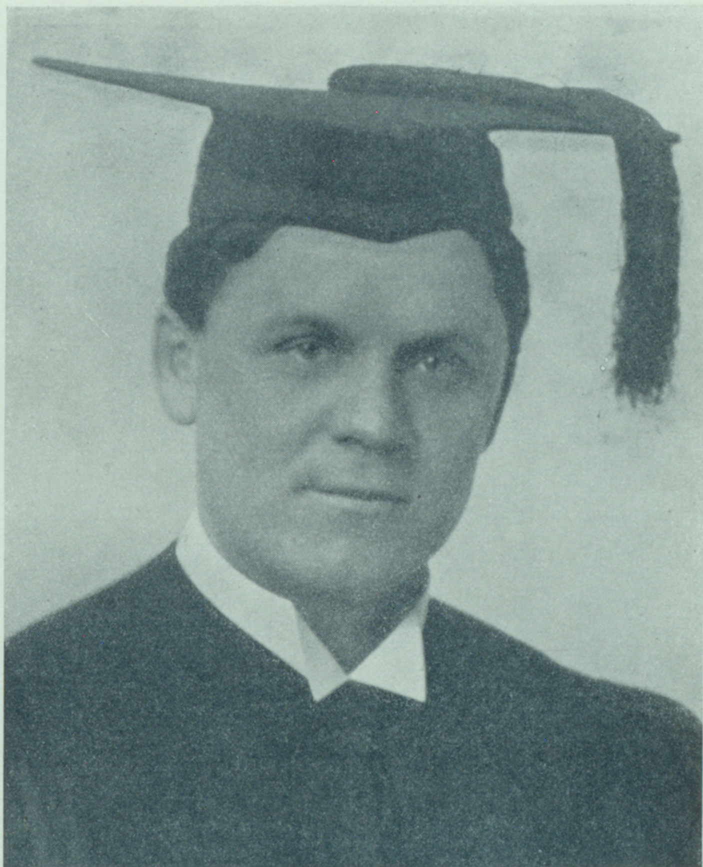
Bērzmuižas lauksaimniecības biedrība Druva, kur Kārlis Ulmanis 1902. gadā sarīkoja pirmos piensaimnieciskos kursus.

Kārlis Ulmanis starp Allažu kursantiem 1903. gadā.

Kārlis Ulmanis Leipcigas studiju gados.

Kārlis Ulmanis Nebraskas ūniversitāti beidzot.

Kārlis Ulmanis Valmieras lauksaimniecisko darbinieku vidū.

Latvijas valsts pasludināšana 1918. gada 18. novembrī.

Latvijas Pagaidu valdība uz Saratova 1919. gadā.

Rīgas iedzīvotāji sagaida ministru prezidentu Kārli Ulmani 1919. gada 8. jūlijā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis atgriežas Rīgā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis darba kabinetā Bermonta uzbrukuma laikā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis Pārdaugavā pie ienaidniekam atņemtiem lielgabaliem Bermonta uzbrukuma satriekšanas laikā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis apbraukā Latgali atbrīvošanas cīņu laikā.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis starp Latgales atbrīvotājiem.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar armijas virspavēlnieku ģen. Jāni Balodi un armijas štāba priekšnieku ģen. Pēteri Radziņu.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis noliek vaiņagu Brāļu kapos par Latviju kritušiem brīvības cīnītājiem.

1931. gada 21. jūnija lielais zemnieku gājiens ierodas Brāļu kapos.

Zemniecības Vadonis un tautas vienotājs ierodas Esplanādē apsveikt gājiena dalībniekus.

Zemnieki sumina savu Vadoni, ministru prezidentu Kārli Ulmani 1931. gada 21. jūnijā.

1934. gada vasarā visos Latvijas novados ziediem kaisīts bija tautas vienotāja, ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa ceļš.

Zemes saimnieks, ministru prezidents Kārlis Ulmanis iepazīstas ar dārzu

un lauku stāvokli.

Valsts saimnieks Kārlis Ulmanis sarunājas ar zemniekiem.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis runā 1. Pļaujas svētkos Koknesē 1935. gadā 120.000 klausītājiem.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis 2. Pļaujas svētkos Rēzeknē 1936. gadā uzrunā apbalvojamos saimniekus un laukstrādniekus.

Ministru prezidents Kārlis Ulmanis ierodas I Darba un strādnieku arodbiedrību karogu svētkos, 1935. gadā Brīvdabas muzejā.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis runā 200.000 klausītājiem III Darba svētkos, 1937. gadā Brīvdabas muzejā.

Valsts un ministru prezidentu Kārli Ulmani apsveic mazpulkos apvienotā lauku jaunatne.

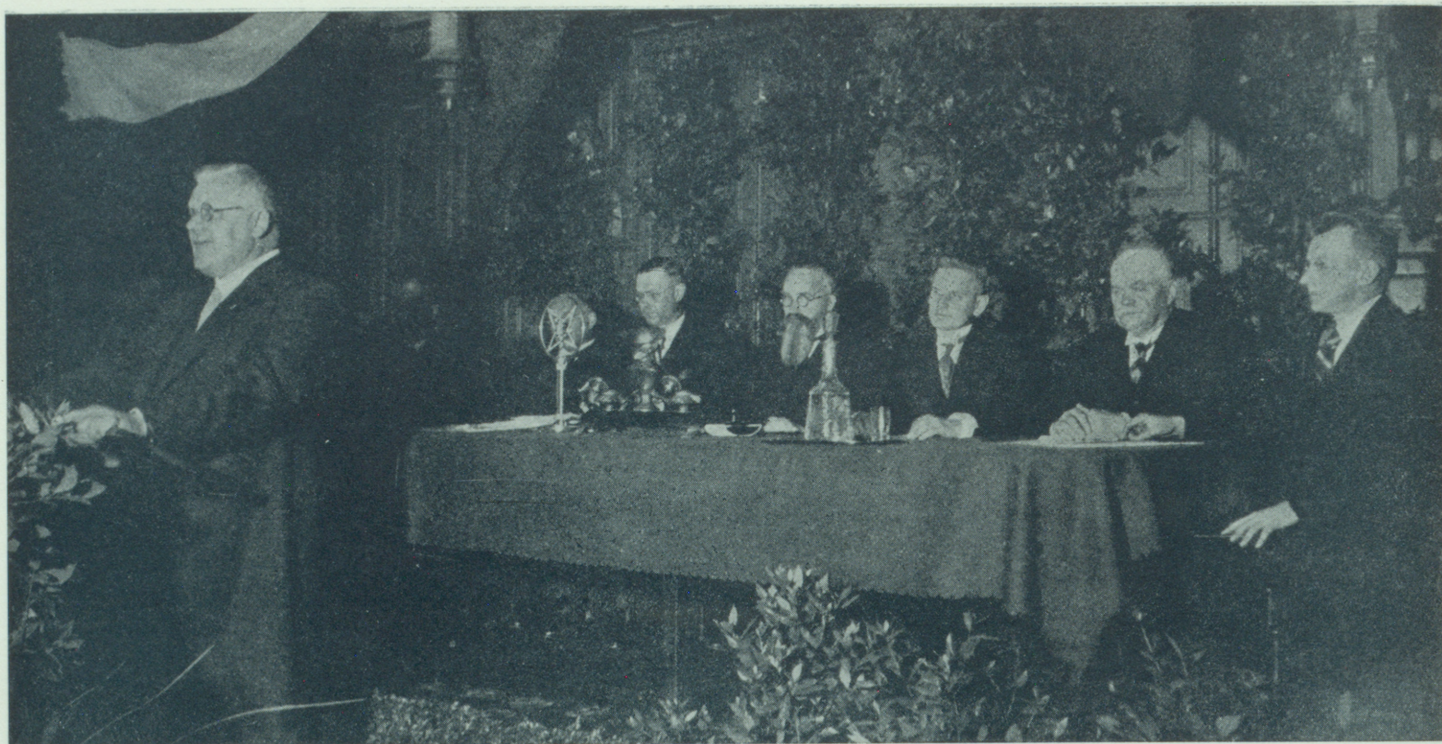
Valsts un ministru prezidentu Kārli Ulmani apsveic bērnu koris.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis iepazīstas ar jūŗas zvejnieku darba apstākļiem.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis iepazīstas ar apstākļiem Rīgas tirgos.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis iepazīstas ar Ķeguma spēkstacijas celšanas darbiem.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis paraksta finanču ministrijas nama pamatakmens guldīšanas dokumentu.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis atklāj Latvijas amatniecības kameru.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis ieved Jelgavas pilī Latvijas lauksaimniecības kameru.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis atbild apsveicējiem 1936. gada 11. aprīlī.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis sasveicinās ar diplomātiskā korpusa pārstāvjiem.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis atklāj Eiropas meistarsacīkstes basketbolā.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis apsveic sportistus pēc uzvaras.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis sasveicinās ar karavīru godasardzi.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis pieņem aizsargu aviācijas parādi.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis apstaigā aizsargu ierindu Vienības laukumā.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis sasveicinās ar aizsardzēm.

Valsts un ministru prezidents Kārlis Ulmanis ar kaŗa ministru ģenerāli Jāni Balodi un armijas komandieri ģenerāli Krišjāni Berķi Vienības laukumā pieņem kaŗaspēka parādi.

Tautas Vadonis Kārlis Ulmanis māca

un rāda, kā jāstrādā.